

T. C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**UYGUR KAĞANLIĞI DÖNEMİ YAZITLARINDA SÖZ
YAPIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. ERHAN AYDIN

HAZIRLAYAN
BURHAN SEVİM

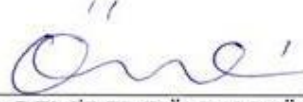
MALATYA - 2018

KABUL VE ONAY

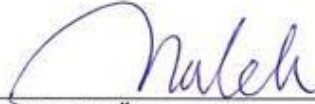
Burhan SEVİM tarafından hazırlanan “UYGUR KAĞANLIĞI DÖNEMİ YAZITLARINDA SÖZ YAPIMI ” başlıklı bu çalışma 13.07.2018 tarihinde yapılan savunma sonucu başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Erhan AYDIN (Jüri Başkanı- Danışman)

Doç . Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Şahap BULAK (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof.Dr. Erhan AYDIN danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **“Uygur Kağanlığı Dönemi Yazıtlarında SözYapımı”** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımca yazıldığını ve faydalandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada bilimsel yöntemlere uygun şekilde gösterilenlerden ibaret olduğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Burhan SEVİM

ÖN SÖZ

Uygur Kağanlığı Dönemi Yazıtlarında Söz Yapımı başlığı altındaki bu çalışma ile Uygurlara ait runik harfli yazıtlardaki söz yapımı unsurlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle Uygurlara ait 11 runik harfli yazıt incelenmiş, fişleme yöntemi kullanılarak söz yapımı unsurlarının belirlenmesine çalışılmıştır. Uygur Türkçesi üzerine çalışan birçok yerli ve yabancı bilim adamının eserlerinden faydalanılmıştır.

Bu çalışma daha önce Uygur yazıtlarındaki söz yapım unsurlarının bir bütün olarak ele alınmamış olması ve bu alanda böyle bir çalışmanın yapılmasına duyulan ihtiyaç neticesinde meydana getirilmiştir. Bu tez çalışmasının ortaya çıkarılmasında Prof. Dr. Erhan Aydın'ın *Uygur Yazıtları* kitabındaki metinler temel alınmış, A.von Gabain'in *Eski Türkçe'nin Grameri* kitabından yapım ekleri konusunda faydalanılmıştır. Bunun sonucunda Uygurlara ait Runik yazıtlardaki söz yapım unsurları belirlenmiş, bu unsurların yazıtlarda geçtiği yerler örnek üzerinde gösterilmiştir. Örnek metinler, okuyucusuna bağlı olarak Latin harfli okunuşlarıyla gösterilmiştir. Bir giriş kısmı ve dört ana bölüm olarak alfabetik sıralamaya göre meydana getirilen tez çalışması, isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil yapım ekleri olarak başlıklara ayrılmış, eklerin her biri ayrı alt başlık halinde gösterilmiştir. İçerisinde yapım eki geçen sözcükler, anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla cümle içerisinde gösterilmiştir. Bu kelimelerdeki yapım ekleri, koyu renkle gösterilmiştir. Örnek metinler numaralandırılmış ve eklerin etimolojik kökenleri hakkında genel bilgiler verilmiş, yazıtlarda bu yapım eklerinin hem geçtiği satırlar gösterilmiş hem de örnek metinlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir. Tezin hazırlanmasında yazıtlardaki sözcükler dikkatle incelenmiş, yapım ekleri ve sözcük örnekleri birçok kaynaktan faydalanılarak tez çalışmasına eklenmiştir. Yazıtlarda tespit edilen ekler sıralı olarak belirtilmiş, bu eklerle ilgili farklı görüşlere yer verilmiştir. Bazı yapım eklerinin Tarihi Türk lehçelerindeki kullanımları karşılaştırılıp geniş bir değerlendirme fırsatı sunulmuş, bu alanda yapılacak başka çalışmalara zemin hazırlanmıştır. Tezin sonuç kısmında ise tezin hazırlanmasında izlenen yol belirtilmiş, genel bir değerlendirme yapılarak ulaşılmak istenen amaçlar belirtilmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın konusunun belirlenmesi, çalışmaların yönlendirilmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve yazımı aşamasında yapmış olduğu büyük katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Prof. Dr.Erhan AYDIN'a, araştırma ve yazım süresince yardımlarını esirgemeyen, her konuda öneri ve eleştirileriyle yardımlarını gördüğüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Bu araştırma boyunca maddi ve manevi desteklerinden dolayı aileme teşekkür ederim.

Burhan SEVİM

MALATYA, 2018

ÖZET

SEVİM Burhan, Uygur Kağanlığı Dönemi Yazıtlarında Söz Yapımı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2018

Dil, tıpkı insan gibi canlı bir varlıktır ve devamlılık arz eden bir sistemdir. Bu devamlılık içindeki dil, bir takım yollardan yararlanarak yeni türevler, yeni kelimeler meydana getirmektedir. Söz yapımı, bir dilin kelime üretimini sağlayan en önemli yapıdır. Dilin yapısına uygun olarak meydana gelen türetmeler, dile bir sistem halinde sürekli ve sonsuz sayıda kelime türetme imkânı verir. Eklemeli bir dil olan Türkçenin de söz varlığı büyük ölçüde türetme ve birleştirme esasına dayanır. Orta Asya'nın iç kesimlerinde egemen olan Uygur Kağanlığı, tıpkı Köktürk Kağanlığı gibi kendilerinden sonra gelecek kuşaklara hitap edecek eserler bırakmışlardır. Bu çalışmaya konu edilen Uygur Yazıtları, Türk dili ve tarihi için oldukça önemli kaynaklardır.

Çalışmamız, Uygurlardan kalan 11 runik harfli yazıtın söz yapımı bakımından incelemesi amacıyla hazırlanmıştır. Tartışmalı olan bazı ekler ve bu eklerle ilgili öne sürülen görüşler derlenmiş, çalışmada farklı düşüncelere yer verilmesi amaçlanmıştır. İncelenen yapım ekleri hakkında pek çok farklı kaynaktan yararlanılmıştır. Metinlerdeki söz yapım ekleri ile Tarihi Türk lehçelerindeki ekler karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ulaşılan hedefler belirtilmiş, genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Yazıtları, Uygurlar, Uygur Yazıtları, Yapım Eki, Runik Metinler, Söz Yapımı.

ABSTRACT

SEVİM Burhan, Words Formation in the Uighur Khanate Inscriptions, postgraduate thesis, Malatya, 2018

Language is a living being like human and it has a continuous system. The language in this continuity generates new words. Word formation is the most important part which produces the words. Derivations which occur suitable of language usage gives an opportunity to language to reproduce the words continuously. Turkish is an agglutinative languages so its lexicology consist of mostly derived and compound noun. Uigur State exactly like Köktürk State which is dominant in the inner part of Central Asia left vestiges for the next generation. Uigur inscriptions are the subject of this work and these are the most important sources for Turkish history and language. Our this work was prepared for research the 11 Runic letters remained from language of Uigur. Our purpose is in this work to clarify the debatable words. Lots of different sources are used to about usage prefix anda suffix. We compared suffix both are used in the text and the suffix are used in historical Turkish dialect at the end of the study the aimed goal were stated and general evaluation was made.

Keywords: Old Turkic Inscriptions, Uighurish, Uighur Inscriptions, Word Formation, Runic Letters, Derivational Affix

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖN SÖZ	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
UYGUR KAĞANLIĞI DÖNEMİ YAZITLARINDA SÖZ YAPIMI.....	4
1.İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER.....	4
1.1. + An+	4
1.2.+ çA +.....	5
1.3. +çI+	5
1.4. +çUk+.....	6
1.5. +DIn+	6
1.6. +GU+	6
1.7. +GU _n +	7
1.8. +KAn+	7
1.9. +lAG+	9
1.10. +lIG+, + lUG +	10
1.11.+Ilk+.....	13
1.12. +mAn+	14
1.13. +n+	14
1.14. +nç+	21
1.15. +sIz+.....	24
2.İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER.....	25
2.1.+ d –	25
2.2. +gAr-.....	25
2.3. + I –	25
2.4. + k –	26
2.5. + kA -	27
2.6. +lA-	28

2.7. + ş –.....	30
2.8. +U-	31
3.FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER	32
3.1. -A+	32
3.2. -ç+	32
3.3.-g+	32
3.4. -gA+	34
3.5. -GAç+.....	37
3.6. -gAk+	38
3.7. -GAn+	39
3.8. -GIn+	40
3.9. – GU +.....	41
3.10. -gUr+	44
3.11. -k+	45
3.12. -m+	46
3.13. -mA+	46
3.14. -mUr+	47
3.15. -nç+	47
3.16. -nçU+	48
3.17. -Uk+	49
3.18. -Ur+	51
3.2. İsim-Fiil Ekleri	52
3.2.1. -mAk+	53
3.3. Sıfat-Fiil Ekleri	53
3.3.1.-DUk+.....	53
3.3.2. -GII+	55
3.3.3. -gmA+	56
3.3.4. -mİş+	57
3.3.5. -sİk+,sUk+	60
3.4. Zarf-Fiil Ekleri	61
3.4.1. -A+.....	62
3.4.2. -I+	67

3.4.3. -U+.....	69
3.4.4. -mATI+ , -mATIn+	72
3.4.5. -p+	73
3.4.6. -pAn+.....	80
4.FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER.....	82
4.1. -d-	82
4.2. -DAr-.....	82
4.3. -gA-	83
4.4. -gUr-.....	83
4.5. -K-	83
4.6. -l-	84
4.7. -mA-	85
4.8. - n –	86
4.9. -r-.....	88
4.10. - ş –	89
4.11. -t-	89
4.12. -tUr-.....	91
4.13. -Ur-	92
4.14. -z–.....	94
SONUÇ.....	95
KAYNAKLAR	96
ÖZGEÇMİŞ	99

KISALTMALAR

akt.	: aktaran.
Arh.	: Arhanan Yazıtı.
Az.	: Azerbaycan Türkçesi.
B	: Batı (yüzü).
BK	: Bilge Kağan Yazıtı.
çev.	: çeviren.
DTCFD	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.
D	: Doğu (yüzü).
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi.
EUT	: Eski Uygur Türkçesi.
G	: Güney (yüzü).
Gur.	: Gurvaljin-uul Yazıtı.
Har.	: Harezmi Türkçesi.
HT	: Hoyto Tamır Yazıtları.
is. fiil	: İsim fiil.
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
Karb I	: I. Karabalasagun Yazıtı.
Karb II	: II. Karabalasagun Yazıtı.
Kar.	: Karahanlı Türkçesi.
KÇor	: Karı Çor Tegin (Xi'an) Yazıtı.
Kıp.	: Kıpçak Türkçesi.
Kök.	: Köktürkçe.
KT	: Köl Tegin Yazıtı.
Kor.	: Korece.
K	: Kuzey (yüzü).

Mo.	: Moğolca.
OMo.	: Orta Moğolca.
OTD	: Orhun Türkçesi Dönemi.
OY	: Orhun Yazıtları.
ss.	: sayfa sayısı.
sıf.fiil	: Sıfat fiil.
Sevrey	: Sevrey Yazıtı.
Su	: Suci Yazıtı.
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
ŞU	: Şine Usu Yazıtı.
Ta.	: Tariat Yazıtı.
Ta. Kap.	: Tariat Yazıtının Kaplumbağa Altlığı Üzerindeki Metin.
Tes	: Tes Yazıtı.
TDEK	: Türk Dünyası El Kitabı.
TDAY-B	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten.
TDK	: Türk Dil Kurumu.
TDİA	: Türk Dilleri Araştırmaları.
Tü.	: Genel Türkçe.
Türkm.	: Türkmen Türkçesi.
TT	: Türkiye Türkçesi.
TTA	: Türkiye Türkçesi Ağızları.
TTD	: Türkiye Türkçesi Dönemi.
Uyg.	: Uygur Türkçesi.
UY	: Uygur Yazıtları.
YUyg.	: Yeni Uygur Türkçesi.

GİRİŞ

Günümüzde Moğolistan topraklarındaki Orhun Vadisi çevresinde Kök Türk Kağanlığının devamı olarak kurulan Uygur Kağanlığı, Orta Asya'nın çok önemli bir bölgesinde siyasi ve kültürel izler bırakmıştır. Bu bölgede daha evvel hüküm süren Kök Türklerin 630 yılından sonra Çin'in kuzey tarafına doğru hareketlenmesinden sonra Uygurlar; Orhun, Tula, Selenge bölgelerinde güç kazanmaya başlamıştır. Kök Türklerin iç işlerindeki otorite sorunu, devleti taht mücadelelerinin de etkisiyle zayıflatmış ve Kök Türklerin yıkılışına neden olmuştur. Uygurlar, 745 yılında Basmıl ve Karluklarla ittifak kurarak Kök Türk Devletini ortadan kaldırmıştır (Eraslan, 2012: 32). Fikir, sanat, bilimsel faaliyetler açısından devrinin çok ileri seviyelerine ulaşan Uygurlar, Türk dili ve kültürünün de Orta Asya'da gelişmesinde çok önemli bir role sahip olmuştur. Kimliklerini ve dillerini koruyan Uygurlar, dil ve edebiyat sahasında Budizmin etkileriyle kendilerine özgü bir kültür inşa etmiştir. Uygurların diğer Türk topluluklarıyla karşılaştırılamayacak ölçüde ileri bir kültüre sahip olmalarında tarihi, coğrafi, idari, iktisadi etkenlerden başka özellikle bilhassa Buda ve Mani dinlerinin etkisi büyük olmuştur (Akkaya,2012: 86).

Türk tarihinde yazı faaliyeti olarak sayabileceğimiz en eski yazılı metinler, Eski Türk yazıtlardır. Bu metinler XVIII. yüzyılın ilk yarısında keşfedilmesine rağmen çözümleri XIX. yüzyılın sonlarını (1893) bulmuştur. Bu yazıtların üzerine çok sayıda çalışma yapılması, Orta ve İç Asya'daki diğer milletlerin kendilerinden izler aramasından dolayıdır(Aydın, 2014: 15). Bu yazıtlar genel olarak silindirik taş üzerine kazınır ve yazıldıktan sonraki dönemlere çok önemli bilgiler aktarır. Gelecek kuşaklara hitap eden bu yazıtları diken ilk devlet Kök Türklerdir. Tarih, siyaset, hitabet içerikli bu yazıtlar, Türk dili ve tarihi için önemli kalıntılardır. Tes, Tariat, Şine Usu, I.Kara Balgasun, II. Kara Balgasun yazıtlarının yazıldığı dönem ve yazıtlardaki damgalardan yola çıkarak Uygur Kağanlığına ait olduğu düşünülmektedir. Bunlardan başka Süci, Gürbelcin(Gurvaljin-uul), Hoyto Tamir Yazıtlarının da Uygurların idaresi döneminde yazıldığına dair çeşitli görüşler bulunmaktadır (Aydın,2000: 27).

Uygurların adı hususunda birçok farklı görüş ortaya konulmuştur. Thomsen, Uygur adının *uy-* kökünden '*uyanlar, birleşenler, tâbi olanlar*' gelmesinin mümkün olmadığını, bunun kökeninin *ud-* fiilinden gelmiş olabileceğini ifade eder. (Thomsen,2002:218-219). Kafesoğlu, Uygur adının *ud-* 'takip etmek veya 'oymak, baskı yapmak' kökünden geldiğini, bir diğer görüş olarak *uy-gur* 'akrabalık, ittifak edenler, birleşenler' şeklinde olabileceğini belirtir. (Kafesoğlu,1984:111). Clauson da çoğu dilbilimci gibi Uygur adını *uy-*'*takip etmek, uymak*' köküne dayandırmıştır. (Clauson,1956: 75). Eski bir ses olan *d* sesinin *d>y* değişimi sonucu *ud>uy* olabileceği görüşü, bu dönemde böyle bir gelişmenin mümkün olmamasından dolayı ortadan kalkmıştır (Aydın,2018: 13).

P.Pelliot tarafından Türkoloji dünyasına kazandırılan ve Paris'te Bibliothèque National'de bulunan 1283 numaralı Pelliot yazmasındaki Türkçe isimler konusuna değinen Tezcan, Tibetlilerin Uygurları 'Hor' ismiyle anmasından dolayı Uygur adının başında bir *h* sesinin olup olmadığı konusunda görüşlerini belirtir. Tezcan'a göre Uygur adındaki *-GUr+* eki birçok boy adında karşılaşılan bir ektir ve *oy-* sözcüğü muhtemelen OMo. *hoy* 'orman' adından gelmiş olmalıdır.

Dil, insanlar arası iletişimi sağlayan, kuşaklar ötesine ulaşabilen bir yapıdır. Diller, varlıklarını sürdürebilmek için kendilerini yenilemek, yeni kavramlar oluşturmak zorundadır. Bilimin ve teknolojinin geçmişten günümüze kadar etkileri göz önüne alınırsa bu durumun gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Her dilin kelime türetme, kavram geliştirme sistemi farklıdır. Bir dilde karşılığı olmayan sözcüğün başka bir dil tarafından kabullenilmesi değişkenlik göstermektedir. Bazı diller, başka dillerden gelen kavramı olduğu gibi alarak dil sistemi içerisine katmaktadır. Bazı diller ise bu yeni kavramı kendi kuralları ölçüsünde dilin kendi yapısı içerisinde geliştirerek bütünleştirmektedir. Türkçe, şekil ya da biçim özellikleri bakımından gelişimini rahatlıkla sürdürebilme özelliğine sahip dillerden biridir. Sözcük sonuna gelen ekler vasıtasıyla yeni sözcük ve kavramlar üretme imkânına sahiptir. Bazı ekler zamana bağlı olarak ortadan kalkabilir ya da örneksene vb yollarla yeni eklerin gelişmesi söz konusu olabilir. Türkçenin eklerinin neler olduğu, nasıl türetildiği bellidir ancak istenildiği zaman yeni ek üretmek söz konusu değildir.

Türkçe, sözcük yapım ekleri açısından oldukça zengin bir dildir. Türk dili kelimelerinin sondan eklemeli bir dil olmasından ötürü dilin işleyişinde eklerin düzenini yaygın ve çok yönlü olarak kullanmaktadır. Bu durum, Türkçe sözcük incelemelerinde ekleri dikkat çeker duruma getirmektedir (Gedizli, 2012: 3353).

Bu çalışma, Uygurlara ait 11 Runik Harfli Yazıttaki söz yapımı unsurlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Uygur Türkçesindeki yapım eklerin büyük çoğunluğu Köktürk Türkçesinin devamı niteliğindedir. Bu çalışma öncesinde Uygurlara ait runik harfli yazıtlar detaylı olarak incelenmiş, türetme ekleri olan sözcükler fişleme yöntemiyle sınıflandırılmıştır. Çalışmamız sadece türetme eklerini kapsamaktadır. Bu tez çalışması, 1 Giriş, 4 bölüme ayrılarak incelenmiştir. Bu kısımlar; isimden isim yapan ekler, isimden fiil yapan ekler, fiilden isim yapan ekler, fiilden fiil yapan ekler olarak ayrılmıştır. Fiilimsi ekleri, fiilden isim yapan ekler başlığı altında ayrı olarak ele alınmıştır. Yapım ekleri gösterilirken fiilden fiil yapım ekleri (-), isimden isim yapım ekleri (+) işaretleriyle gösterilmiştir. Metinler, Erhan Aydın'ın *Uygur Yazıtları* adlı kitabından alınarak incelenmiştir. Gramer açıdan A.von Gabain'in *Eski Türkçenin Grameri* adlı çalışması esas alınmıştır. Yardımcı kaynak olarak Prof. Dr. Kemal Eraslan'ın *Eski Uygur Türkçesi Grameri* eserinden faydalanılmıştır. Çalışmada yalnızca Uygur Türkçesinde eklerle ilgili bilgiler verilmemiş, bu eklerin Tarihi Türk lehçelerindeki kullanım biçimlerine de yer verilmiştir. Eklerin büyük bir çoğunluğunun etimolojik kökeni hakkında ileri sürülen görüşler derlenmiştir. Ekler alfabetik sıralamaya göre sıralanmıştır. Bunun dışında eklerle ilgili açıklamalar yapılmış, bu açıklamalardan sonra eklerin geçtiği örnek cümleler sıralı olarak verilmiştir. Biçimbirimlerinin doğru bir şekilde tespit edilmesine gayret edilmiştir. Söz konusu ekler **koyu**biçimde gösterilmiştir. Cümleler verilirken Eski Uygur Türkçesiyle yazılan metinlerin okunuşlarının latin harfli gösterimi kullanılmış, ardından Türkiye Türkçesindeki karşılığı anlamsal açıdan parantez içinde ekleme yapılmak suretiyle verilmiştir. Anlam bütünlüğünü bozmamak adına mümkün olduğunca tam cümlelere yer vermeye çalışılmıştır. Metinlerde geçen, tereddüt edilen ve henüz varlığı kabul edilmemiş ekler teze dâhil edilmemiştir. Bu eklerin de ilerleyen çalışmalarla netleşmesi ve kabul edilmesinden sonra çok daha zengin çalışmaların yapılacağı düşünülmektedir. Tezde parantez içi referans sistemi kullanılmış, kısaltmalar ve kaynakça gösterimi de bu sisteme göre hazırlanmıştır.

UYGUR KAĞANLIĞI DÖNEMİ YAZITLARINDA SÖZ YAPIMI

1.İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER

1.1. + An+

ET’de birkaç örnekte görülen ve günümüz yazı dilinde işlevini kaybetmiş bir ek olan +An+ ekinin genellikle pekiştirme ve çokluk ifadesi taşıdığı, bazı araştırmacılara göre bu anlamları dışında küçültme işlevi de olduğu belirtilmektedir. Ayrıca +An+ ekinin unvan adı olarak birkaç örnekte geçtiğitespit edilmiştir (Ergin,1990: 165, Banguoğlu 2004: 174, Korkmaz,2003: 35, Erdal,1991: 91). *oglan* ve *erendeki* +An ekini küçültme ekidir (Bang 1980: 54). +An ekinin varlığından ilk defa bahseden K. Grönbech’tir. *Das Türkische sprachbau* adlı kitabında *oglan*, *örten* ve *eren* örneklerini verir. Erdal’a göre +(A)n çokluk ekidir(Erdal, 1991:91-92,158).

1.1.1.*uruğu yüz başı ulug uruğu tölis begler oğlu bıñbaşı tölis külüg er+en+ külüg tarduş begler oğlu bıñ başı tarduş külüg eren tarduş işvaras bēş bıñalp işvara señün yaglakar* “Urungu (idi). Yüzbaşı Ulug Urungu Tölis Beylerin oğulları(ndan) binbaşı Tölis Külüg ErenTarduş beylerinin oğulları(ndan) bin başı Tarduş Külüg Eren (ile)Tarduş İşbaralar.Beş bin kişilik kuvvetin başı Alp İşbara Sengün Yaglakar (idi)” (Ta B7).

1.1.2.*uruğu yüz başı ulug uruğu tölis begler oğlu bıñbaşı tölis külüg eren külüg tarduş begler oğlu bıñ başı tarduş külüg er+en+ tarduş işvaras bēş bıñalp işvara señün yaglakar* “Urungu (idi). Yüzbaşı Ulug Urungu Tölis Beylerin oğulları(ndan) binbaşı Tölis Külüg ErenTarduş beylerinin oğulları(ndan) bin başı Tarduş Külüg Eren (ile)Tarduş İşbaralar. Beşbin kişilik kuvvetin başı Alp İşbara Sengün Yaglakar (idi)” (Ta B7).

1.1.3.*og(u)l+an+ım erde marımınça bol kanka tap katılğan* “Evlatlarım! Her zaman(?) hocalarınız gibi olun, hana hizmet edip çalışıp çabalayın!” (Su 9).

1.2.+ çA +

Esasen bir çekim eki olan +çA eki, zamanla kalıplaşmış ve işlev değişikliğine uğrayarak isimden isim yapım eki olmuştur (Gabain,1988: 45). TTA ‘da + cA olarak hâlâ kullanılan bu ek, renk, alet, hayvan, bitki, hastalık ve yer adları türetir(Ergin,1990: 158, Banguoğlu,2004: 161, Zülfikar,1991: 63, Korkmaz, 2003: 37, Hatipoğlu,1973: 44).

1.2.1.<...> *buyrukı az sıpa tay seşün bodunı toırada*<...>*baş kay av<a>baş üç karlok bun+ça+ bodun yawgu bodunı*“<...> komutanı Az Sıpa Tay Sengün’dür. Halkı, Tongrada (taraflarında) Baş Kay Ava Baş (ile)Üç Karluklar bunca boy yabgununboyları(dır)”(Ta K3).

1.2.2.*teşrim kanım oğlu <...> udurgan <...> çawış seşün bodunı tokuz bayırku ak baş ara basmıl tokuz tatar bun+ça+ şad bodunı*“İlahi (yüce) hanımın oğlu <...> halkına <...> Udurgan <...> Çavış’ın halkı, Dokuz Bayırku(lar),Akbaş(lar) arasında? Basmıl(lar) Dokuz Tatar(lar)bunca boylar da şadın boyları(dır)” (Ta K4).

1.2.3.<...>*k <...>-un ..i.. [bu?]n+ça+ b[ol]zun* “<...> bu kadar (böylece) (?) olsun”(Sevrey V).

1.2.4.*teşr<i>ken kunçuy yegen botur êrkin awlak? eri bolup turdı. yaşı köl tarkan küdegü kelirti bun+ça+ <...> süg <...> êki kaya teg bek bolzun* “Kutlu prenses, Yegen Botur Erkin Awlak eri olmuştu (?) Yangı Köl Tarkan güvey getirdi. Bu kadar <...> orduyu iki kaya gibi sağlam olsun!” (Ar 1).

1.3. +çI+

Bir işi yapan ve meslek ismi türeten çok işlek bir isimden isim yapım ekidir. Bu ek Mo.’dakullanılmaktadır. Bu ekin ünlüsü, Tü.düzlük-yuvarlaklık uyumuna tâbi değildir (Eraslan,2012: 95). Ramstedt, +çI ekinin Kor.’den geçmiş olabileceğini belirtmiştir (Çeneli,1997: 9).

1.3.1.<...> *[ta]gda körti yag[ı]? <...> él tép ayu kelti bësh yègirmike <...> taygan költe tèriltim bidgü+çi+ er anta ı<d>t[ım]*“<...> Dağı’nda gördü. “Düşman (?) <...> yurt” deyip söyleyerek geldi. (O ayın) on beşinde <...> Taygan Gölü’nde (tekrar) toplandım. Yazıcı(nişancı) adam gönderdim” (ŞU G3).

1.4. +çUk+

Küçültme anlamı katan isimden isim yapım ekidir.(Gabain,1974: 46). Erdal, bu ekin birleşik bir ek olduğunu ve +çu/çü ve +ok/ok/ök eklerinin zamanla kalıplaşmasıyla meydana geldiğini öne sürmüştür (Erdal,1991:2.72).

1.4.1.<...> *bodunı bın̄a kagas ata+çuk+ bodunı bın̄a* “<...> halkı (ile) Bınga Kagas Ataçuk’(un) halkında süvariler (atlı askerler) geldi” (ŞU B9).

1.4.2.*kanıma turgak başı kagas ata+çuk+ begzeker çigşi bıla бага таркан üç yüz turgak turu<t>dı* “Hanımın muhafız birliğinin başı Kagas Ataçuk, Begzeker Çigşi (ve) Bıla Baga Tarkan (ile birlikte) üç yüz muhafız (yazıtı) ayağa kaldırdı”(Ta K2).

1.5. +DIn+

Gabain, bu ekin “nereden” sorusuna cevap vermediğini, “pay etme, toplama, birleştirme” anlamında kullanılarak yer bildirdiğini, çıkma eki +DIn+ ile ortak kökten meydana gelmiş olabileceğini belirtir. (Gabain,1974:408). Genel görüş, bu ekin zamanla işlevini değiştirerek çıkma durumu ekinden yer bildiren bir ek haline dönüştüğü şeklindedir.

1.5.1.*öñ+tüñ+üg tıdar* “Doğuyu (düşmandan) korur” (KarB II 3).

1.6. +GU+

Bu ek, çeşitli isim ve sıfat durumunda kelimeler türeten isimden isim yapma ekidir. Ekin kullanımı seyrek (Gabain,1988: 45).

1.6.1.*bel+gü+m+ün bitigimin anta yaratıtdım*“ Damgamı (ve)yazıtımı orada meydana getirttim” (ŞU D8).

1.6.2.*bın̄ yıllık tümen künlük bitigimin bel+gü+m+ü+n anta yası taşka* “Bin yıllık on bin günlük yazıtımı (ve)damgamı orada yassı taş...” (ŞU D9).

1.6.3.*bın̄ yıllık tümen künlük bitigimin bel+gü+m+ün bunta*“Bin yıllık on bin günlük yazıtımı (ve)damgamı burada” (Ta B2).

1.7. +GUn+

Bu ekin çokluk ve soyut isimler türettiğini ifade eden Gabain, Mo.benzeri olan *adağun* ‘at’ ismiyle karıştırılmaması gerektiğini ifade etmiştir (Gabain,1974: 50).

+GUn+ eki, Etü.’de bahsettiğimiz bu fonksiyonunu kaybetmiştir. (Tekin, 1976: 16).

1.7.1.<...>-ü aşın? <...> [iç]+**gün**+ <...> [ma]ña? <...>(KarB I/IV 10).

1.8. +KAn+

+KAn+ eki unvan bildiren bir ektir. Aynı zamanda yer bildirme anlamında kelimeler türetme görevi de vardır. A. von Gabain, *Burğan* ve *Tarğan* kelimelerindeki eklerin +KAn ekiyle aynı kökten gelebileceğini ifade etmiş ve bu eki isim yapan ek olarak kabul etmiştir. Bunlardan başka *Kadırğan* ve *Ötüken*, ayrıca yıldız ismi *Yitiken* (yedi beyler) isimlerini de bu eke dayandırmıştır (Gabain,1988: 48).

W.Bang, Uygur yazıtlarında sıklıkla karşılaştığımız *teñri kan>teñriken*sözcüğünü esas alıp *ötügen* biçimini kabul eder. Bunun yanı sıra *öt-* (aradan geçmek, geçip gitmek) fiiline vurgu yaparak *ötükan>ötügen* (geçit, geçiş yapılan yer) isminin olabileceğini ifade eder (Bang,1980: 18).

Ötüken isminde bir +KAn eki olduğu konusunda ortak bir düşünce vardır. Bu ekin unvan, dağ, yer adı, ırmak adı oluşturmak için kullanıldığını düşünen Erdal, tıpkı Gabain gibi *Kadırğan* ve *Burğan* isimlerini bu düşüncesine örnek olarak göstermiş, Kadirkan ismini *Kadır* köküne, Ötüken ismini ise *Ötüğ* köküne dayandırmıştır (Erdal, 1991: 77). Türkoloji adına yapılan çalışmalarda sık sık karşılaşılan ve kadim Türk yurdu olan bilinen Ötüken’in yeri ve adının kaynağı konusunda pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından Orhun Nehri civarındaki KT ve BK yazıtlarının bulunduğu Koşo-Çaydam bölgesinin Ötüken yurdu olarak kabul ettikleri görülmektedir. E. Aydın, Ötüken adının KT 6, BK 4, T I ve T II’de 2, UY 11 kere kullanıldığını belirtmiştir(Aydın, 2011:128).

1.8.1.*ötü+ken+ eli tegres eli ékin ar[a] o[lu]rmış* “Ötüken yurdu(ile)Tegres yurdu (bu) ikisinin arasında hüküm sürmüş” (ŞU K2).

1.8.2.taşdıntan <...> aşayın têmîş basmıl yagıdıp ewimerü bardı anı içgermedim taşdınta üç karlok üç ıdok tür[gêş]<...> o/ult <...> ötü+**ken**+te ben “Dışarıdan <...> aşayım” demiş. Basmıl(lar)ı düşman edip karargâhıma (doğru) vardı(lar).Onları tâbi kılmadım. DışarıdanÜç Karluk(lar) üç kutsal<...> Türgeş(ler)<...> Ötüken’de ben”(ŞU G4).

1.8.3.kagan atanıp katun atanıp ötü+ken+ ortosınta“ Kağan(olarak)atanıp (eşim de) katun (olarak)atanıp Ötüken ortasında” (Ta G6).

1.8.4.ötü+ken+ eli êkin ara orkon ügüzde “Ötüken yurdu(ile)Tegres yurdu (bu)ikisinin arasında Orhon Irmağı’nda” (Ta D3).

1.8.5.sınarı b[odun] <...>-a kirti anta yana tüşdüm ötü+**ken**+ irin kışladım” (Diğer) yarısı da <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kışı Ötüken’in kuzeyinde geçirdim” (ŞU D7).

1.8.6.ö[tü+ken+ yış] başı anta [as] öñüz başı anta ıdok baş kêdintê yavaş tokuş beltirinte anta yayladım“Ötüken(Ormanlı)Dağı zirvesi As-Öngüz Baş (ile) Iduk Baş’ın batısında Yavaş ve Tokuş (ırmaklarının)birleştikleri yerde yazı geçirdim” (ŞU D9).

1.8.7.ötü+[ken]<...>-m têmîş“ Ötüken<...>-m demiş” (ŞU D11).

1.8.8.<...>kagan atıg katun atıg atanıp ötü+ken+ kêdin uçınta tez başınta örgin[anta êtitdim çıt]anta yaratıtdım “<...>Kağan adını,katun adını alıp Ötükenin batı ucunda,Tes (Irmağı’nın)kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum,karargâh çitlerini)orada vurdurdum” (Ta B1).

1.8.9.ulu yılıka ötü+ken+ ortosınta as öñüz baş kan ıdok baş kêdininte yayladım“Ejderha yılında(752)Ötüken’in ortasında, As Öngüz Baş(ile) Kan Iduk Baş(Dağlarının)batısında yayladım, yazı geçirdim”(Ta B2).

1.8.10.ötü+ken+ eli tegres eli êkin ara ılagım tarıglagım sekiz seleñe orkon tugla sewin teledü karaga burgu “Ötüken yurdu (ile)Tegres yurdu (bu)ikisinin arasındaki vadilerim ve tarlalarım sekiz kollu Selenge,Orhon,Tula,Sevin,Teledü, Karaga (ve)Burgu”(Ta B4).

1.8.11.yaylagım ötü+ken+ kuzı kêdin uçı tez başı öñdüni “Yaylam Ötüken’in kuzey(bölümlerinin)batı ucu Tes (Irmağı)kaynağı(ndadır)”(Ta B5).

1.8.12.*kara yotul+kan+keçip kelirti ben utru yorıdım <...> boltı karlok*“Kara Yotulkan’ı geçip getirdiklerini (söyledi). Ben karşılarna (doğru) ilerledim. <...> oldu. Karluk(lara)” (ŞU G3).

1.8.13.*[b]o tenri+ken+ “ Bu kutlu”* (KarB I/I 1).

1.8.14.*ten<i>+ken+ alp kutlug bilge kagan* “Saygıdeğer Alp Kutlug Bilge Kağan”(HT VI 1).

1.8.15.*tenride kut bulmuş ötü+ken+ elinde* “Tengride Kut Bulmuş Ötüken yurdunda” (HT VII 2).

1.8.16.*tenr<i>+ken+ kunçuy yegen botur erkin awlak? eri bolup turdı yañı köl tarkan küdegü kelirti bunça <...> süg <...> eki kaya teg bek bolzun* “Kutlu prenses, Yegen Botur Erkin Awlak(?) eri olmuştu. Yangı Köl Tarkan güvey getirdi. Bunca <...> orduyu <...> iki kaya gibi sağlam olsun!” (Ar 1).

1.8.17.*ben bitig bitidim kaya tenr<i>+ken+ kutlug boluñ* “Yazıt yazdım. Kutlu kaya (gibi) kutlu olun!” (Ar 2).

1.8.18.*kara yotul+kan+ keçip kelirti ben utru yorıdım <...> boltı karlok* “Kara Yotulkan’ı geçip getirdiklerini (söyledi). Ben karşılarna (doğru) ilerledim. <...> oldu. Karluk(lara)” (ŞU G3)

1.8.19. *<...> [kara yotu]l+kan+ <...>-z yügürügme? .g r .. begnig? ben <...> r g m <...><...> t g ..-nçig ben étdim bunça bitigig <...> bitig [biti]dim “ <...> Kara Yotulkan(?) . koşan<...> Begni’yi(?) ben <...> düzenledim. Bu kadar yazıtı <...> yazıtı ben yazdırdım”* (ŞU G Ek2)

1.9. +IAG+

Soyut adlarla birlikte yer ve hayvan adları yapan, kullanımı nadir olan birleşik bir ektir.Bu ek, + lAve- g+eklerininbirleşmesiyle meydana gelmiştir(Eraslan,2012: 99). EAT’de bu ek, Doğu Türk lehçelerinden çeşitli yollarla edinilmiş ve +la, +lak yer bildirme eki olarak kullanılmıştır (Gülsevin, 1997:117).

1.9.1.*ötüken eli tegres ejli ékin ara ılagım tarıg+lag+ı+m sekiz seleñe orkon tugla sevin teledü karaga burgu* “Ötüken yurdu ile Tegres yurdu,(bu) ikisi arasındaki vadilerim (ve) tarlalarım sekiz(kollu) Selenge, Orhon, Tula, Teledü, Karaga (ve) Burgu.” (Ta B4).

1.9.2.*yay+lag+ı+m ötüken kuzı kedin uçı tez başı öñdüni kañuy küñüy b.z<...>* “Yaylam Ötüken’in kuzey (bölümlerinin)batı ucu, Tes (Irmağı)kaynağı(ndadır).Doğusu Hanuy(ve) Hünüy ırmakları <...>” (Ta B5).

1.10. +IIG+, + IUG +

Soyut isimler ve sıfat yapan isimden isim yapım ekidir. Mo. bu ek aynıdır (Gabain,1988:54).En sık kullanılan eklerden biri olan IIG+/IUG eki, isim, sıfat, yer, meslek, ünvan, soyut isimler oluşturur. W.Bang ve J.Russell Hamilton bu ekin kökeninin *il-‘bağlı olmak, birbirleriyle ilişkili olmak’* kökünden meydana geldiğini ileri sürmüştür (Hamilton,2011: 67, Räsänen,1957:105).TTA’da bu ekin varlığı görülmektedir. Söz konusu olan eke benzeyem *+lëg,lëh,+lıh,+loh,+liy,+log,+lug* vs şeklindeki eklerin Anadolu ağızlarında var oluşu, bu eklerin +IIG+,+IUG+ ekinin devamı olabileceğine dair görüşleri kuvvetlendirmektedir (Güzel, 2015: 186).

1.10.1.*yazok+lug+ atlıg[ıg] <...> teñri tuta bërti* “Günahkâr süvarileri(atlıları)<...>(ebedi)gök tutu verdi.” (ŞU D2).

1.10.2.*bir eki at+lig+yawlakın üçün kara bodunum öltün yitdiñ* “Bir iki süvari(atlı asker) de kötülük düşündüğü için(ey) halkım? “Öldün, mahvoldun” (ŞU D5).

1.10.3.*yol+lug+ ıya basıp olort[ı]* “Yollug Kağan(tebaasını) bağımlı kılarak hüküm sürdü”. (Tes D6).

1.10.4.*<...> at+lig+ı+n yamaşdı<...>*“Atlısıyla (bize) katıldı.” (Ta D6).

1.10.5.*üç tug+lug+ türük bodunka anta yëtinç ay tört yëgirmike* “Üç tuğlu Kök Türk halkına, orada, yedinci ayın on dördünde ” (Ta D7).

1.10.6.*m<...>in bir otuzka ben ..o/u . k< ...>-mış ör[gin]? <...> [ü]ç o[tuz]ka anta sançdım yarış agu+lug+ ara yët başınt<a> ara* “<...> yirmi üçünde orada mızrakladım. Yarış (ve) Agulug arasında, Yit (?) (Irmağının) kaynağında”(ŞU B6).

1.10.7.<...>d. çö/ü . ékinti ay altı yègirmike üç tug+**lug**+ “İkinci ayın on altısında üç Tuğlu...” (ŞU B7).

1.10.8.<...>kut+**lug**+ çigşi akınçu alp bilge çigşi<...>kan aruk oguz bodun altı yüz señüt bir tümen bodun kazgantı “<...>Kutlug çigşi (ile) Akınçu Alp Bilge Çigşi<...> Kan Aruk? Oğuz halkından altı yüz general(ile) on bin(kişilik) halk(ı) ele geçirdi” (Ta K1).

1.10.9.teñri kanım at+**lg**+ı tokuz tatar yèti yègirmi az buyruk toñrada señüt “İlahi (yüce)Tanrım, atlılar(süvari birliğiyle)Dokuz Tatarlardan on yedi Az(lardan) komutanlar,Tongra(lardan) generaller ve süvari birliğinden oluşuyordu” (Ta K2).

1.10.10.boz ok başın akıza uçuz kökle at+**lg**+ı+n töke barmış “Boz ok(ların)liderini hücum ettirip(düşmanı) Uçuz Gölü’ne atlarıyla (birlikte) döküvermiş”(Tes K3).

1.10.11.teñrim kanım oğlı bilge Tarkan kut+**lug**+ bilge yawgu<...>“İlahi(yüce)hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’dur.<...>”(Ta K3).

1.10.12.<...>-miş boz ok başın akıza uçuz kölke at+**lg**+ı+n töke barmış “Boz okların liderini hücum ettirip (düşmanı) Uçuz Gölü’ne atlarıyla birlikte döküvermiş” (Tes K3).

1.10.13.<...>[ku]t+**lug**+ isig yér?<ku>tlugı <...> buyrukı az sipa tay señün “<...>Kutlug İsığ yer? Kutlug’u <...> komutanı Az Sipa Tay Sengün(dür)” (Ta K3).

1.10.14.bunu yaratıgma bilge kut+**lug**+ tarkan señün bunça bodunug atın yolın ayıgma lum?(kanım) éçisi éki ayur tédi“(bunu) yazan, bunu yapan Bilge Kutlug Sengün(dür).Bunca boyların adlarını, sanlarını söyleyen(anlatan)hanımın (?)amca(ları) (olan) iki anlatıcı (?)söyledi (anlattı)”(Ta K6).

1.10.15.kut+**lug**+ bilge señün uruşu kutlugtarkan señün ol éki ayur “Kutlug Bilge Sengün ve Kutlug Tarkan Sengün (adlarındaki) bu iki anlatıcı (?)”(Ta K5).

1.10.16.kut+**lug**+ bilge señün uruşu kut+**lug**+ tarkan señün ol éki ayur “Kutlug Bilge Sengün ve Kutlug Tarkan Sengün (adlarındaki) bu iki anlatıcı (?)”(Ta K5).

1.10.17.bayırku tarduş bilige tarkan kut+**lug**+ yagma tawgaç sogdak başı bilige seşün uzalöş erkin “Bayırku (ve) Tarduşlarla (ilgili) Bilge Tarkan Kutlug Yagma, Çin(ve) Soğdlarla(ilgili işlerin)başı Bilge Sengün Uzal Öng Erkin’(dir)”(Ta K6).

1.10.18.özümün öñre bıña başı ı<d>tı keyr<e>de öñdün yantaç[ım]da [k]ony+**lug**+ ? tok<...>“Beni doğuya, süvari birliğinin başı(olarak)gönderdi. Keyre’nin doğusunda dönüşte(dönemeç?) koyunlu? <...>” (şU K6).

1.10.19.karakum aşmış köğürde kömür tagda yar üğüzde üç tug+**lug**+ türiük bodunka<...>“Kara Kum’u aşmış, Köğür’de, Kömür Dağı’nda Yar Irmağı’nda üç tuğlu Kök Türk halkına<...>” (şU K8).

1.10.20.küsgü yılıka sin+**lig**+de küç kara bod[un er]miş. “Sıçan yılında(748) “sen varken halk güçlü imiş”(Ta G5).

1.10.21.bēř yüz kedim+**lig**+ yadağ bir eki şaşıp kelti “Beş yüz zırhlı piyadeden bir ikisi(bir kaçı) ayrılıp geldi” (şU G9).

1.10.22.orkon balık+**lig**+ beltirinte el örginin anta örgipen etitdim “Orhon Irmağı(ile) Balıklığ Irmağı’nın birleştiği yerde ülkenin tahtını(yönetim merkezini)orada kurdurup düzenlettim”(şU G10).

1.10.23.<...> küç+**lüg**+ boltu<...> “<...> güçlü, kuvvetli oldu <...>” (KarB I/IV 5).

1.10.24.<...>-mızka korkunu ayınu? inanç+**lig**+ <...> (KarB I/IV 7).

1.10.25.yüz+**lüg**+ kunçuy? “Güzel prenses? ” (HT III 1).

1.10.26.teñr<i> ken alp kut+**lug**+ bilge kan “Saygı değer Alp Kutlug Bilge Kağan.” (HT VI 1).

1.10.27.otuzyaşımka alp kut+<lu>**g**+ bilge kagan elinte “Otuz yaşımda Alp Kutlug Bilge Kağan ülkesinde ” (HT VI 5).

1.10.28.k<...>r <...> kut teñri kut+**lug**+ bolzun “<...> kut, (ebedi) gök kutlu olsun!” (HT VII 4).

1.10.29.biz kut+**lug**+ “Biz Kutlu” (HT XIV5).

1.10.30.*kut+lug+ alp yüzi* “Kutlug Alp’in yüzü” (HT XV 4).

1.10.31.*kut+lug+ er* “Kutlu asker” (HT XV 7).

1.10.32.<...> *yag(i)+lug+* “Düşmanlık” (Sevrey I).

1.10.33.<...> *kut+[lug]+ b-* “<...> Kutlu” (Sevrey II).

1.10.34.*kırkız oğlu men boyla kut+lug+ yargan* “(Ben) Kırgız oğluyum (Kırgızlardanım?). Ben Boyla Kutlug Yargan’(ım)” (Su 2).

1.10.35.*men kut+lug+ бага таркан өге buyrukı men* “Ben, Kutlug Baga Tarkan Öge’nin komutanıyım” (Su 3).

1.10.36.*ben bitig bitidim kaya teyr<i> ken kut+lug+ boluñ* “ben yazıt yazdım. Kutlu kaya (gibi) kutlu olun!” (Ar 2).

1.10.37.*açuka kut+lug+ boluñ kaya <u>r<t>urtum* “(Adım) Kul Açuk(tur). Kutlu olun. Kaya(ya) yazı vurdurdum” (Ar 3).

1.11.+Ilk+

İsimden isim yapan bir ektir. Gabain, bu ekin Mo.’da var olduğunu ve sıfat görevinde kalıp gövdeler meydana getirdiğini belirtir (Gabain,1974: 54).EAT’de bu ek, ET’de olduğu gibi kullanılmıştır (Gülsevin,1997:117).

1.11.1.*bıñ yıl+luk+ tümen künlük bitigimin belgümün anta yası taşka* “Bin yıllık, on bin günlük yazıtımı(ve) damgamı orada yassı taş” (ŞU D9).

1.11.2.*bıñ yıllık tümen kün+lük+ bitigimin belgümün anta yası taşka* “Bin yıllık, on bin günlük yazıtımı (ve) damgamı orada yassı taş” (ŞU D9).

1.11.3.*bıñ yıl+<l>lk+ tümen künlük bitigimin belgümün bunta* “Bin yıllık, on bin günlük yazıtımı(ve) damgamı burada” (Ta B2).

1.11.4.*bıñ yıllık tümen kün+lük+ bitigimin belgümün bunta* “Bin yıllık, on bin günlük yazıtımı(ve) damgamı burada” (Ta B2).

1.11.5.*yaka anta yakaladım çik bodunka totok bértim işwaras tarkat anta onçoladım anta <...> k s er kelti kaz+luk+ költe* “Karargâhın sınırlarını belirledim. Çik Halkına

askerî vali tayin ettim.“(Onlara) İşvara (ve) Tarkat ünvanlarını takdim ettim. (Onlara) İşvara (ve) Tarkan ünvanlarını orada takdim ettim. Orada <...>adam geldi. Kazluk Gölü’nde”(ŞU G2).

1.12. +mAn+

İsimden isim yapma eki olan +mAn eki, birkaç örnekte küçültme ve benzerlik ilişkisiyle karşımıza çıkmaktadır(Erdal, 1991: 2.33). UY’da iki kere karşılaştığımız *Kögmen*, genel olarak Sayan Dağları olarak kabul edilmektedir (Radloff, 1899: 95,Bazin,1993:34). *Kögmen* kelimesindeki +mAn+ eki, L.Bazin’e göre *kök+men+*(kök: ‘mavi’) şeklinde meydana gelmiş olmalıdır (Bazin, 1993: 34).

1.12.1.o/u .. totok başın çık tapa bıña ı<d>tım eşi yér tapa az er ı<d>tım kör tédim kırkız kanı kög+men+ irinte “ <...> Askeri valinin komutasındaki Çiklere doğru atlı birlik gönderdim. “Bak” dedim. Kırgızların kağanı Kögmen’in kuzeyinde” (ŞU D11)

1.12.2.iç ilagım ötüken yiri onğı tar[kan] süy yag<ı> bodunka [kaga]ngı bérigerü uçı altun yış kédin uçı kög+men+ iligerü uçı költ[i]? “İç otlağım Ötüken, kuzeyi Ongı Tarkan Süy, düşman halkın kağanı(nınki) güney ucu Altay Dağları, batı ucu Kögmen, doğu ucu Költi(?)’dir” (Ta B5).

1.13. +n+

Sadece sınırlı organ adlarında karşılaştığımız, isimden isim yapan ektir. +n+ eki, daha çokbodun (bod+(u)n+) kelimesinde karşımıza çıkmaktadır (Hamilton,2011:255).

1.13.1.kün kırw<...>-miş tün térilmiş [b]ükegükde sekiz oguz tokuz tatar kalmadok eki yañıka kün tuguru süñüşdüm kulum küñüm bod+(u)n+ug teñri “Gündüz <...>-miş gece (tekrar) toplanmışlar. Bükegük’te Sekiz Oğuz (ve) Dokuz Tatar(lar) kalmadı. İkinci gün güneş doğar doğmaz savaştım. Kullarım, hizmetçilerim ve halkım (için) gök (ve)” (ŞU D1).

1.13.2.<...> [bod+(u)]n+ı akıza barmış uç[uz köl]ke atlıgın töke barmış kadır (akadır?) kasar evdi bersil yatız oguz “<...> halkı bastırmış, (onlar) Uçuz Gölü’ne atlarıyla birlikte döküvermiş. Kadır (Akatzir?) Kasar, Evdi, Bersil, Yatız (ve) Oğuz(lar)” (Ta D2).

1.13.3.*y r ayu b rti anta sançdım yazoklug atlıg[ıg] <...> te ri tuta b rti kara  gil bod+(u)n+ug yok kılmadım ewin barkın y lkısın [y]ulımadım kıyın aydım turguru ko<d>tum kentü bodunum t dim udu keli  t dim kodup bardım kelmedi yiçe.*“yer buyruk verdi, orada mızrakladım. Günahkâr süvarileri (atlı birlikleri) <...> (ebedî) gök tutuverdi. Sade halkı (avam kesimini) yok etmedim. Evini, barkını (ve) at sürülerini ya malamadım. Cezalarını söyledim (tebliğ ettim). Oldukları gibi bıraktım. “Kendi halkım” dedim. “Gelin (bana katılın)” dedim. ( ylece) koyup bıraktım. Gelmedi(ler). Tekrar” ( U D2).

1.13.4.*y r ayu b rti anta sançdım yazoklug atlıg[ıg] <...> te ri tuta b rti kara  gil bodunug yok kılmadım evin barkın y lkısın [y]ulımadım kıyın aydım turguru ko<d>tum kentü bod+(u)n+um t dim udu keli  t dim kodup bardım kelmedi yiçe* “yer buyruk verdi, orada mızrakladım. Günahkâr süvarileri (atlı birlikleri) <...> (ebedî) gök tutuverdi. Sade halkı (avam kesimini) yok etmedim. Evini, barkını (ve) at sürülerini ya malamadım. Cezalarını söyledim (tebliğ ettim). Oldukları gibi bıraktım. “Kendi halkım” dedim. “Gelin (bana katılın)” dedim. ( ylece) koyup bıraktım. Gelmedi(ler). Tekrar” ( U D2).

1.13.5.*<...> kaganım bilgesin    n   re k n tugsıkdakı bod+(u)n+ <...>*“ka anım bilge olduğu için doğuda güneşin do du u yerdeki halklar <...> ” (Tes D5).

1.13.6.*tay bilge totok yawlakın    n bir  ki atlıg yawlakın    n kara bod+(u)n+um  lt  n yitdi  yana içik  lme i yitmeçi sen t dim* “Tay Bilge Totok kötülük d   nd  u için, bir iki süvari (atlı asker) de kötülük d   nd  u için (ey) halkım! “ ld n, mahvoldun. Tekrar tâbi olursan; ölmezsin, mahvolmazsın” dedim” ( U D5).

1.13.7.*ol ay b   y girmike keyre ba ı    birküde tatar birle katı tokıdım sınarı bod+(u)n+* “ O ayın on be inde Keyre (Irmağı’nın) kaynağı (ile)    Birk ’de Tatarlarla şiddetli bir savaşa tutu tum. Halkın yarısı”( U D6).

1.13.8.*<...><...> kömür tagda yar    zde    tuglug türük bod+(u)n+ka anta y tin  ay tört y girmike* “ <...> Kömür Da ı’nda (ve) Yar Irmağı’nda    Tu lu Kök Türk halkına, orada, yedinci ayın on dördünde”(Ta D7).

1.13.9.*içikdi sıyarı b[odun] <...><...>-a kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşuna boşunuldum eki ogluma yawgu şad at bértim tarduş tölis bod+(u)n+ka bértim ançıp bars yılka çik tapa yorıdım* “tâbi oldu. (Diğer) yarısı da <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kışı Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İki oğluma yabgu (ve) şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim. Sonra Pars yılında (750) Çiklere doğru yürüdüm” (ŞU D7).

1.13.10.*<...>anta tonıartım kan[ın altım] anta yok boltı türük bod+(u)n+ anta içgertim anta yana*“<...> orada devirdim (yıkıttım). Hanını (tutsak) aldım, orada yok oldular. Kök Türk halkını orada tâbi kıldım. Orada yine” (Ta D8).

1.13.11.*yası taşka yaratı<t>dım tulku taşka tokıtdım üze kök teñri yarlıkadok üçün asra yagız yér igit<d>öküçün elimin törömün étinti[m]<...> öñre kün tugsıkdaki bod+(u)n+ kəsre ay tugsıkdaki bodun* “yassı taş üzerine yazdırttım, yazıt taşı üzerine hak ettirdim. Yukarıda mavi gök buyurduğu için, aşağıda yağız yer beslediği için yurdumu (ve) yasalarımı düzenledim.<...> Doğuda güneşin doğduğu yerdeki boylar, batıda ayın doğduğu yerdeki boylar” (Ta B3).

1.13.12.*yası taşka yaratı<t>dım tulku taşka tokıtdım üze kök teñri yarlıkadok üçün asra yagız yér igit<d>öküçün elimin törömün étinti[m]<...> öñre kün tugsıkdaki bodun kəsre ay tugsıkdaki bod+(u)n+*“yassı taş üzerine yazdırttım, yazıt taşı üzerine hâk ettirdim. Yukarıda mavi gök buyurduğu için, aşağıda yağız yer beslediği için yurdumu (ve) yasalarımı düzenledim.<...> Doğuda güneşin doğduğu yerdeki boylar, batıda ayın doğduğu yerdeki boylar” (Ta B3).

1.13.13.*bç. o/u tm [yay]ladım b<...>-miş (?) tawgaç kanı kagan <...> ö/ü . l barmış o/u .. ı/i . si bir [kı]z sek[iz urı] oğlın tutdum ı/i . k <...>yana<...> d <...> k .. eki bod+(u)n+ug alıp tokuzunç ay <...> ükenig tokıdım* “<...> yayladım. <...>-miş Çin kağanı <...> gitmiş. <...> bir kız (ve) sekiz erkek çocuğunu ele geçirdim. <...> yine <...> iki halkı dokuzuncu ay <...> bozguna uğrattım” (ŞU B 3).

1.13.14.*b md . anta k <...>k r o/u. y g l <...> [b]od+(u)n+ug ko/u <...>-dum lg çk a buyl[a]? <...> ewime ekinti ay altı yarlıka tüşdüm* “<...> orada <...> halkı <...>-dım <...> Buyla? <...> karargâhıma ikinci ayın altıncı gününde geri döndüm” (ŞU B4).

1.13.15. *ıç ılagım ötüken yiri onğı tar[kan] süy yag<ı> bod+(u)n+ka [kaga]ngı bërigerü uçı altun yış kedin uçı kögmen iligerü uçı költ[i]? “İç otlagım Ötüken, kuzeyi Onğı Tarkan Süy, düşman halkın kağanı(nı) güney ucu Altay Dağları, batı ucu Kögmen, doğu ucu Költi(?)’dir” (Ta B5).*

1.13.16. *tengride bolmış el etmiş bilge kanım içreki bod+(u)n+ı altmış iç buyruk başı inançu бага таркан улуг buyruk tokuz bolmış bilge tay señün tay? <...> “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ımın kendisine tâbi boyların sayısı altmış (idi). İç (işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>” (Ta B6).*

1.13.17. *tü[rük b]o[d+(u)n+ug] <...>n ı<...> [sekiz] og[uz] [t]ok[uz tatarıg?] <...>-miş katun yeğeni öz bilge büñin? “Kök Türk halkını <...> Sekiz Oğuz (ve) Dokuz Tatarları <...>-miş hatunun yeğeni Öz Bilge Bünyin ile (?)” (ŞU B8).*

1.13.18. *<...> bod+(u)n+ı bıña kagas ataçuk bodunı bıña “<...> halkı (ile) Binga Kagas Ataçuk’(un) halkında süvariler (atlı askerler) geldi” (ŞU B9).*

1.13.19. *<...> bodunı bıña kagas ataçuk bod+(u)n+ı bıña “<...> halkı (ile) Binga Kagas Ataçuk’(un) halkında süvariler (atlı askerler) geldi” (ŞU B9).*

1.13.20. *<...> kan aruk? oguz bod+(u)n+ı altı yüz señüt bir tümen bodun kazgantı “<...> Kan Aruk? Oğuz halkından altı yüz general (ile) on bin kişilik halk(ı) ile ele geçirdi” (Ta K1).*

1.13.21. *<...> kan aruk? oguz bodun altı yüz señüt bir tümen bod+(u)n+ı kazgantı “<...> Kan Aruk? Oğuz halkından altı yüz general (ile) on bin kişilik halk(ı) ile ele geçirdi” (Ta K1).*

1.13.22. *uygur bod+(u)n+ı tēgitimin bo bitidökde kanıma turgak başı kagas ataçuk begzeker çigşi bıla бага таркан üç yüz turgak turu<t>dı. “Uygur halkından prenslerimle bu (yazıtı) yazdıkları sırada, hanımın muhafız birliğinin başı Kagas Ataçuk, Begzeker, Çigşi (ve) Baga Tarkan (ile birlikte) üç yüz muhafız, (yazıtı) ayağa kaldırdı”(Ta K2).*

1.13.23. *teñrim kanım oğlu bilge tarkan kutlug bilge yawgu <...> [ku]tlugı isig yér <ku>tlugı <...> buyrukı az sıpı tay señün bod+(u)n+ı toñrada <...> baş kay aw<a> baş üç karlok bunça bodun yawgu bodunı.* “İlahi (yüce) hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’dur. <...> Kutlug’u İsıg Yer? Kutlug’u <...> komutanı Az Sıpı Tay Sengün’dür. Halkı Tongra (taraflarında) Baş Kay, Ava Baş (ile) Üç Karluk(lar), bunca boy yabgunun boyları(dır)” (Ta K3).

1.13.24. *teñrim kanım oğlu bilge tarkan kutlug bilge yawgu <...> [ku]tlugı isig yér <ku>tlugı <...> buyrukı az sıpı tay señün bodunı toñrada <...> baş kay aw<a> baş üç karlok bunça bod+(u)n+ yawgu bodunı.* “İlahi (yüce) hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’dur. <...> Kutlug’u İsıg Yer? Kutlug’u <...> komutanı Az Sıpı Tay Sengün’dür. Halkı Tongra (taraflarında) Baş Kay, Ava Baş (ile) Üç Karluk(lar), bunca boy yabgunun boyları(dır)” (Ta K3).

1.13.25. *teñrim kanım oğlu bilge tarkan kutlug bilge yawgu <...> [ku]tlugı isig yér <ku>tlugı <...> buyrukı az sıpı tay señün bodunı toñrada <...> baş kay aw<a> baş üç karlok bunça bodun yawgu bod+(u)n+ı* “ İlahi (yüce) hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’(dur). <...> Kutlug’u İsıg Yer? Kutlug’u <...> komutanı Az Sıpı Tay Sengün’dür. Halkı Tongra (taraflarında) Baş Kay, Ava Baş (ile) Üç Karluk(lar), bunca boy yabgunun boyları(dır)” (Ta K3).

1.13.26. *su [w] <...> anta kalmış bod+(u)n+ on uygur tokuz oguz üze yüz yıl olurup s <...> a/e orkon ügüz o/u <...>* “su <...> o sırada, geri kalan halk (ile) On Uygur(lar), Dokuz Oğuz(lar)a yüz yıl hükmedip <...> Orhun Irmağın <...> ” (ŞU K3).

1.13.27. *<...> ewdi bersil kadır (akadır?) kasar anta barmış ol bod+(u)n+um keñeresde* “<...>Evdı, Bersil, Kadır (Akazitler?) (ve) Kasar(lar) o anda ulaşmış, bu boylarım Kengeres’te” (Tes K4).

1.13.28. *teñrim kanım oğlu <...> bod+(u)n+ka <...> udurgan<...> çawış señün bodunı tokuz bayırku akbaş ara basmıl tokuz tatar bunça bodun çad bodunı* “ İlahi (yüce), hanımın oğlu <...> halkına <...> Udurgan <...> komutan Çavış’ın halkın Dokuz Bayırku(lar), Ak-baş(lar), arasında? Basımıl(lar), Dokuz Tatar(lar) bunca boylarda şadın boyları(dır)” (Ta K4).

1.13.29. *tenrim kanım oğlu <...> bodunka <...> udurgan<...> çavış señün bod+(u)n+ı tokuz bayırku akbaş ara basmıl tokuz tatar bunça bodun çad bodunı* “İlahi (yüce), hanımın oğlu <...> halkına <...> Udurgan <...> komutan Çavış’ın halkın Dokuz Bayırku(lar), Ak-baş(lar), arasında? Basmıl(lar), Dokuz Tatar(lar) bunca boylarda şadın boyları(dır)” (Ta K4)

1.13.30. *tenrim kanım oğlu <...> bodunka <...> udurgan<...> çavış señün bodunı tokuz bayırku akbaş ara basmıl tokuz tatar bunça bod+(u)n+ çad bodunı* “İlahi (yüce), hanımın oğlu <...> halkına <...> Udurgan <...> komutan Çavış’ın halkın Dokuz Bayırku(lar), Ak-baş(lar), arasında? Basmıl(lar), Dokuz Tatar(lar) bunca boylarda şadın boyları(dır)” (Ta K4)

1.13.31. *tenrim kanım oğlu <...> bodunka <...> udurgan<...> çavış señün bodunı tokuz bayırku akbaş ara basmıl tokuz tatar bunça bodun çad bod+(u)n+ı* “İlahi (yüce), hanımın oğlu <...> halkına <...> Udurgan <...> komutan Çavış’ın halkın Dokuz Bayırku(lar), Ak-baş(lar), arasında? Basmıl(lar), Dokuz Tatar(lar) bunca boylarda şadın boyları(dır)” (Ta K4).

1.13.32. *[bunu] bitigme bunı yaratıgma bilge kutlug tarkan señün bunça bod+(u)n+ug atın yolın ayıgma lum? (kanım) eşisi eki ayur tedi* “(bunu) yazan, bunu yapan Bilge Kutlug Tarkan Sengün’(dür). Bunca boyların adlarını, sanlarını söyleyen (anlatan) hanımın(?) amca(lar)ı (olan) iki anlatıcı (?) söyledi(anlattı)” (Ta K5).

1.13.33. *yana [tüşdi] tokuz oguz bod+(u)n+umun tērü kuwratı altım kanım köl bilg[e] kagan <...>* “yine geri döndü. Dokuz Oğuz halkımı derleyip topladım. Babam Köl Bilge Kağan <...>” (ŞU K 5).

1.13.34. *karakum aşmış kögürde kömür tagda yar ügüzde üç tuglug türük bod+(u)n+ka<...>* “Kara Kum’u aşmış, Kögür’de, Kömür Dağı’nda Yar Irmağı’nda üç tuğlu Kök Türk halkına<...>” (ŞU K8).

1.13.35. *tutdum katunun anta altım türük bod+(u)n+anta ingaru yok boltı anta késre takıgu yılka <...> bodun <...>-un tuyup* “(Ozmuş Kağan’ı) tuttum. Hatununu orada ele geçirdim. Kök Türk halkı ondan sonra (bunun üzerine) yok oldu. Ondan sonra Tavuk yılında (745) <...> halk <...>-ını duyup” (ŞU K10).

1.13.36.*tutdum katunun anta altım türük bodun anta ingaru yok boltı anta kësre takıgu yılka <...> bod+(u)n+ <...>-un tuyup* “ (Ozmiş Kağan’ı) tuttum. Hatununu orada ele geçirdim. Kök Türk halkı ondan sonra (bunun üzerine) yok oldu. Ondan sonra Tavuk yılında (745) <...> halk <...>-ını duyup” (ŞU K10).

1.13.37.*yawgu atadı anta kësre kañım kagan uçtı kara bod+(u)n+ kılınç s . küsgü yilk[a] <...> aşdım* “ yabgu atadı. Ondan sonra babam kağan öldü. Halkın yaptıkları <...> sıçan yılında (748) <...> aşım?” (ŞU K12).

1.13.38.*anta tokıdım anta yana tüşdüm çik bod+(u)n+ug bıñam süre kelti <...> tez başı çıtımın yayladım yaka anta yakaladım* “Orada bozguna uğrattım. Oradan tekrar döndüm. Çik halkını süvari birliği (atlı askerlerim) önlerine katıp geldi. <...> Tes (Irmağı) kaynağında çitimi (vurdurup) yazı geçirdim. Karargâhın sınırlarını belirledim”(ŞU G2).

1.13.39.*yaka anta yakaladım çik bod+(u)n+ka totok bértim ışwaras tarkat anta ançoladım anta <...> k s er kelti kazluk költe* “Karargâhın sınırlarını belirledim. Çik Halkına askerî vali tayin ettim.“(Onlara) Işvara (ve) Tarkat unvanlarını takdim ettim. (Onlara) Işvara (ve) Tarkan ünvanlarını orada takdim ettim. Orada <...> adam geldi. Kazluk Gölü’nde” (ŞU G2).

1.13.40.*<...> [b]ëş señüt kara bod+(u)n+ turuyun kañım kanka ötüinti eçü apa atı* “<...> beş general (ve) halk (önünde) ayağa kalkarak babam kağana (şöyle) arz ettiler: “Atalarımızın adı” (Ta G4)

1.13.41.*bar tēdi <...> anta yawgu atadı anta kësre küsgü yılka sinlig küç kara bod[+(u)n+ er]miş sinsizde küç kara suw ermiş kara bodun turuyun kagan*“Var dedi(ler). <...> orada yabgu (olarak) atadı. Ondan sonra sıçan yılında (748) “Sen varken halk güçlü imiş, sensizken (halkın) gücü kara su (gibi) (emiş) (diyerek) halk ayağa kalkıp kağan(olarak)” (Ta G5).

1.13.42.*bar tēdi <...> anta yawgu atadı anta kësre küsgü yılka sinlig küç kara bod[un er]miş sinsizde küç kara suw ermiş kara bod+(u)n+ turuyun kagan*“Var dedi(ler). <...> orada yabgu (olarak) atadı. Ondan sonra sıçan yılında (748) “Sen varken halk güçlü

imiş, sensizken (halkın) gücü kara su (gibi) (imiş) (diyerek) halk ayağa kalkıp kağan(olarak)” (Ta G5).

1.13.43.*bir yègirmi[ke] <...> sançdım kentü <...> bod+(u)n+ <...> értim érlünite talakımıntayètdim* “On birinde <...> mızrakladım. Kendi <...> halk <...> ulaştım. İrlün’de ve Talakımın’da yetiştim” (ŞU G8).

1.13.44.*meniñ süm üç <...>-p bërti tug [taşıkı]r bəş yüz kedimlig yadag bir éki şaşıp kelti küñüm kulum bod+(u)n+ug teñri yèr anta ayu [bè]rti anta sançdım* “Benim ordum üç <...>-verdi. Tuğu (dışarı) çıkaran beş yüz zırhlı piyadeden bir ikisi (birkaçı) ayrılıp geldi. Hizmetçilerim (ve) kullarım, halkı(m) (için) gök (ve) yer böyle buyurduğu için (onları) orada mızrakladım <...>”(ŞU G9).

1.13.45.*anta bod+(u)n+ içikd[i] <...> y r <...>ri . d g l ö/ük.l . karlok tapa tezıp kirti anta yana tüşüp orkon balıklıg beltirinte él örginin anta örgipen étitdim él ewi[n]* “Halk o anda tâbi oldu. <...> Karluklara doğru kaçıp gitti. Oradan yine geri dönüp Orhon Irmağı (ile) Balıklıg Irmağı’nın birleştiği yerde ülkenin tahtını (yönetim merkezini) orada kurdurup düzenlettim. Ülkenimn karargâhını <...>”(ŞU G 10).

1.14. +nç+

Asıl sayı sıfatlarından ziyade sıra sayı sıfatları meydana getiren isimden isim yapma ekidir.(Gabain, 1988: 203).UY’nda birçok örnekte karşımıza çıkmaktadır. EAT’de +(I)ncI şeklinde kullanımı vardır. Burada ekin ilk ünlüsü uyuma girmektedir. İkinci ünlüsü, yalnızca damak uyumuna uyar(Gülsevin,1997: 118)

1.14.1.*értim burguda yètdim tört+(ü)nç+ ay tokuz yanñıka süñüşdüm sançdım yilkısın barımın kızın koduzın kelürtüm* “Ulaştım. (Onlara) Burgu (Irmağın’)da yetiştim (ulaştım). Dördüncü ayın dokuzuncu gününde savaştım,mızrakladım. At sürülerini, varlıklarını, kızlarını ve karılarını getirdim” (ŞU D3).

1.14.2.*kerğün sakışın şıp başın köre? kelti <...> uçı seleñeke tegi çerig ètdi bəş+(i)nç+ ay tokuz otuzka süñüşdüm anta sançdım* “(Düşman), Kergü, Sakış ve Şıp (Irmağı’nın) kaynağını görerek(?) geldi. <...> ucu, Selenge’ye kadar asker konuşlandırdı. Beşinci ayın yirmi dokuzunda savaştım. Orada mızrakladım” (ŞU D4).

1.14.3. *ëki ay kütdüm (küddüm?) kelmedi sekiz+(i)nç+ ay bir yañıka sü yoriyın tédim tug taşıkır erkli* “İki ay bekledim (ancak) (onlar) gelmedi(ler). Sekizinci ayın birinci günü “asker sevkedin” dedim. Tuğu dışarı çıkaracak iken” (ŞU D5).

1.14.4. *yelme eri kelti yağı [keli]r tedi yağın başı yoriyu kelti sekiz+(i)nç+ ay ëki yañıka çığıltır költe kañuy kezü süñüşdüm anta sançdım* “Öncü birliğin askeri geldi. “Düşman geliyor” dedi. Düşmanın başı ilerleyerek geldi. Sekizinci ayın ikinci gününde Çığıltır Gölü’nden Hanuy(?) Irmağı (boyunca) ilerlerken savaştım, orada mızrakladım” (ŞU D6).

1.14.5. *<...> kömür tagda yar ügüzde üç tuglug türük bodunka anta yëti+nç+ ay tört yëgirmike* “<...> Kömür Dağı’nda Yar Irmağı’nda Üç Tuğlu Kök Türk halkına, orada yedinci ayın on dördünde” (Ta D7).

1.14.6. *kelti <...> karlok bod[un] <...> t o/u <...>-mış . zl <...>-medi kan <...> ançıp sekiz+(i)nç+ ay üç yañıka yor[ıdım?] <...> [kar]lok tirigi barı<p> türgeşke kel[tı] yana tüşüp* “Geldi <...> Karluk halkı <...>-miş <...>-medi hanı <...> sonra sekizinci ayın üçüncü gününde ilerledim. <...> Karluklardan hayatta kalanlar Türgeş(ler)e geldiler. Yine geri dönüp” (ŞU B1).

1.14.7. *on+(u)nç+ ay ëki yañıka bar[dı]m t <...> a/e temiş ö/ü <...> l y ı lt <...> m...r o/u <...> gö/üs l çe tokıdım <...> tüşdüm* “Onuncu ayın ikinci gününde vardım. <...> dediği <...> bozguna uğrattım. <...> geri döndüm” (ŞU B2).

1.14.8. *ëki bodunug alıp tokuz+(u)nç+ ay <...> ükenig tokıdım anta olurup biñe ı<d>tım kut (kotay?) yartag? Tugın* “<...> iki halkı alıp dokuzuncu ay <...> bozguna uğrattım. Orada oturup süvari birliğini (atlı askerleri) gönderdim. Kutsal (kotay?=Çin İpeği) (?) tuğunu” (ŞU B3).

1.14.9. *<...>-g kem kargu . - dı ertiş ügüzüg arkar başı tuşı anta er kemiş altın . [ya]nta s<...>p keçdim bir yëgirmi+nç+ ay sekiz yëgirmike <...> yolukdum bulçu ügüzde üç karlokug* “Kem (ve) Kargu (?) . (?) İrtiş Irmağı’(nın), Arkar başı (denilen) birleşme (?) yerinde, oradakamıştan yapılmış, altta <...> geçtim. On birinci ayın on sekizinde <...> karşılaştım. Bulçu (Urungu) Irmağı’nda Üç Karlukluları” (ŞU G1).

1.14.10. *tutdum <...> anta kësre başı kelti <...> takıgu yılıka yorıdım yılladım bëş+(i)nç+ ay üç yëgirmike kalışdı* “Ele geçirdim. <...> Ondan sonra (onların) başları

geldi. Tavuk yılında (745) (onların üzerlerine doğru) yürüdüm. (O) yılı (orada) geçirdim. Beşinci ayın on üçünde baş kaldırdılar” (Ta G2).

1.14.11.*ı/i anta t[okıdım] <...> bēş+(i)nç+ [ay] altı otuzka sünjüşdüm anta sançdım içüy k[eçip] <...> [türgeşi]g? toguru sançdım* “<...>-i orada bozguna uğrattım. <...>Beşinci ayın yirmi altısında savaştım, orada mızrakladım. İçüy Irmağı’nı geçip <...> Türgeş(ler)i doğrudan (dosdoğru bir şekilde) mızrakladım” (ŞU G5).

1.14.12.*y[agı] bol-<...> turup yerin tapa bardı anı udu <...> ugru? yagradkan? sekiz+(i)nç+ ay ben udu yorıdım evimin ersegunte yula költe ko<d>tum anta ertim <...>*“düşman ol-<...> kalkıp kendi topraklarına doğru vardı. Onu izleyip <...> Ugru? (ve) Yagradkan’da (?) sekizinci ay (onları) izleyerek ilerledim. Karargâhımı Ersegün’de Yula Gölü’nde bıraktım. Sonra (onlara) ulaştım <...>” (ŞU G6).

1.14.13.*basmlıg ko[dup] <...>-(i)+nç+ ay bir otuzka karlokug b t nt ..-dı yogra yarışda süsin anta sançdım evi on kün öñre ürküp barmış anta yana yorıp tüşdüm r <...>* “Basmıl(lar)ı bırakıp (terkedip) <...>-nci ayın yirmi birinde Karluk(lar)ı <...> Yogra-Yarış’ta ordusunu orada mızrakladım. Karargâhı (karargâhtaki halkı) on gün önceden ürküp(korkup) kaçmışlar. Sonra yine ilerleyip geri döndüm”(ŞU G7).

1.14.14.*bēçin yıl yeti+nç+ ay bēş yēgirm[i]* “Maymun yılının yedinci ayının on beşinde” (HT II 1).

1.14.15.*ıt yıl altı+nç+ ay ek[i]* <...>“Köpek yılının altıncı ayı (?) iki <...>” (HT VII 1).

1.14.16.*<...>tuk yılı? yēti+nç+ ay <...>*“<...> yılı yedinci ay <...>” (HT VIII 1).

1.14.17.*kēsre toguz+(u)nç+ ayka ertim* “Sonra dokuzuncu ayda ulaştım ” (HT VIII 4).

1.14.18.*ben üç+(ü)+nç+ <...> s..n <...> m <...>*“Ben üçüncü <...>” (HT XI 2).

1.14.19.*altı+<nç>+ ay* “Altıncı ay” (HT XII 2).

1.14.20.*yēti+nç+* “Yedinci” (HT XII 3).

1.14.21.*tokuz+(u)nç+ ay eki yañıka* “Dokuzuncu ayın ikinci gününde” (HT XV 2).

1.14.22.*yılan yıl on+(u)nç+ ayka* “Yılan yılının onuncu ayında” (HT XVII 1).

1.14.23.*altı+nç+ ayka* “Altıncı ayda” (KÇ 16).

1.15. +sIz+

Yokluk bildiren ve genellikle sıfat oluşturan, sık kullanımı olan isimden isim yapma ekidir. EUTn ağzında +saz/+sez olan ek, Gabaine göre +sır/+sir ekiyle karşılaştırılıp değerlendirilmelidir. (Gabain, 1988:61,82). EAT’de +sUz+ şeklinde ünlüsü daima yuvarlak biçimde kullanılmaktadır (Gülsevin,1997: 119)

1.15.1.*sinligde küç kara bod[un er]miş sin+siz+de küç kara suw ermiş*“Sen varken halk güçlü imiş, sensizken(halkın) gücü kara su(gibi)imiş ”(Ta G5).

1.15.2.*<...> tıdıg+sız+ <...>* “<...> engelsiz (korumasız) <...>” (KarB I/IV 2).

1.15.3.*<...>-miz ?ol urug+suz+ bilg[e] <...>*“<...>-miz(?)o soysuz (soyu olmayan) bilge<...> ” (KarB I/IV 6).

1.15.4.*<...> [b]ir eki? d<...> emgek+siz+in t <...>*“bir iki (?) sıkıntısızın, zahmetsizin <...>” (KarB I/IV 8).

1.15.5.*tegdi bay ertim ağılım on yulkım san+sız+ erti* “Ulaştı. Zengin (ve) varlıklıydım. Ağılım on, at sürülerim sayısızdı ” (Su 5).

1.15.6.*kızımın kalıñ+sız+ bértim marıma yüz er torug [bér]tim* “Kızımı başlıksız (çeyizi olmadan) verdim. Hocama yüz kişi (ve) doru atlar verdim (takdim ettim)”(Su 7).

2.İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER

2.1.+ d –

Kullanımı çok sık olmayan ve geçişsiz fiiller meydana getiren isimden fiil yapan ektir. Gabain, bu ekin –t- yaptırma ekiyle +a- isimden fiil yapım ekinin birleşmesiyle oluşan +at- ekiyle karıştırılmaması gerektiğini belirtmiştir (Gabain,1988: 86)

2.1.1.taşdıntan <...>aşayın temiş basmıl yag-(ı)d-ıp ewimerü bardı “Dışarıdan <...> aşayım ” demiş. Basmıl(lar)ı düşman edip karargâhıma (doğru) vardı(lar)” (ŞU G4).

2.2. +gAr-

Kullanımı seyrek olan isimden fiil yapım ekidir.

2.2.1.ürün begig kara bulukug anı olurmuş kırkız tapa er ıdmış siz taşkın çikig taş+gar-ın temiş “ (Onlar) Ürüng Beg, Kara Buluk (ve) Anı (Irmağı’nda) otururlarmış. Kırğızlara doğru adam göndermiş. “Siz savaşa çıkın (yola çıkın), Çikleri dışarı çıkarın (savaşa çıkarın)” demiş” (ŞU D10)

2.3. + I –

Sık kullanımı olan ve geçişsiz fiiller meydana getiren isimden fiil yapan ektir (Gabain,1988: 85). EAT’de bu ek hem geçişli hem geçişsiz fiiller meydana getirebilir(Gülsevin,1997: 119).

2.3.1.<...> agıntırtı uygur kanım tutulm[ış] <...> kü? [tak+ı-gu yılka <...> “<...> göğe yükseltti. Uygur Hanım tutulmuş, <...> Tavuk yılında (745) <...>”(Tes B4).

2.3.2.<...> evime ekinti ay altı yañıka tüşdüm tak+ı-gu yılka o/u <...>-ka <...> kö/ü <...>-düm ..bêrmış “ <...> orada <...> halkı <...>-dım. <...>Boyla? <...>karargâhıma ikinci ayın altıncı gününde geri döndüm. Tavuk yılında (757) <...>-dim.<...>- vermiş ” (ŞU B4).

2.3.3.tutdum katunun anta altım türük bodun anta ingaru yok boltı anta kêsre tak+ı-gu yılka <...> bodun <...>-un tuyup “ (Ozmuş Kağan’ı) tuttum. Hatununu orada ele geçirdim. Kök Türk halkı, ondan sonra (bunun üzerine) yok oldu. Ondandır Tavuk yılında (745) <...> halk <...>-ını duyup” (ŞU K10)

2.3.4.*tutdum* <...> *anta kësre başı kelti* <...> *tak+ı-gu yılıka yorıdım yılladım beşinç ay üç yëgirmike kalışdı* “Ele geçirdim.<...> ondan sonra başları geldi.<...> Tavuk yılında (745) (üzerlerine) yürüdüm.(o) yılı (orada) geçirdim. Beşinci ayın on üçünde baş kaldırdılar” (Ta G2)

2.3.5.<...> *t g .. -nçig ben êtdim bunça bit+i-g+ig* <...> *bitig [biti]dim* “<...> düzenledim. Bu kadar yazıtı <...> yazıtı yazdırdım ” (ŞU G Ek 2).

2.3.6.<...> *t g .. -nçig ben êtdim bunça bitigig* <...> *bit+i-g [biti]dim* “<...> düzenledim. Bu kadaryazıtı <...> yazıtı yazdırdım” (ŞU G Ek 2).

2.3.7.<...> *t g .. -nçig ben êtdim bunça bitigig* <...> *bitig [bit+i-]dim* “<...> düzenledim. Bu kadar yazıtı <...> yazıtı yazdırdım” (ŞU G Ek 2).

2.3.8.*benbars ap<a> çor êki otuz yaşıma bit+i-dim*“Ben Bars Apa Çor(‘um). Yirmi iki yaşımda yazdım” (HT V 1).

2.3.9.*uruñ<u> yargan bit+i-dim* “ (Ben) Urungu Yargan, yazdım ” (HT XI 2).

2.3.10.*miñtisi bit+i-gi* “ Mingtisi metni”(KÇor 1).

2.3.11.*ben bit+i-g bitidim kaya teñr<i> ken kutlug boluñ* “ben yazıt yazdım. Kutlu kaya (gibi) kutlu olun!” (Ar 2).

2.3.12.*ben bitig bit+i-dim kaya teñr<i> ken kutlug boluñ* “ben yazıt yazdım. Kutlu kaya (gibi) kutlu olun!” (Ar 2).

2.3.13.*teñri kulu bit+i-dim* “(Ebedi) göğün kulu (kölesi olan) (ben) yazdım” (Gur 1).

2.4. + k –

“*Yapmak*” eylemini belirten, isimden geçişsiz fiiller meydana getiren isimden fiil yapma ekidir(Eraslan,2012: 114). EAT’de de bu ekin kullanıldığı örnekler vardır (Gülsevin,1997:120).

2.4.1.*tay bilge totok yawlakın üçün bir êki atlıg yawlakın üçün kara bodunum öltiñ yitdiñ yana iç+(i)k-ölmeçi yitmeçi sen tēdim* “Tay Bilge Totok kötülük düşündüğü için, bir - iki süvari de kötülük düşündüğü için (ey) halkım! “Öldün, mahvoldun.Tekrar tâbi olursan, ölmezsin,mahvolmazsın” dedim” (ŞU D5).

2.4.2.sekizinci ay bir yanika sü yorıyın tēdim tug taş+(ı)k-ır erkli “sekizinci ayın birinci günü “asker sevkedin” dedim. Tuğu dışarı çıkaracak iken” (ŞU D5).

2.4.3.sınarı bodun iç+(i)k-di sınarı b[odun] <...>-a kirti anta yana tüşdüm “Halkın yarısı) Tâbi oldu. Halkın yarısı da <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm” (ŞU D7).

2.4.4.ol y[ılka] <...> [iç+i]k-d[i] “ O yıl içinde <...> tâbi oldu” (ŞU D8).

2.4.5.men taş+(ı)k-ayın tēmiş (Ardından) “Ben de yola çıkayım” demiş” (ŞU D10).

2.4.6.siz taş+(ı)k-ın çikig taşgarıy tēmiş “Siz savaşa çıkın (yola çıkın) Çikleri savaşa çıkarın (yola çıkarın) demiş” (ŞU D10).

2.4.7.söziñe yazmayın tēdi y[anıl]m[ayın] tēdi iç+(i)k-medi <...> m “Sözüne inanmayın, yanılmayın” dedi. Tabi olmadı” (ŞU B5).

2.4.8.kirti anta <...> [iç+(i)k]-di <...> [ö]lt[i]“katıldılar. Orada <...> tâbi oldular. <...> öldü(ler)” (Ta G4).

2.4.9.aşnukı tawgaçdaki oguz türük t[aş+(ı)k-]mış anta katılmış anta begler <...> “Önceden Çin’de bulunan Oğuzlar (ve) Kök Türkler ayrılmış daha sonra katılmışlar. Orada beyler <...>”(ŞU G8).

2.4.10.tug [taş+(ı)k-ı]r bēş yüz kedimlig yadag bir eki şaşıp kelti. “Tuğu (dışarı) çıkaran beş yüz zırhlı piyadeden bir ikisi (birkaçı) ayrılıp geldi” (ŞU G9).

2.4.11.anta bodun iç+(i)k-d[i] <...> y r <...>ri . d g l ö/ük.l . karlok tapa tezıp kirti(Halk o anda tâbi oldu. “ <...> Karluklara doğru kaçıp gitti” (ŞU G10).

2.4.12.ulug oglum s[ü+k-?]e bardı “ Büyük oğlum, savaşa (?) gitti” (Su 9).

2.5. + kA -

Seyrek kullanılan isimden fiil yapan eklerinden biridir (Gabain, 1988: 92).

2.5.1. üze kök tenri yarlı+ka-dok üçün asra yağız yer igit<d>ök üçün elimin törömün etinti[m] “ Yukarıda mavi gök buyurduğu için, aşağıda yağız yer beslediği için yurdumu (ve) yasalarımı düzenledim” (Ta B3).

2.5.2. *yarlu+ka-dı bayırkı tarduş bilige tarkan kutlug yagma tawgaç sogdak bilige seŋün uzal öŋ erkin* “ buyruk verdi. Bayırkı (ve) Tarduşlarla (ilgili işlerin) başı Bilge Sengün Uzal Öng Erkin’(dir)” (Ta K6).

2.6. +IA-

Kullanımı çok fazla olan ve ‘*bir şeyi yapmak*’ durumunu ifade etmeyi sağlayan isimden fiil yapım ekidir (Gabain,1988: 89). EAT’de hem geçişli hem de geçişsiz fiiller meydana getiren kullanımı çok olan eklerden biridir (Gülsevin, 1997:120).

2.6.1. *ötügen irin kış+la-dı-m*“Kış, Ötüken’in kuzeyinde geçirdim” (ŞU D7).

2.6.2. *yay anta yay+la-dı-m*. “ Yazı orada geçirdim” (ŞU D8).

2.6.3.*yavaş tokuş beltirinte anta yay-la-dı-m*“Yavaş(ve) Tokuş(ırmaklarının)birleştikleri yerde yazı geçirdim” (ŞU D9).

2.6.4. *yay+la-dım* “Yazı geçirdim” (Ta B2).

2.6.5.*ulu yılıka ötügen ortosınta as öŋüz baş kan ıdok baş kedininte yay+la-dım*. “Ejderha yılında(752) Ötüken’in ortasında, As Öngüz Baş (ile) Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında yayladım ” (Ta B2).

2.6.6. *b ç .o/u tm [yay]+la-dı-m*“ Yazı geçirdim” (ŞU B3).

2.6.7. *ötügen eli tegres elji ekin ara ılagım tarıg+la-gım sekiz seleŋe orkon tugla sewin teledü karaga burgu yerimin suwumun konur köçür ben* “ Ötüken yurdu ile Tegres yurdu, (bu) ikisinin arasındaki vadilerim (ve) tarlalarım sekiz (kollu) Selenge, Orhon, Tula, Sevin, Teledü, Karaga (ve) Burgu. Bu topraklarım, (üzerinde) (ve) ırmaklarım (boyunca) konup göçerim” (Ta B4).

2.6.8. *yay+la-gım ötügen kuzı kedin uçı tez başı öŋdünü kañuy küñüy b.z<...>* “ Yaylam Ötüken’in kuzey (bölümlerinin)batı ucu, Tes (Irmağı)kaynağı(ındadır).Doğusu Hanuy(ve) Hünüy ırmakları <...> ” (Ta B5).

2.6.9. *<...> [öŋ]re tawgačka baz+la-nmış uygur kagan tok olormış yetmiş yıl ermiş<...>*“Doğu’da Çin’e tâbi olmuş. Uygur kağanı tok (bir şekilde) tahta oturalı yetmiş yıl olmuş” (Tes K5).

2.6.10. *üç karlok yaw+la-k sakınıp teze bardı kur<ı>ya on ok<k>a kirti* “Üç Karluk(lar) kötülük düşünüp kaçıp gitti. Batıda On Oklara katıldılar” (ŞU K11).

2.6.11. *<...>tez başı çitimin yay+la-dı-m yaka anta yaka+la-dı-m* “ <...> Tes(Irmağı)kaynağında çitimi(vurdurup) yazı (orada) geçirdim” (ŞU G2).

2.6.12. *tez başı çitimin yayladım yaka anta yaka+la-dı-m* “ <...> Tes(Irmağı)kaynağında çitimi(vurdurup) yazı (orada) geçirdim” (ŞU G2).

2.6.13. *yaka anta yakaladım çik bodunka totok bértim ışvaras tarkat anta onço+la-dım*“Karargâhın sınırlarını belirledim. Çik Halkına askerî vali tayin ettim.“(Onlara) Işvara (ve) Tarkat unvanlarını takdim ettim” (ŞU G2).

2.6.14. *<...>[te]zig kasar kur<ı>g kontı çit tikdi örgin yaratdı yay+la-dı* “ <...> Tes (Irmağı'nın) (kaynağına?), Kasar'ın batısına yerleşti. Çit dikti, tahtını kurdurdu, yazı (orada) geçirdi” (Tes G2).

2.6.15. *<...> anta kəsre başı kelti <...> takıgu yılıka yorıdım yıl+la-dım bėşinç ay üç yėgirmike kalışdı* “ <...> Ondan sonra (Onların)başları geldi. <...> Tavuk yılında (745) (üzerilerine) yürüdüm. (O) yıl (orada) geçirdim” (Ta G2).

2.6.16. *<...> ben anta kəsre it yılıka üç karlok yaw+la-k sakınıp teze bardı kur<ı>ya on ok<k>a* “<...> ben, ondan sonra it yılında (746) Üç Karluk(lar) kötülük düşünüp kaçıp gittiler (ve) batıda On Ok(lar)a” (Ta G3).

2.6.17. *<...> eşidip yanı+la-yu ol <...>*“işitip(duyup), tekrar ederek o <...> ” (KarB I/III 9).

2.6.18. *kasuy? kara başıg yay+la-t<d>ım küzte toñın taşka ertim* “ Kasuy'da (?) halkı yaylattım (yazı orada geçirttim), güzün Tonyın Taş'a (Hoytu Tamir'e) ulaştım”(HT II 3).

2.6.19. *yag(ı)+la-kar kan* “ Yağlakar Han” (KÇ 3).

2.6.20. *kan yog+la-tdı* “ Han (Kağan), cenaze töreni yaptırdı” (KÇor 14).

2.6.21. *uygur yėrinte yag+la-kar kan anta kel[iğme]*“Uygur ülkesindeki Yağlakar hanımı sürerek gelen” (Su 1).

2.6.22. *inim yēti urım üç kızım üç erti ew+le-dim oglumın* “ Kardeşim yedi, oğlum üç, kızım üç (tane) idi. (Onları) evlendirdi. Çocuklarımı” (Su 6).

2.6.23. *oglanım erde marımınça bol kanka tap katıg+la-n* “ Evlatlarım! Her zaman (?) hocalarınız gibi olun, hana hizmet edin, çalışıp çabalayın” (Su 9).

2.7. + ş –

İşlek olmayan ve isimden fiil meydana getiren bir ektir. EAT’de bu ek çok sık kullanımı olan bir ektir. Küçültme, sevgi, renk isimleri bildirmektedir (Kaçalın,2006: 220, Banguoğlu,2004: 182, Räsänen,1957: 112).

2.7.1. *<...> birl[e] <...> anta bükegük<d>e yētdim kēçe yaruk batar ērkli sün+(ü)ş-düm anta sançdım* “<...> ile <...> o anda (onlara) Bükegük’te yetiştim. Gece, hava kararana kadar savaştım (ve) orada mızrakladım” (ŞU D1).

2.7.2. *kün kırw<...>-miş tün tērilmiş [b]ükegükte sekiz oguz tokuz tatar kalmadok ēki yañıka kün tuguru sün+(ü)ş-düm* “Gündüz <...>-miş gece (tekrar) toplanmışlar. Bükegük’te Sekiz Oğuz (ve) Dokuz Tatar(lar) kalmadı. İkinci gün doğar doğmaz savaştım”(ŞU D1).

2.7.3. *<...>uçi seleñe ke tegi çerig ētdi bēşinç ay tokuz otuzka sün+(ü)ş-düm anta sançdım* “<...>ucu, Selenge’ye kadar asker konuşlandırdı. Beşinci ayın yirmi dokuzunda savaştım. Orada mızrakladım” (ŞU D1).

2.7.4. *ērtim burguda yētdim tōrtünç ay tokuz yañıka sün+(ü)ş-düm sançdım* “Ulaştım. (Onlara) Burgu (Irmağı)’da yetiştim. Dördüncü ayın dokuzuncu gününde savaştım, mızrakladım” (ŞU D3).

2.7.5. *üküş seleñe kudı bardı ben seleñe keçe udu yorıdım sün+(ü)ş-de tutup on er ı<d>tım* “Birçoğu Selenge’nin aşağısına doğru gitti. Ben Selenge’yi geçip izleyerek ilerledim. Savaşta (onların bazılarını) ele geçirip (bunların içinden) on adamı (haberci (elçi?) olarak) gönderdim” (ŞU D4).

2.7.6. *yagin başı yorıy kelti sekizinç ay ēki yañıka çığıltır költe kañuy kezü sün+(ü)ş-düm anta sançdım* “Düşmanın başı ilerleyerek geldi. Sekizinci ayın ikinci gününde

Çığıltır Gölü'nden Hanuy(?) Irmağı (boyunca) ilerlerken savaştım, orada mızrakladım” (ŞUD6).

2.7.7. *ozmış tegin kan bolmuş koñ yılka yorıdım êkinti süñ+(ü)ş-[eñ il]ki altı yañıka t[okıdım]* “<...>Ozmış Tegin han olmuş. Koyun yılında (743)üzerlerine ordu sevkettim. İkinci savaş, birinci ayın altıncı gününde (idi), onları bozguna uğrattım <...>” (ŞU K9).

2.7.8. <...> *êkinti <...> bêçin yılka yorıdım <...> süñ+(ü)ş-düm anta sançdım kanın anta* “<...> İkinci <...> maymun yılında (744) (üzerlerine) yürüdüm.<...> savaştım orada mızrakladım.Hanını, orada” (Ta G1).

2.7.9. *süñ+(ü)ş-düm anta sançdım <...> beg <...>-tim içgerip igdir böl[ök] <...> ben anta kësre it yılka üç karlok yawlak sakınıp teze bardı* “ Savaştım. Orada mızrakladım.<...> bey<...>-dim. Tâbi kılıp İgdir(lerden) Bölök <...> ben, ondan sonra it yılında (746) Üç Karluklar kötülük düşünüp kaçıp gittiler” (Ta G3).

2.7.10. *...ı/i anta t[okıdım] <...> [b]êşinç [ay] altı otuzka süñ+(ü)ş-düm anta sançdım* “<...>-i orada bozguna uğrattım. <...> Beşinci ayın yirmi altısında savaştım. Orada mızrakladım” (ŞU G5).

2.8. +U-

İsimden fiil yapan ektir. Kullanımı yaygındır. Çoğunlukla geçişsiz filer meydana getiren bir ektir (Gabain,1988: 85).

2.8.1. <...>-a *kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boş+u-na boşunuldum eki ogluma yawgu şad ad bértim tarduş tölis bodunka bértim*“ <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kış, Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İki oğluma Yabgu (ve) Şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim” (ŞU D7)

2.8.2. <...>-a *kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşuna boş+u-nuldum eki ogluma yawgu şad ad bértim tarduş tölis bodunka bértim*“ <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kış, Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İki oğluma Yabgu (ve) Şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim” (ŞU D

3.FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER

3.1. -A+

Eski dönemde eş sesli olan –A zarf fiil ekiyle aynı olduğu düşünülmektedir. Çok eski kullanımı olan fiilden isim yapan bir ektir (Gabain, 1988:105).

3.1.1.<...>-a *kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşun-a+ boşunuldum eki olguma yawgu şad ad bértim tarduş tölis bodunka bértim“ <...>-a* girdi. Oradan yine geri döndüm. Kışı, Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İkiogluma Yabgu (ve) Şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim” (ŞU D7)

3.2. -ç+

Aynı fiil tabanı içinde –n- dönüşlülük ekiye birlikte karşımıza çıkan fiilden isim yapım ekidir (Gabain,1988:125).Aşırılık anlamı sağlayan ek, eylemi yapanı, yapılaneylemi, bu eylemle ilgili bir özelliği belirten soyut adlar ve sıfatlar meydana getiren bir ektir(Ergin,1990:181,Banguoğlu,2004:257,Korkmaz,2003:76). Bu eki bazı dilbilimciler, bazı sözcüklerde fiilin çatı almış gövdesi tek başına kullanılamadığı için *nç+* eki olarak kabul etmiştir (Banguoğlu,2004:257,Zülfikar,1991:133,Hatipoğlu,1974:130).

3.2.1.<...> -ki ögrün-ç+ (KarB I/I 10)

3.3.-g+

Çeşitli anlamlar taşıyan bir işin neticesinde meydana gelen şeyi ifade eden ektir. Mo.’da ek, Türkçedeki gibidir(Gabain,1988:108). Birden çok anlam meydana getiren, çok sık kullanılan fiilden isim yapan bir ektir. Bang, bu ekin çok eskiden beri var olan bir isimden isim yapım eki olduğunu belirtmiştir (Bang, 1923:7).Tekin, bu ekin tek bir görevde ve çok işlek bir ek olduğunu, sonuna geldiği eylemin, meydana getirdiği sonucunu, aktif olarak ifade ettiğini belirtir (Tekin,1976: 19).

3.3.1.çıt anta tokıtdım yay anta yayladım yaka anta yakaladım belgümün biti-g+imin anta yaratıtdım “Çiti orada vurdurdum. Yazı orada geçirdim.(Karargâhımın) sınırlarını belirledim. Damgamı (ve) yazıtımı orada meydana getirdim” (ŞU D8).

3.3.2.*örgin anta yaratıtdım çıt anta tokıtdım bıñ yıllık tümen künlük biti-g+imin anta yası taşka* “Tahtı orada kurdurdum, çiti orada vurdurdum, binyıllık on bin günlük yazıtımı ve damgamı oradaki yassı taşa” (ŞU D9).

3.3.3.*<...> ançıp sekizinç ay üç yañıka yor[ıdım?] <...> [kar]lok tiri-g+i barıp türgeşke kel[ti] yana tüşüp* “<...> sonra sekizinci ayın üçüncü gününde ilerledim. <...> Karlukların hayatta kalanları Türgeş(ler)e geldiler. Yine geri dönüp” (ŞU B 1).

3.3.4.*örgin bunta yaratı<t>dım çıt bunta tokıtdım bıñ yıl<l>ık tümen künlük biti-g+imin belgümün bunta*“Karargâh çitlerini burada vurdurdum. Bin yıllık on bin günlük yazıtımı ve damgamı burada” (Ta B2).

3.3.5. *ötügen eli tegres el]i ékin ara ilagım tarı-g+lagım sekiz seleñe orkon tugla sewin teledü karaga burgu yerimin suvumun konur köçür ben* “ Ötüken yurdu ile Tegres yurdu, (bu) ikisinin arasındaki vadilerim (ve) tarlalarım sekiz (kollu) Selenge, Orhon, Tula, Sevin, Teledü, Karaga (ve) Burgu. Bu topraklarım, (üzerinde) (ve) ırmaklarım (boyunca) konup göçerim” (Ta B4).

3.3.6. *ötügen eli tegres el]i ékin ara ilagım tarıgla-g+ım sekiz seleñe orkon tugla sewin teledü karaga burgu yerimin suvumun konur köçür ben* “ Ötüken yurdu ile Tegres yurdu, (bu) ikisinin arasındaki vadilerim (ve) tarlalarım sekiz (kollu) Selenge, Orhon, Tula, Sevin, Teledü, Karaga (ve) Burgu. Bu topraklarım, (üzerinde) (ve) ırmaklarım (boyunca) konup göçerim” (Ta B4).

3.3.7.*yayla-g+ım ötüken kuzı kedin uçı tez başı öñdini kañuy künüy b.z<...>* “Yaylam Ötüken’in kuzey (bölümlerinin)batı ucu, Tes (Irmağı)kaynağı(ındadır).Doğusu Hanuy(ve) Hünüy ırmakları <...>” (Ta B5).

3.3.8.*<...> elser ilgerü kontı belgüsin biti-g+in bourtı bo yaratdı* “ <...> Elser?(kişi adı) doğuya yerleşti. Damgasını ve yazıtını bu (kişi) hak etti ve bu (kişi) meydana getirdi” (Tes G3).

3.3.9.*<...> [kara yotu]lkan <...>-z yügürügme .g . r .. begnig (?) ben <...> r g m <...> t g ..nçig ben étđim bunça biti-g+ig <...> bitig [biti]dim* “<...> Kara Yotulkan (?) . koşan<...> Begni’yi (?) ben <...> düzenledim. Bu kadar yazıtı <...> yazıtı yazdırdım” (ŞU G ek 2).

3.3.10. <...> *tıdı-g+sız* <...> “<...> engelsiz (korumasız) <...>” (KarB I/IV 2).

3.3.11. *öge tiri-g+ begler bilgesin üçün* <...>-in “Öge(ler) (ve) diri (güçlü beyler, bilge oldukları için <...>-in ” (HT IV 2).

3.3.12. *miñtisi biti-g+i* “Mingtisi Yazıtı” (KÇor 2).

3.3.13. *ben biti-g+ bitidim kaya teñr<i>ken kutlug boluñ* “ben yazıt yazdım. Kutlu kaya (gibi) kutlu olun!” (Ar 2).

3.3.14. *küm sor-(u)g+um kün tugsuka <kün> batsıka* “Şanım, şöhretim gün doğusundan (gün batısına (kadar)” (Su 4).

3.4. -gA+

Kullanımı çok fazla olmayan, birkaç örnekte karşılaştığımız soyut isimler meydana getiren, fiilden isim yapan ektir. (Gabain,1988:109). TT yazı dilinde çok işlek olmayan bir ektir.(Banguoğlu,2004:238). Genellikle sonu ünsüzle biten tek heceli sözcüklere bu ek getirilmektedir (Öztürk, 2015: 32).

3.4.1. <...> *teñr<i>de bolmış el étmiş [bil-ge+] kaganım olurtı el tutdı* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ım tahta oturdu, yurdu tuttu. (düzenledi)” (Tes D4).

3.4.2. <...> *kaganımm bil-ge+sin üçün öñre kün tugsıkdaki bodun* <...> “<...> kağanım bilge olduğu için doğuda güneşin doğduğu yerdeki halklar <...>” (Tes D5).

3.4.3. *tay bil-ge+ totok yawlakın üçün bir eki atlıg yawlakın üçün kara bodunum öltün yitdiñ yana içik ölmeçi yitmeçi sen tédim* “Tay Bilge Totok kötülük düşündüğü için, bir iki süvaride kötülük düşündüğü için (ey) halkım! “Öldün, mahvoldun. Tekrar tâbi olursan, ölmezsin, mahvolmazsın ” dedim” (ŞU D5).

3.4.4. *teñride bolmış el étmiş bil-ge+ kagan el bilge katun* <...> *kagan atıg katun atıg atanıp ötüken kedin uçınta tez başınta örgin [anta étitdim çıt]anta yaratıtdım.* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (ve eşim) El Bilge Katun <...> kağan adını, hatun adını alıp Ötüken’in batı ucunda, Tes(Irmağı’nın) kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum, karargâh çitlerini) orada vurdurdum” (Ta B1).

3.4.5.*tengride bolmış el ètmiş bilge kagan èl bil-ge+ katun <...> kagan atıg katun atıg atanıp ötüken kèdin uçınta tez başınta örgin [anta ètitdim çıt]anta yaratıtdım.* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (ve eşim) El Bilge Katun <...> kağan adını, hatun adını alıp Ötüken’in batı ucunda, Tes (Irmağı’nın) kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum, karargâh çitlerini) orada vurdurdum” (Ta B1).

3.4.6.*tengride bolmış el ètmiş bil-ge+ kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başı inançu бага таркан улуг buyruk tokuz bolmış bilge tay seşün tay?<...>* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ının kendisine tâbi boylarının sayısı altmış (idi). İçlerinden (iç işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>” (Ta B6).

3.4.7.*tengride bolmış el ètmiş bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başı inançu бага таркан улуг buyruk tokuz bolmış bil-ge+ tay seşün tay?<...>* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ının kendisine tâbi boylarının sayısı altmış (idi) . İçlerinden (iç işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>” (Ta B6).

3.4.8.*tü[rük b]o[dunug] <...> n ı <...> [sekiz] og[uz] [t]ok[uz tatarıg] <...>-miş katun yeğeni öz bil-ge+ büñin?* “Kök Türk halkını <...> Sekiz Oğuz (ve) Dokuz Tatarları <...>-miş hatunun yeğeni Öz Bilge Bünyi ile (?)” (ŞU B 8).

3.4.9.*tengride kanım t k m teg elig tutdı beş <...> kutlug çigşi akınçu alp bil-ge+ çigşi <...> kan aruk? Oguz bodun altı yüz seşüt kazgantı* “İlahi (yüce) hanım (?) gibi ülkeye sahip çıktı. Beş? <...> Kutlug Çigşi (ile) Akınçu Alp Bilge Çigşi <...> Kan Aruk? Oğuz halkından altı yüz general (ile) onbin (kişilik) halk(ı) ele geçirdi ” (Ta K1).

3.4.10.*tenгри[de b]olmuş el ètmiş bil-ge+ kagan b[en] <...> tölis <...>* “(ben) Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ım <...> Tölis <...>” (ŞU K1).

3.4.11.*tengrim kanım oglı bil-ge+ tarkan kutlug bilge yawgu <...> [ku]tlugı isig yer <ku>tlugı <...> buyrukı az sipa tay seşün* “İlahi (yüce) hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’dur. <...> Kutlug’u İsığ Yer? Kutlug’u <...>komutanı Az Sipa Tay Sengün’dür ” (Ta K3).

3.4.12.*tengrim kanım oğlu bilge tarkan kutlug bil-ge+ yawgu <...> [ku]tlugı isig yér <ku>tlugı <...> buyrukı az sıpa tay seŋün* “İlahi (yüce) hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’dur. <...> Kutlug’u İsığ Yer? Kutlug’u <...>komutanı Az Sıpa Tay Sengün’dür” (Ta K3).

3.4.13.*[bunı] bitigme bunı yaratıgma bil-ge+ kutlug tarkan seŋün bunça bodunug atın yolın ayıgma lum? (kanım?) eçisi ei ayur tedi* “(bunu) yazan, bunu yapan Bilge Kutlug Tarkan Sengün(dür). Bunca boyların adlarını, sanlarını söyleyen (anlatan) hanımın? Amca(lar)ı (olan) iki anlatıcı söyledi (anlattı)” (Ta K5).

3.4.14.*yana [tüşdi] tokuz oguz bodunumun tērü kuwratı altım kaŋım köl bil-g[e]+ kagan <...>*“yine geri döndü. Dokuz Oğuz halkını derleyip topladım. Babam Köl Bilge Kağan <...>” (ŞU K5).

3.4.15.*yarlukadı bayırku tarduş bili-ge+ tarkan kutlug yagma tawgaç sogdak başı bilige seŋün uzal öŋ erkin* “buyruk verdi. Bayırku (ve) Tarduşlarla (ilgili) Bilge Tarkan Kutlug Yagma, Çin (ve) Soğdlarla (ilgili işlerin) başı Bilge Sengün Uzal Öng Erkin’(dir)” (Ta K6).

3.4.16.*yarlukadı bayırku tarduş bilige tarkan kutlug yagma tawgaç sogdak başı bili-ge+ seŋün uzal öŋ erkin* “buyruk verdi. Bayırku (ve) Tarduşlarla (ilgili) Bilge Tarkan Kutlug Yagma, Çin (ve) Soğdlarla (ilgili işlerin) başı Bilge Sengün Uzal Öng Erkin’(dir)” (Ta K6).

3.4.17.*üç karlok yawlak sakınıp teze bardı kur<ı>ya on ok<k>a kirti lagzın yılka t[okıdım?] <...> tay bil-ge+ totokug* “Üç Karluk(lar) kötülük düşünüp kaçıp gitti. Batıda On Oklara katıldılar. Domuz yılında (747) bozguna uğrattım. <...> (Babam), Tay Bilge Totok’u ” (ŞU K11).

3.4.18.*<...> köl beg bil-ge+ kagan<...><...> Köl Beg Bilge Kağan <...>* (Tes G1).

2.1.5.19.*atadı tengride bolmış el etmiş bil-ge+ kagan atadı el bilge katun atadı kagan atanıp katun atanıp ötüken ortosınta as öŋüz baş kan ıdok baş kedinin örgin bunta eti<t>dim* “atadı. Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (olarak) atadı. (Eşim) El Bilge Katun (olarak) atadı. Kağan (olarak) atanıp (eşim de) hatun (olarak) atanıp

Ötüken'in ortasında As Öngüz Baş ve Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında kağanlık otağını burada kurdurdum" (Ta G6).

3.4.20.*atadı teŋride bolmış el etmiş bilge kagan atadı el bil-ge+ katun atadı kagan atanıp katun atanıp ötüken ortosında as öŋüz baş kan ıdok baş kedinin örgin bunta eti<t>dim* "atadı. Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (olarak) atadı. (Eşim) El Bilge Katun (olarak) atadı. Kağan (olarak) atanıp (eşim de) hatun (olarak) atanıp Ötüken'in ortasında As Öngüz Baş ve Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında kağanlık otağını burada kurdurdum" (Ta G6).

3.4.21.*[p] bil-ge+ teŋ-* (KarB I/I 4).

3.4.22.*<...>-miz ?ol urugsuz bil-g[e]+ <...>"<...>-miz(?)o soysuz (soyu olmayan) bilge<...> "* (KarB I/IV 6).

3.4.23.*tölis bil-ge+ beg toñ begi katıg yërke*"(Ben) Tölis Bilge Bey, Tony Begi(yim). Sert (katı) yere (yazdım)" (HT V 2).

3.4.24.*teŋr<i>ken alp kutlug bil-ge+ kan* "Saygı değer Alp Kutlug Bilge Kağan "(HT VI 1).

3.4.25.*öge tirig begler bil-ge+sin üçün <...>-in* "Öge(ler) (ve) diri (güçlü beyler, bilge oldukları için <...>-in" (HT IV 2).

3.4.26.*otuz yaşımkā alp kut+<lu>g bil-ge+ kagan elinte* "Otuz yaşımda Alp Kutlug Bilge Kağan ülkesinde" (HT VI 5).

3.4.27.*kıś-ga+ boltı* " Kısa oldu" (KarB II 10).

3.5. -GAÇ+

Kullanımı seyrek olan ve alet isimleri meydana getiren fiilden isim yapan ektir.(Gabain, 1988:110). Banguoğlu, bu ekin, fiilden fiil yapan -gA- ve +ç+ küçültme ekinin birleşmesiyle olabileceğini ifade etmektedir (Banguoğlu,2004:239).

3.5.1.*bç . o/u . t m [yay]ladım b <...>-miş? taw-gaç+ kanı kagan <...> ö/üt . l barmış o/u .. t/i . si bir [k]z sek[iz urı] oğlın tutdum* " <...> yazı orada geçirdim.<...>-

miş Çin Kağanı <...> gitmiş. <...> bir kız (ve) sekiz erkek çocuğunu ele geçirdim” (ŞU B3).

3.5.2.<...>*ançıp s çg n sogdak taw-gaç+ka seleñede bay balık yapıtı bértim* “<...> sonra <...> Soğdlu(lar) (ve) Çinli(ler)e Selenge’de Bay Balık (kentini) yaptıırverdim”(ŞU B5).

3.5.3.<...>*[ön]re taw-gaç+ka bazlanmış uygur kagan tok olurmuş yétmiş yıl ermiş* “<...> Doğu’da Çine tâbi olmuş. Uygur kağanı tok (bir biçimde) tahta oturalı yetmişyıl olmuş” (Tes K5)

3.5.4.*yarlıkadı bayırku tarduş bilge tarkan kutlug yagma taw-gaç+ sogdak başı bilige señün uzal öñ erkin* “ buyruk verdi. Bayırku (ve) Tarduşlarla (ilgili) Bilge Tarkan Kutlug Yagma, Çin (ve) Soğdlarla (ilgili işlerin) başı Bilge Sengün Uzal Öng Erkin’dir” (Ta K6)

3.5.5.*yogı taw-gaç+* (KÇor 13)

3.6. -gAk+

Çok sık kullanılmayan, fiilden isim yapan bir ektir. Gabain, bu ekin ön sesinin *k*, son sesinin de *g*olabilme ihtimalinden bahseder. Böyle düşünürsek *-gAk+*,ve *-kAg+* farklı anlamları olan eklerin meydana gelebileceğini ve bu eklerin sık kullanılmayan ekler olabileceğini ifade eder (Gabain, 1988:114)

3.6.1.*Uygur kanım atlıgı tokuz tatar yéti yégirmi az buyruk toñrada señüt bıña Uygur bodunı tégitimın bo bitidökte kanıma tur-gak+ başı kagas ataçuk begzeker çigşı bıla бага tarkan üç yüz turgak turu<t>dı.* “ Uygur halkından prenslerimle bu (yazıtı) yazdıkları sırada hanımın muhafız birliğinin başı Kagas Ataçuk, Begzeker Çigşı (ve) Bıla Baga Tarkan (ile) birlikte üç yüz muhafız (yazıtı) ayağa kaldırdı ” (Ta K2).

3.6.2.*Uygur kanım atlıgı tokuz tatar yéti yégirmi az buyruk toñrada señüt bıña Uygur bodunı tégitimın bo bitidökte kanıma turgak başı kagas ataçuk begzeker çigşı bıla бага tarkan üç yüz tur-gak+ turu<t>dı.*“ Uygur halkından prenslerimle bu (yazıtı) yazdıkları sırada hanımın muhafız birliğinin başı Kagas Ataçuk, Begzeker Çigşı (ve) Bıla Baga Tarkan (ile) birlikte üç yüz muhafız (yazıtı) ayağa kaldırdı” (Ta K2).

3.7. -GAn+

Geniş zaman anlamı veren, çok sık kullanılan fiilden isim yapan eklerden biridir. Bu ekin olumsuzu *-mA* ekiyle yapılır (Bayraktar, 2004: 74). Kök. 'de ve Uyg. 'da kullanımı olmayan, fakat bu dönemde tüm Türk lehçe ve şivelerinden sık kullanılan fiilden isim ekidir. Bu ekin Uyg. 'nın son dönemlerine doğru oluştuğu düşünülmektedir (Eraslan, 2012: 375). -GAn+ ekinin oluşumu hakkında bir takım görüşler öne sürülmüştür. Bang, bu ekin *-Iğ+* eki ile *-An* eklerinin birleşimiyle meydana geldiğini ve bu ekin *-AGAn+* ekine benzeyerek süreç içinde *-GAn+* halini aldığını kabul etmiştir (Bang, 1923: 9). Ramstedt, ekin oluşumunu *-ğa* ve *-n+* (geçmiş zaman anlamı veren sıfat-fiil eki) birleşimine dayandırmaktadır (Ramstedt, 1957: 126). Deny, *-GAn+* ekinin zaman anlamı taşımadığını belirterek *-An+* sıfat-fiil ekinden ayırt edildiğini belirtmiştir (Deny, 1941: 531).

3.7.1. <...> *atlığın yamaşdı bın̄a* <...> *yorıdı ozmış tegin udur-gan+ta yorıyur tedi anı algıl tedi* “ <...> atlısıyla (bize) katıldı. Süvari birliği (atlı askerler) <...> ilerledi. “Ozmış Tegin Udurgan’ dan (bize doğru) ilerliyor” dedi. (Onu) yakala” dedi” (Ta D6).

3.7.2 *belgümin bitigimin anta yaratıtdım ançıp ol yıl küzün ilgerü yorıdım tatarıg ayıtdım tawış-gan+ yıl* “ Damgamı (ve) yazıtımı orada meydana getirdim. Ondan sonra o yıl güzün doğuya doğru yürüdüm. Tatarları korkuttum (tehdit ettim). Tavşan yılının (751)” (ŞU D8).

3.7.3. *tenim kanım oğlu* <...> *bodunka* <...> *udur-gan+<...> çawış señün bodunı tokuz bayırku ak baş ara basmıl tokuz tatar bunça bodun çad bodunı* “ İlahi (yüce), hanımın oğlu <...> halkına <...> Udurgan <...> komutan Çavış’ın halkın Dokuz Bayırku(lar), Ak-baş(lar), arasında? Basmıl(lar), Dokuz Tatar(lar) bunca boylarda şadın boyları(dır)” (Ta K4).

3.7.4. <...> *[ta]gda körti yag[ı](?)* <...> *él tēp ayu kelti bēş yēgirmike* <...> *tay-gan+ költe tērlitim bidgüçi er anta ı<d>t[ım er ke]lti kara yotulkan keçip kelirti ben utru yorıdım* <...> *bolıtı karlok* “<...> Dağı’nda gördü. “ Düşman (?) <...> yurt” deyip söyleyerek geldi. (O ayın) on beşinde <...> Taygan Gölü’nde (tekrar) toplandım. Yazıcı (nişancı?) adam gönderdim. O (geri) geldi. Kara Yotulkan’ı geçip getirdiklerini (söyledi). Ben karşılarına (doğru) ilerledim. <...> oldu. Karluk(lar)a” (ŞU G3).

3.7.5. *urungu yar-gan+ bitidim*“ (Ben) Urungu Yargan, yazdım” (HT XI 2).

3.7.6. *kırkız oğlu men boyla kutlug yar-gan+* “ Kırkız oğluyum (Kırkızlardanım?). (Ben) Boyla Kutlug Yargan’(ım)” (Su 2).

3.8. -GIn+

Soyut adlarda alet adı meydana getiren kullanımı seyrek olan fiilden isim yapım ekidir. (Gabain, 1988:113,Erdal,1991:3.112).Genellikle fiil köklerine gelerek anlamı kuvvetlendirme, aşırılık anlamları sağlayan kullanımı yaygın bir ektir (Banguoğlu,2004:243,Korkmaz,2003: 81,Zülfikar,1991: 90,Ergin,1990:179).Bang, bu ekin –GAn+ ekinin fonetik olarak tahrip olması sonucu meydana geldiğini savunmuştur. (Çeneli,1997: 23).TTA’da bu ekin çok heceli kelimelere gelmesi, çatı eklerinden sonra işlek kullanılması önemlidir(Güzel,2015:367).

3.8.1.*tokıdım ol y[ılka] <...> [içi]kd[i] . ç .ant[a] <...> [te]z başınta kasar kur<ı>dın ör-gin+ anta étitdim çıt anta tokıdım* “Bozguna uğrattım. O yıl içinde <...> tâbi oldu. Orada <...> Tes Irmağı’nın kaynağında (ve) Kasar’ın batısında tahtımı kurdurdum. Çiti orada vurdurdum” (ŞU D8).

3.8.2.<...> *kagan atıg katun atıg atanıp ötüken kedin uçınta tez başınta ör-gin+ [anta étitdim çıt] anta yaratıtdım* “ <...> kağan adını, katun adını alıp Ötüken’in batı ucunda, Tes (Irmağı’nın) kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum, karargâh çitlerini) orada vurdurdum” (Ta B1).

3.8.3.*yayladım ulu yılıka ötüken ortosınta as öñüz baş kan ıdok baş kédinte yayladım ör-gin+ bunta yaratı<t>dım çıt bunta tokıtdım* “yayladım. Ejderha yılında (752) Ötüken’in ortasında, As Öngüz Baş (ile) Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında yayladım. Kağanlık otağını burada yaptırttım. Karargâh çitlerini burada vurdurdum” (Ta B2).

3.8.4.*m<...>-de tugın .. tılıg <...> s kawışıp m<...>-in bir otuzka o/u .<...>-miş ör-gin+]? <...> [ü]ç o[tuz]ka anta sançdım* “<...>-de tuğunu muhbirleri <...> birleşip <...> yirmi birinde ben <...>-miş tahtı (?) <...> yirmi üçünde orada mızrakladım ” (ŞU B7).

3.8.5.<...> [te]zig kasar kur<ı>g kontı çıt tikdi ör-**gin**+ yaratdı yayladı “<...> Tes (Irmağı’nın (kaynağına), Kasar’ın batısına yerleşti, çıt dikti, tahtını kurdurdu, (orada) yayladı” (Tes G2).

3.8.6.atadı tenride bolmuş el etmiş bilge kagan atadı el bilge katun atadı kagan atanıp katun atanıp ötüken ortosınta as öñüz baş kan ıdok baş kedinin ör-**gin**+ bunta eti<t>dim“atadı. Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (olarak) atadı. (Eşim) El Bilge Katun (olarak) atadı. Kağan (olarak) atanıp (eşim de) hatun (olarak) atanıp Ötüken’in ortasında As Öngüz Baş ve Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında kağanlık otağını burada kurdurdum” (Ta G6).

3.8.7.<...> karlok tapa tezip kirti anta yana tüşüp orkon balıklıg beltirinte el ör-**gin**+ anta örgipen eitdim el ewi[n] <...> “<...> Karluklara doğru kaçıp gitti. Oradan yine geri dönüp Orhun Irmağı (ile) Balıklıg Irmağı’nın birleştiği yerde ülkenin tahtını (yönetim merkezini) orada kurdurup düzenlettim. Ülkenin karargâhını <...>” (ŞU G10).

3.8.8.<...> [ö]r-**gin**+te in-<...>(KarB I/II 8).

3.9. – GU +

Bu ek, soyut isimler ve alet isimleri oluşturan, sık sık sıfat yapmaya yarayan işlek bir fiilden isim yapan ektir (Gabain, 1988:115).Erdal, *erki* edatının kaynağını da bu eke dayandırmıştır (Erdal,1991:3.110).EAT’de ünlüsü yuvarlak olarak kullanılan işlek bir ektir (Gülsevin,1997:137)

3.9.1.értim bur-**gu**+da yétim törtünç ay tokuz yañıka sünüşdüm sançdım yilkısın barımın kızın koduzın kelürtüm “ Ulaştım. (Onlara) Burgu (Irmağın)’da yetiştim. Dördüncü ayın dokuzuncu gününde savaştım, mızrakladım. At sürülerini, varlıklarını, kızlarını ve karılarını getirdim” (ŞU D3).

3.9.2. <...>-a kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşuna boşunuldum eki olguma yaw-**gu**+ şad ad bértim tarduş tölis bodunka bértim“ <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kışı, Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İkiogluma Yabgu (ve) Şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim” (ŞU D7)

3.9.3. *tutdum katunun anta altım türük bodun anta ingaru yok boltı anta kësre takı-gu+ yılka <...> bodun <...>-un tuyup* “(Ozmiş Kağan’ı) tuttum. Hatununu orada ele geçirdim. Kök Türk halkı, ondan sonra (bunun üzerine) yok oldu. Ondan sonra Tavuk yılında (745) <...> halk <...>-ını duyup” (ŞU K10)

3.9.4. *<...> agıntırtı uygur kanım tutulm[ış] <...> kü? [takı-]gu+ yılka <...> “<...> göğe yükseltti. Uygur Hanım tutulmuş, <...> Tavuk yılında (745) <...>”*(Tes B4).

3.9.5. *<...> evime êkinti ay altı yaŋıka tüşdüm takı-gu+ yılka o/u <...>-ka <...> kö/ü <...>-düm ..bêrmış* “<...> orada <...> halkı <...>-dım. <...>Buyla? <...> karargâhıma ikinci ayın altıncı gününde geri döndüm. Tavuk yılında (757) <...>-dım.<...>- vermiş” (ŞU B4).

3.9.6. *<...> êl êtmış kanım yaşı tegip uçdı oğlu yaw-gu+m kagan boltı <...>“El Etmiş hanımın yaşı tamam olup öldü. Oğlu yabgum, kağan oldu”* (Tes B5).

3.9.7. *<...> olurtı oğlu tarduş yaw-gu+ tölis çad olurtı kanım êli <...>“ <...> tahta oturdu. Oğulları, Tarduş Yabgu (ve) Tölis Şad (olarak) görev aldı. Kağanımın yurdu <...>”* (Tes B6).

3.9.8. *urun-gu+ yüz baş ulug urungu tölis begler oğlu bın başı tarduş külüg eren tarduş ıswaras*“Urungu (idi). Yüzbaşı Ulug Urungu. Tölis beylerinin oğulları(ndan) Binbaşı Tölis Külüg Eren. Tarduş beylerinin oğulları(ndan) Binbaşı Tarduş Külüg Eren (ile) Tarduş İşbaralar” (Ta B7).

3.9.9.*urungu yüz baş ulug urun-gu+ tölis begler oğlu bın başı tarduş külüg eren tarduş ıswaras* “Urungu (idi). Yüzbaşı Ulug Urungu. Tölis beylerinin oğulları(ndan) Binbaşı Tölis Külüg Eren. Tarduş beylerinin oğulları(ndan) Binbaşı Tarduş Külüg Eren (ile) Tarduş İşbaralar” (Ta B7).

3.9.10. *teŋrim kanım oğlu bilge tarkan kutlug bilge yaw-gu+ <...> [ku]tlugı isig yêr <ku>tlugı <...> buyrukı az sıpa tay seŋün* “İlahi (yüce) hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’dur. <...> Kutlug’u İsığ Yer? Kutlug’u <...>komutanı Az Sıpa Tay Sengün’dür” (Ta K3).

3.9.11. <...>[ku]tlugı isig yér <ku>tlugı <...>buyrukı az sıpa tay senün bodunı tonrada <...> baş kay av<a> baş üç karlok bunça bodun yaw-**gu**+bodunı “İlahi (yüce) hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’(dur). <...> Kutlug’u İsıg Yer? Kutlug’u <...> komutanı Az Sıpa Tay Sengün’dür.<...> Kutlug’u İsıg Yer? Kutlug’u <...> komutanı Az Sıpa Tay Sengün’dür.Halkı Tongra (taraflarında) Baş Kay, Ava Baş (ile) Üç Karluk(lar), bunca boy yabgunun boyları(dır)” (Ta K3).”

3.9.12.yaw-**gu**+ atadı anta kësre kañım kagan uçtı kara bodun kılınç s . küsgü yilk[a] <...> aşdım “yabgu atadı. Ondan sonra babam kağan öldü. Halkın yaptıkları <...> sıçan yılında (748) <...> aştım?” (ŞU K12).

3.9.13. yawgu atadı anta kësre kañım kagan uçtı kara bodun kılınç s . küs-**gü**+ yilk[a] <...> aşdım “yabgu atadı. Ondan sonra babam kağan öldü. Halkın yaptıkları <...> sıçan yılında (748) <...> aştım?” (ŞU K12).

3.9.14. tutdum <...> anta kësre başı kelti <...> takı-**gu**+ yılıka yorıdım yılladım beşinç ay üç yégirmike kalışdı “ Ele geçirdim.<...> ondan sonra başları geldi.<...> Tavuk yılında (745) (üzerlerine) yürüdüm.(o) yılı (orada) geçirdim. Beşinci ayın on üçünde başkaldırdılar” (Ta G2).

3.9.15. <...> [ta]gda körti yag[ı]? <...> el tęp ayu kelti bësh yégirmike <...> taygan költe têriltim bid-**gü**+çi er anta ı<d>tım “<...> Dağı’nda gördü. “Düşman (?) <...> yurt ” deyip söyleyerek geldi. (O ayın) on beşinde <...> Taygan Gölü’nde (tekrar) toplandım. Yazıcı (nişancı?) adam gönderdim” (ŞU G3).

3.9.16. bar tedi <...> anta yaw-**gu**+ atadı anta kësre küsgü yılıka sinlig küç kara bod[un er]miş sinsizde küç kara suv ermiş kara bodun turuyun kagan“ Var dedi(ler). <...> orada yabgu (olarak) atadı. Ondan sonra sıçan yılında (748) “ Sen varken halk güçlü imiş, sensizken (halkın) gücü kara su (gibi) (imiş) (diyerek) halk ayağa kalkıp kağan(olarak)” (Ta G5).

3.9.17. bar tedi <...> anta yawgu atadı anta kësre küs-**gü**+ yılıka sinlig küç kara bod[un er]miş sinsizde küç kara suv ermiş kara bodun turuyun kagan“ Var dedi(ler). <...> orada yabgu (olarak) atadı. Ondan sonra sıçan yılında (748) “ Sen varken halk

güçlü imiş, sensizken (halkın) gücü kara su (gibi) (emiş) (diyerek) halk ayağa kalkıp kağan(olarak)” (Ta G5).

3.9.18. *ur-(u)n-gu+ yargan bitidim* “Ben Urungu Yargan, yazdım” (HT XI 2).

3.9.19. *[küſ]-k/gü?+ yıl* “Fare yılı(nın) (748) ” (HT XII 1).

3.10. -gUr+

Uygur kelimesinde tanıkladığımız *-gUr+* ekinin fiilden isim yapan ek olduğu kabul edilmektedir. *Uygur* adının kaynağı ile ilgili pek çok görüş dile getirilmiştir. Thomsen, *uygur* adının *uy-* kökünden ‘*uyanlar, birleşenler, tâbi olanlar*’ gelmesinin mümkün olmadığını, bunun kökeninin *ud-* fiilinden gelmiş olabileceğini ifade eder (Thomsen,2002:218-219). Kafesoğlu, *Uygur* adının *ud-* ‘takip etmek veya ‘oymak, baskı yapmak’ kökünden geldiğini, bir diğer görüş olarak *uy-gur* ‘akrabalık, ittifak edenler, birleşenler’ şeklinde oluşabileceğini belirtir (Kafesoğlu,1984:111). Clauson da çoğu dilbilimci gibi *Uygur* adını *uy-‘takip etmek, uymak’* köküne dayandırmıştır (Clauson,1956: 75). Eski bir ses olan *d* sesinin *d>y* değişimi sonucu *ud>uy* olabileceği görüşü, bu dönemde böyle bir gelişmenin mümkün olmamasından dolayı ortadan kalkmıştır (Aydın,2018: 13).

3.10.1. <...>-*da teŋr<i>de bolmuş el etmiş uy-gur+ kagan olurm[ış]* <...> “<...> -da Tengride Bolmuş El Etmiş *Uygur* kağan tahta oturmuş”(Tes D1).

3.10.2. <...> *agıntırtı uy-gur+ kanım tutulm[ış]* <...> *kü? [takı]gu yılka* <...> “<...> göğe yükseltti. *Uygur* Hanım tutulmuş, <...> Tavuk yılında (745) <...>”(Tes B4).

3.10.3. <...> *[yér] teŋri kılınokda uy-gur+ kagan olurmış bök ulug kagan [ermiş]* “<...> yer (ve) gök yaratıldığında *uygur* kağanı tahta oturmuş.(O), yüce (ve) büyük kağan imiş”(Tes K1).

3.10.4. *uy-gur+ bodun tégitimin bo bitidökde kanıma kanıma turgak başı kagas ataçuk begzeker çigşi bıla бага tarkan üç yüz turgak turu<t>dı.* “*Uygur* halkından prenslerimle bu (yazıtı) yazdıkları sırada, hanımın muhafız birliğinin başı *Kagas* Ataçuk, *Begzeker*, *Çigşi* (ve) *Baga Tarkan* (ile birlikte) üç yüz muhafız (yazıtı) ayağa kaldırdı” (Ta K2).

3.10.5. *su [v] <...> anta kalmıŝı bodun on uy-gur+ tokuz oguz üze yüz yıl olurup s <...> a/e orkon ügüz o/u <...> “ su <...> o sırada, geri kalan halk (ile) On Uygur(lar), Dokuz Oğuz(lar)a yüz yıl hükmedip <...> Orhun Irmağın <...>” (ŞU K3).*

3.10.6. *<...> [ön]re tawgaçka bazlanmış uy-gur+ kagan tok olurmış yètmiŝ yıl ermiş“ <...> Doğu’da Çine tâbi olmuş. Uygur kağanı, tok (bir şekilde) tahta oturalı yetmiş yıl olmuş” (Tes K5).*

3.10.7. *<...>-lig <...>-r tokuz buyruk <...>-guk uy-gur+um tay <...> “ <...>-lig <...> dokuz komutan <...>-guk Uygur’um Tay <...> ” (Tes G4).*

3.10.8. *[r]i uy-gur+ ka- “ Uygur ka-” (KarB I/I 5).*

3.10.9. *uy-gur+ yérinte yaglakar kan ata kel[igme] “ Uygur ülkesindeki Yaglakar Hanını sürerek gelen” (Su 1).*

3.11. -k+

Sık kullanılan bir ektir. Gencan ve Korkmaz’ın aktardığına göre Tekin, bu ekin sıfat görevinde isimler oluşturan fiilden isim yapan ek olduğunu ifade etmiştir. Sonu ünlü ile biten bir takım kelimelere eklenen ekin hangi kökten geldiği, *Ak-<-gAk* veya *(I)k* ile mi oluşturulduğu detaylı olarak incelenmelidir (Gencan,1979:220, Korkmaz,2003: 86). Bu ekin *-g+*, *-ğ* ile olan bağıını ve ayrı özelliklerini ortaya çıkarmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca sonuna eklenen eylemin yaptığı hareketin neticesinin farkını ortaya koymanın mümkün olmadığını belirtmiştir (Gabain, 1988:149, Tekin,1976: 142-192).

3.11.1. *tutdum <...> birl[e] <...> anta bükegük<d>e yètdim keçe yaru-k+ batar erkli sünüşdüm anta sançdım “ Tuttum.<...> ile <...> o anda (onlara) Bükegük’te yetiştim. Gece hava kararana kadar savaştım (ve) orada mızrakladım”(ŞU D1).*

3.11.2. *tay bilge totok yawla-k+ın üçün bir éki atlıg yawlakın üçün kara bodunum öltün yitdiñ yana içik ölmeçi yitmeçi sen tédim “Tay Bilge Totok kötülük düşündüğü için, bir iki süvari (atlı asker) de kötülük düşündüğü için (ey) halkım! “Öldün, mahvoldun. Tekrar tâbi olursan; ölmezsin, mahvolmazsın” dedim” (ŞU D5).*

3.11.3. *tay bilge totok yawlakın üçün bir eki atlıg yawla-k+ın üçün kara bodunum öltün yitdiñ yana içik ölmeçi yitmeçi sen tēdim* “Tay Bilge Totok kötülük düşündüğü için, bir iki süvari (atlı asker) de kötülük düşündüğü için (ey) halkım! “Öldün, mahvoldun. Tekrar tâbi olursan; ölmezsin, mahvolmazsın dedim” (ŞU D5).

3.11.4. <...> [öñ]re tawgaçka bazlanmış uygur kagan to-k+ olurmuş yétmiş yıl ermiş“<...> Doğu’da Çin’e tâbi olmuş. Uygur kağanı tok (doymuş bir biçimde) tahta oturalı yetmiş yıl olmuş” (Tes K5).

3.11.5. *sü yorıdı özümün öñre bıña başı ı<d>tı keyr<e>de öñdün yantaç[ım]da [k]oñlug to-k <...>*“ordu sevketti. Beni doğuya, süvari birliğinin (atlı askerlerin) başı (olarak) gönderdi. Keyre’nin doğusunda, dönüşte (dönemeç ?) koyunlu? tok<...>” (ŞU K6).

3.11.6. *üç karlok yawla-k+ sakınp teze bardı kur<ı>ya om ok<k>a kirti lagzın yılka t[okıdım?] <...> tay bilge totokug* “Üç Karluk (lar) kötülük düşünüp kaçıp gitti. Batıda On Oklara katıldılar. Domuz yılında (747) bozguna uğrattım. <...> (Babam) , Tay Bilge Totok’u” (ŞU K11).

3.11.7. <...> [b]ir eki? d<...> emge-k+sizin t <...>“bir iki (?) sıkıntısızın, zahmetsizin <...>” (KarB I/IV 8).

3.12. -m+

Kullanımı yoğun olan ve soyut ve somut isimler oluşturan fiilden isim yapan ektir. Ş.Tekin, bu ekin bir eylemin sonucunu bildirdiğini belirtmiştir (Tekin,1976:13).

3.12.1. *meniñ süm üç <...>-p bërti tug [taşık]r beş yüz ked-(i)m+lig yadag bir eki şaşıp kelti* “Benim ordum üç <...> -p verdi. Tuğu (dışarı) çıkaran beş yüz zırhlı piyadeden bir ikisi (birkaçı) ayrılp geldi” (ŞU G9).

3.12.2. *tegi-m+de (?) bolı* “(Ölümüm) taarruzda (saldırıda) oldu” (KarB II 11).

3.13. -mA+

Kullanımı seyrek olan, somut ve soyut isimler meydana getiren fiilden isim yapım ekidir (Gabain,1988:119,Erdal,1991:3.26). Fiil tabanlarına getirilerek daimi nesne adları

türetmeye yarayan fiilden isim yapım ekidir (Öztürk,2015: 38).EAT’de çok az kullanılan –mA+ ekinin yerini genellikle –maK+ eki almıştır (Gülsevin,1997:121).

3.13.1. *yel-me+ eri kelti yağı [keli]r tedi yağın başı yorıyu kelti sekizinç ay eki yanıka çığıltır költe kañuy kezü süñüşdüm* “ Öncü birliğin başı geldi. “Düşman geliyor” dedi. Düşman başı ilerleyerek geldi. Sekizinci ayın ikinci gününde Çığıltır Gölün’den Hanuy (?) Irmağı boyunca ilerlerken savaştım ” (ŞU D6)

3.13.2. *<...> ew barkınt[a] ermiş yel-me+sin eş yëriñerü idmiş yelmesin meniñ er anta basmış tıl tutmuş kaniña* “<...> evinde barkında imiş. Öncü birliğini, müttefiklerinin (olduğu) yere göndermiş. Öncü birliğine benim askerlerim orada saldırmış, muhbirleri ele geçirmiş. Hanına” (ŞU D12).

3.13.3. *<...> ev barkınt[a] ermiş yelmesin eş yëriñerü idmiş yel-me+sin meniñ er anta basmış tıl tutmuş kaniña* “<...> evinde barkında imiş. Öncü birliğini, müttefiklerinin (olduğu) yere göndermiş. Öncü birliğine benim askerlerim orada saldırmış, muhbirleri ele geçirmiş. Hanına” (ŞU D12).

3.14. -mUr+

Kullanımı çok seyrek olan, birkaç kelimedede karşılaştığımız fiilden isim yapım ekidir (Gabain,1988:123). TT’deki yalnızca *kömür*, *yağmur* gibi kelimelerde kullanılan, işlevini kaybetmiş fiilden isim yapan ektir (Ergin,1990:187, Hatipoğlu,1974:117).

3.14.1. *<...><...> kö-mür+ tagda yar ügüzde üç tuglug türük bodunka anta yëtinç ay tört yëgirmike* “<...> Kömür Dağı’nda (ve) Yar Irmağı’nda Üç Tuğlu Kök Türk halkına, orada, yedinci ayın on dördünde” (Ta D7).

3.14.2. *ërtim kara kum aşmış kögürde kö-mür+ tagda yar ügüzde üç tuglug türük bodunka* “ Ulaştım. Kara Kum’u aşmış, Kögürde, Kömür Dağında, Yar Irmağında, Üç Tuğlu Kök Türk halkına” (ŞU K8).

3.15. -nç+

Esasen –n ve –ç eklerinin birleşimiyle meydana gelen birden fazla kullanımı olan fiilden isim yapan ektir (Gabain, 1988:125). Etü.’denTT’ye kadar varlığını sürdüren, dönüşlü fiil gövdelerine getirilen kullanımı sık olan bir ektir (Güzel, 2015:326). Öztürk,

-nç+ ekini -n- ve -ç+ dönüşlülük ekleri olarak iki ayrı ek olarak ele almıştır (Öztürk, 2015: 38-44).

3.15.1. *yawgu atadı anta kêsre kañım kagan uçtı kara bodun kılı-nç+ s . küsgü yilk[a]* <...> *aşdım* “yabgu atadı. Ondan sonra babam kağan öldü. Halkın yaptıkları <...> sıçan yılında (748) <...> aştım?” (ŞU K12).

3.15.2. <...>-ki ögrü-nç+ <...> (KarB I/II 10).

3.15.3. <...>-mızka korkunu ayınu? ina-nç+lıg <...> (KarB I/IV 7).

3.16. -nçU+

-nç+ ekiyle aynı fiil yapısı içinde yer alan eş anlamlı iki ektir. Bazı örneklerde -n edilgenlik eki çok belirgindir (Gabain, 1988:125). Bang, -n dönüşlü çatı eki ile -(I)ş ekinin zamanla kalıplaşmasıyla bu ekin oluştuğuna dair görüş, (Bang, 1980: 65) Türkoloji dünyasında kabul gören bir görüştür (Clauson,2007:192, Erdal,1991:275, Tietze,2002:608). Bu görüşün kabul edilmesinde en önemli etkenin TT’de -nç+ ekinin Kuzey Türk dili lehçelerinde genellikle -n(I)ş/-n(I)ç+ olması gösterilebilir (Uygur,1994:371-374). Bu ek, -ç ekiyle aynı görevde olduğu kabul edilirse -ç+ ekinin -u/-ü ile genişlemiş hali olduğu düşünülebilir, Bu ek dönüşlülük bildiren fiillere getirilir (Gabain,1988:125, Erdal,1991:3.105). TT’de -ç+ eki,-nç+ekiyle aynı fonksiyonu sağlamaktadır. Aşırılık anlamı veren bu ek, eylemi yapanı, yapılan eylemi, bu eylemle ilgili bir özelliği belirten soyut isimler ve sıfatlar meydana getirir (Ergin,1990:181, Banguoğlu, 2004: 257, Hatipoğlu, 1974:130, Zülfikar, 1991:133, Korkmaz, 2003: 76).

3.16.1.*teñride bolmış el etmiş bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başı ina-nçu+ бага таркан улуг buyruk dokuz bolmış bilge tay señün tay? <...> беш yüz başı күлүг оңи өз inançu беш yüz başи улуг өз inançu* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ımın kendisine tâbi boylarının sayısı altmış (idi). İç (işlerinden)sorumlu komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>.Beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Külüg Ongı Öz İnançu, (yine) beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Ulug Öz İnançu” (Ta B6).

3.16.2.*teñride bolmış el etmiş bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başи inançu бага таркан улуг buyruk dokuz bolmış bilge tay señün tay?<...> беш yüz başи күлүг оңи*

öz ina-nçu+ bēş yüz başı ulug öz inançu. “ Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ ımın kendisine tâbi boylarının sayısı altmış (idi). İç (işlerinden)sorumlu komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>.Beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Külüg Ongı Öz İnançu, (yine) beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Ulug Öz İnançu” (Ta B6).

3.16.3.*teŋride bolmış el ètmiş bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başı inançu бага таркан улуг buyruk докuz болmış билге тай сеңүн тай? <...> бēş yüz başı külüg оңи өз inançu бēş yüz başı ulug өз ina-nçu+ “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ ımın kendisine tâbi boylarının sayısı altmış (idi). İç (işlerinden)sorumlu komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>.Beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Külüg Ongı Öz İnançu, (yine) beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Ulug Öz İnançu” (Ta B6).*

3.16.4.*teŋrim kanım t k m teg èlig tutdu bēş? <...> kutlug çigşi akı-nçu+ alp bilge çigşi <...> kan arukoguz bodun altı yüz seŋüt bir tümen bodun kazgandı “İlahi (yüce) hanım (?) gibi ülkeye sahip çıktı. Beş? <...> Kutlug Çigşi (ile) Akınu Alp Bilge Çigşi <...> Kan Aruk (?) gibi Oğuz halkından altı yüz general (ile) on bin (kişilik) halk(ı) ele geçirdi” (Ta K1).*

3.16.5.*in<i> öz ine-nçü+ “İni Öz İnençu” (HT XIV 1).*

2.16.6.*yılan <yıl> öz ine-nçü+“Yılan yılında? Öz İnençü (ile)” (HT XIV 2).*

2.16.7.*in<i>? öz ine-nçü+ bēş balıka “İni(?) Öz İnençü Beş Balık’a” (HT XVII 2).*

3.17. -Uk+

Sık kullanılan bir ektir. Tekin, bu ekin sıfat görevinde isimler oluşturan fiilden isim yapan ek olduğunu ifade etmiştir. Sonu ünlü ile biten bir takım kelimelere eklenen ekin hangi kökten geldiği, Ak-<-gAk veya (I)k ile mi oluşturulduğu detaylı olarak incelenmelidir (Gencan,1979:220, Korkmaz,2003: 86). Gabain, bu ekin -g+, -ğ ile olan bağını ve ayrı özelliklerini ortaya çıkarmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca sonuna eklenen eylemin yaptığı hareketin neticesinin farkını ortaya koymanın mümkün olmadığını belirtmiştir(Gabain, 1988:149, Tekin,1976: 142-192). Korkmaz, ‘olan,

bitenigösterme’ ve ‘-mUş ekiyle benzer işlevde olma’ durumundan dolayı bu ekinET’deki -yUk’tan geldiğini ileri sürmüştür (Korkmaz,2003: 80).

3.17.1. *yêr ayu bêrti anta sançdım yaz-uk+lug atlıg[ıg] <...> teñri tuta bêrti kara êgil bodunug yok kılmadım* “ yer buyruk verdi, orada mızrakladım. Günahkâr süvarileri (atlı askerleri) <...> (ebedi) gök tutuverdi. Sade halkı (avamı) yok etmedim” (ŞU D2).

3.17.2. *teñride bolmış el êtmış bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyr-uk+ başı inançu бага таркан улуг buyruk tokuz bolmış bilge tay sengün tay? <...> bês yüz başı külüg onı öz inançu bês yüz başı ulug öz inançu* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ımın kendisine tâbi olan boyların sayısı altmış (idi). İç (işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>. Beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Külüg Ongı Öz İnançu, (yine) beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Ulug Öz İnançu” (Ta B6).

3.17.3. *teñride bolmış el êtmış bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başı inançu бага таркан улуг buyr-uk+ tokuz bolmış bilge tay sengün tay? <...> bês yüz başı külüg onı öz inançu bês yüz başı ulug öz inançu* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ımın kendisine tâbi olan boyların sayısı altmış (idi). İç (işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>. Beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Külüg Ongı Öz İnançu, (yine) beş yüz (kişilik kuvvetin) başı Ulug Öz İnançu” (Ta B6).

3.17.4. *teñri kanım atlıgı tokuz tatar yêti yêgirmi az buyr-uk+ toñrada señüt bıña Uygur bodunı tēgitimin bo bitidökde kanıma turgak başı kagas ataçuk begzeker çigşi bıla бага таркан üç yüz turgak turu<t>dı.* “ İlahi (yüce) hanımın athıları (süvari birliği), Dokuz Tatar(lardan) on yedi, Az(lardan) oluşuyordu).Uygur halkından prenslerimle bu (yazıtı) yazdıkları sırada, hanımın muhafız birliğinin başı Kagas Ataçuk, Begzeker Çigşi (ve) Bıla Baga Tarkan (ile birlikte) üç yüz muhafız (yazıtı) ayağa kaldırdı” (Ta K2).

3.17.5. *teñrim kanım oğlı bilge tarkan kutlug bilge yawgu [ku]tlugu isig yêr <ku>tlugı <...> buyr-uk+ı az sıpı tay señün bodunı toñrada <...> baş kay aw<a> baş üç karlok bunça bodun yawgu bodunı.* “ İlahi (yüce) hanımın oğlu Bilge Tarkan Kutlug Bilge Yabgu’dur. <...> Kutlug’u İsığ Yer? Kutlug’u <...> komutan Az Sıpı Tay Sengün’dür.

Halkı Tongra (taraflarında) Baş Kay, Ava Baş (ile) Üç Karluk(lar), bunca boylar yabgunun boylarıdır)” (Ta K3).

3.17.6. *tür[fük kaga]n çak elig olurmış türük élije altı otuz yaşıma ıdok. o/u ..g <...>bérti anta buyr-[uk+ı]* “Kök Türk kağanının (yönetimi) zamanında elli yıl hüküm sürmüş. Kök Türk yurdunda yirmi altı yaşında kutsal <...>-verdi. Orada komutan(ları) ” (ŞU K4).

3.17.7. *<...>-lig <...>r tokuz buyr-uk+ <...>-guk uygurum tay<...>“<...>-li <...> dokuz komutan <...>-guk Uygur’um. Tay <...>”* (Tes G4).

3.17.8. *kirti anta <...> [içik]di <...> [ö]lt[i] <...> üç karlok lagzın yılka tokuz tatar <...> tokuz buyr-uk+ <...> [b]êş señüt kara bodun turuyun kañım kanka ötünti eçü apa atı* “katıldılar. Orada <...> tâbi oldular. <...> öldü(ler). <...> Üç Karluk(lar) domuz yılında (747) Dokuz Tatarlar <...> ayağa kalkarak babam kağana (şöyle) arz ettiler: Atalarımızın adı” (Ta G4).

3.17.9. *toñın? lt..ŋ alıp barır men kōnülüğ? buyr-uk+?* “<...> alıp giderim gönlü(?) komutan (?)” (HT II 4).

3.17.10. *men kutlug бага таркан öge buyr-uk+ı men*“Ben, Kutlug Baga Tarkan Öge’nin komutanıyım” (Su 3).

3.17.11. *buyr-uk+ı ertim* “Komutanı idim” (KarB II 2).

3.17.12. *kul aç-uk+a kutlug boluñ kaya <u>r<t>urtum* “ (Adım) Kul Açuk. Kutlu olun. Kaya(ya) yazı vurdurdum” (Ar 3).

3.18. -Ur+

Ta K5’te iki defa tanıklanan *ayur* sözcüğünü, yazıtı yayımlayanlar *yur* sözcüğünü *yurç* ‘*kayınbirader*’ şeklinde okumuştur. Aynı satırda iki kere geçen sözcükte ç sesinin unutulmuş olması zor bir ihtimaldir. Bundan dolayı sözcüğün başında bir A sesi ile okununca *ayur* şeklinde düşünülebilir ve sözcük ‘*anlatan, anlatıcı*’ şeklinde karşılık bulabilir. *Ayur* sözcüğünün *ay-* fiil kökünden ve üzerine gelen *-(U)r+* fiilden sıfat yapan ekle oluştuğu kabul edilebilir (Aydın,2018:102). Gabain, *ayur* sözcüğüyle ilgili örnek

vermezken, ünlü(+) -r ekiyle fiilden isim ve fiilden sıfat yapan sözcüklerle ilgili bazı örneklere yer vermiştir(Gabain,1988:128).

TT’de geniş zaman sıfat-fiil yapım eki olan -(U)r+ eki, geldiği fiilin belirttiği işi bir nitelik olarak ‘devamlı üzerinde taşıma’ anlamında sıfat ve kalıcı isimler meydana getirir, fiilin gösterdiği işi kimin yaptığını belirtir, alet ve nesne isimleri çoğaltır (Ergin,1990:189, Banguoğlu, 2004:259, Salman, 2003:202,Üstüner, 2000:16).

3.18.1. *[bunu]bitigme bunu yaratıgma bilge kutlug tarkan seşün bunça bodunug atın yolın ayıgma lum? (kanım?)êçisi êki ay-ur+ tedi kutlug bilge seşün uruşu kutlug tarkan seşün ol êki ayur* “(bunu) yazan, bunu yapan Bilge Kutlug Tarkan Sengün(dür). Bunca boyların adlarını, sanlarını söyleyen (anlatan) hanımın(?) amca(lar)ı (olan) iki anlatıcı(?)söyledi (anlattı). Kutlug Bilge Sengün ve Kutlug Tarkan Sengün (adlarındaki) bu iki anlatıcı?” (Ta K5).

3.18.2.*[bunu]bitigme bunu yaratıgma bilge kutlug tarkan seşün bunça bodunug atın yolın ayıgma lum? (kanım?)êçisi êki ayur tedi kutlug bilge seşün uruşu kutlug tarkan seşün ol êki ay-ur+* “(bunu) yazan, bunu yapan Bilge Kutlug Tarkan Sengün(dür). Bunca boyların adlarını, sanlarını söyleyen (anlatan) hanımın? amca(lar)ı (olan) iki anlatıcı(?)söyledi (anlattı). Kutlug Bilge Sengün ve Kutlug Tarkan Sengün (adlarındaki) bu iki anlatıcı (?)” (Ta K5).

3.2. İsim-Fiil Ekleri

İsim-fiil ekleri, soyut eylemler bildiren fiil kök ve gövdelerinden isim-fiil meydana getiren eklerdir. Bu ekler aynı zamanda iyelik ve hâl eleri olarak isim özelliği taşırlar (Eraslan,2012:117). TT’de fiillere -mAk+,-yIş+,-mA+, eklerinin gelmesiyle oluşan fiiller ve bu fiillerin adını ifade eden yapılara ‘isim-fiil’ denir (Bayraktar,2004:7). İsim-fiil eki alan sözcükler ismin taşıyacağı bütün görevleri yapabilmektedir. İsim-fiiller, Cümlede özne, nesne tümleç ve ek eylem sayesinde yüklem olabilir; bunun yanında isim tamlamalarında tamlayan veya tamlanan görevlerini de taşıyabilirler (Bayraktar,2004:6).

3.2.1. -mAk+

Soyut ve somut isimler yapmaya yarayan isim-fiil ekidir. Bu ek, üzerine geldiği eylemi sürekli isim haline getirebilir(Gabain,1988:120). Ramstedt bu ek ile ilgili olarak *-m+* eki ve *-ak+* küçültme ekinin kalıplaşmasıyla oluştuğunu, bu ekin Altay Dil Ailesinde yer alan Kor. ile Mo.'da Türkçedeki olduğu gibi kullanıldığını ifade etmiştir (Ramstedt,1952:106). Brockelmann, *-ma+* isim fiil ekinin *-k+* ekiyle birleşerek *-mAk+* isim fiil ekini meydana getirdiğini belirtmiştir(Brockelmann, 1954:126,254).

3.1.1.1. <...> *armak? kunuş-mak+* , *tartışmak* <...>(Karb I/IV 9).

3.1.1.2. <...> *armak? kunuşmak, tartış-mak+* <...>(Karb I/IV 9).

3.3. Sıfat-Fiil Ekleri

Sıfat-fiiller, isim-fiiller gibi fiillerden türeyen eklerdir ve belirli ekler vardır. Bu eklere sıfat fiil ekleri denir. Sıfat-fiiller, tıpkı sıfat gibi ismin önüne gelerek onları nitelemektedir. Bir cümlede sıfatın taşıyabileceği bütün görevleri taşıyabilirler. Zaman kavramı taşıdıkları için diğer fiilimsi eklerinden ayrılmaktadır. Türkçe'de *-DIk+*, *-mIş+*, *-yUk+*, *-Ar+*, *-mIz+*, *-GAn+*, *-IgmA+*, *-(I)glI+*, *Dı-*, *-GICI-*, *-GU-*, *-sIk+*, *-DAçI+*, *-AcAk+*, *AsI*, *MAIU+*, *-CI+* şeklinde başlıca 17 sıfat-fiil eki vardır. Bu eklerin bazıları TT'de bugün kullanılmamaktadır (Bayraktar,2004: 44-46).

3.3.1.-DUk+

Bu ek genellikle geçmiş zaman anlamı taşımaktadır (Gabain, 1988:136-224). Tü.'de en işlek kullanımı olan eklerden biridir. OTD'den başlamak üzere TTD'ne kadar bütün dönemlerde kullanılan bir ektir. İsmin hal ekleri ve iyelik eklerini alabilir. Olumsuz anlamı, fiilin üzerine bu ekten önce gelen *-mA-* olumsuzluk bildiren ek yardımıyla sağlanır. *-DUk+* ekinin yapısı hakkında pek çok görüş vardır. Bang, *-t* eki ve *-k* geçmiş zaman birinci çokluk eklerinin kalıplaşmasıyla *-DUk+* ekinin oluştuğunu ileri sürmektedir. Brockelmann, bu ekin kökenini Bang'dan farklı olarak *-t+* fiilden isim yapım eki ve *+uk* 'edat' eklerinin zamanla birleşerek *-DUk+* sıfat-fiil isminin oluştuğu görüşüne dayandırır (Brockelmann,1919:14,1954:261). Talat Tekin, bu ekin esasen *-DUk+* olmadığını, ekin aslının *-DOk+* şeklinde kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş, bu

ekin –d eki ve ok ‘edat’ eklerine dayandırmaktadır (Tekin,1997: 11). Bu ek, Kök Türk Türkçesinde sıfat fiil eki işlevinin yanı sıra iyelik eki olarak duyulan geçmiş zaman ifadesinde de kullanılmıştır. Bu işleviyle genellikle duyulan geçmiş zamanın olumsuz çekimi örnekleri mevcuttur (Bulak, 2017:58)

3.2.1.1. *yayladım ulu yılıka ötüken ortosınta as öñüz baş kan ı-dok+ baş kedininte yayladım örgin bunta yaratı<t>dım* “yayladım (yazı orada geçirdim). Ejderha yılında (752) Ötüken’in ortasında, As Öngüz Baş (ile) Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında yayladım. Kağanlık otağını burada kurdurttum”(ŞU B2).

3.2.1.2. *yası taşka yaratı<t>dım tulku taşka tokıtdım üze kök teñri yarlıka-dok+ üçün asra yağız yer igit<d>ök üçün elimin törömün etinti[m]* “yassı taş üzerine yazdırttım, yazıt taşı üzerine hak ettirdim. Yukarıda mavi gök buyurduğu için, aşağıda yağız yer beslediği için yurdumu (ve) yasalarımı düzenledim” (Ta B3).

3.2.1.3. *yası taşka yaratı<t>dım tulku taşka tokıtdım üze kök teñri yarlıkadok üçün asra yağız yer igit-<d>ök+üçün elimin törömün etinti[m]* “yassı taş üzerine yazdırttım, yazıt taşı üzerine hak ettirdim. Yukarıda mavi gök buyurduğu için, aşağıda yağız yer beslediği için yurdumu (ve) yasalarımı düzenledim”(Ta B3).

3.2.1.4. *<...> . <...> [ü]ç tümen .. r <...> sanç-dok+ yerd[e] <...> sakınmış <...> d . çö/ü. ekinti ay altı yegirmike üç tuglug* “<...> otuz bin (kişiyi) <...> mızrakladığımız yerde <...> düşünmüş <...> ikinci ayın on altısında, Üç Tuğlu” (ŞU B7).

3.2.1.5. *<...> [yér] teñri kılın-tok+ta Uygur kagan olurmuş bök ulug kagan [ermiş]* “<...> yer (ve) gök yaratıldığında Uygur kağanı tahta oturmuş.(O) yüce (ve) büyük kağan imiş” (Tes K1).

3.2.1.6. *teñri kanım tokuz tatar yéti yegirmi az buyruk toñrada señüt bına Uygur bodını tégitimín bo bití-dök+de kanıma turgak başı kagas ataçuk begzeker çigşi bıla бага таркан үч yüz тургак турu<t>dı.* “İlahi (yüce) hanımın atlıları (süvari birliği) Dokuz Tatar(lardan) on yedi, Az(lardan) komutanlar, Tongra(lardan) generaller ve süvari birliğinden (oluşuyordu). Uygur halkından prenslerimle bu (yazıtı) yazdıkları sırada,

hanımın muhafız birliğinin başı Kagas Ataçuk, Begzeker Çigşi (ve) Bıla Baga Tarkan (ile) birlikte üç yüz muhafız (yazıtı) ayağa kaldırdı” (Ta K2).

3.2.1.7. *tür[fük kaga]n çak elig yıl olurmuş türük éline altı otuz yaşıma ı-dok+ .o/u ..g <...> bërti anta buyr[uku]* “ Kök Türk kağanının (yönetimi) zamanında elli yıl hüküm sürmüş.Kök Türk yurdunda yirmi altı yaşında kutsal <...> -verdi. Orada komutan(ları)” (ŞU K4)

3.2.1.8. *taşdıntan <...> aşayın tëmiş basmıl yagıdıp ewimerü bardı anı içgermedim taşdınta üç karlok üç ı-dok+ tür[güş]<...> o/ult <...> ötükente ben* “Dışarıdan <...> aşayım” demiş. Basmıl(lar)ı düşman edip karargâhıma (doğru) vardı(lar).Onları tâbi kılmadım. Dışarıdan Üç Karluk(lar) üç kutsal<...> Türgeş(ler)<...> Ötüken’de ben”(ŞU G4).

3.2.1.9. *atadı tenride bolmuş él ètmış bilge kagan atadı él bilge katun atadı kagan atanıp katun atanıp ötügen ortosınta as öñüz baş kan ı-dok+ baş kèdinin örgin bunta èti<t>dim* “atadı. Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (olarak) atadı. (Eşim) El Bilge Katun (olarak) atadı. Kağan (olarak) atanıp (eşim de) hatun (olarak) atanıp Ötüken’in ortasında As Öngüz Baş ve Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında kağanlık otağını burada kurdurdum” (Ta G6).

3.2.1.10. *<...> k y .. s g r .k . tıngıl k id t –m? . apa (?) bamış atı ol tumış o/u <...> bilme-dö[k]+ <...>-ın barça tükep teze “ <...> (o) atı bağlamış, orası kapanmış <...> bilmediği (için) (onların) tamamı yok olup kaçmışlar(?)” (ŞU G Ek 1).*

3.3.2. -GII+

Etü.’de bile kullanımı az olan bir ektir. Kar.’da ve Har.’de kısmen kullanılan bu ek, daha sonra tamamen ortadan kalkmıştır. Kullanımdan kalktıktan sonra –GAn eki aracılığıyla varlığını sürdürmüştür. J.Eckmann, Gabainden farklı olarak bu eki sıfat yapan ekler olarak almamış, ‘partisip’ başlığıyla fiilden isim yapan ekler olarak ele almıştır (Eckmann,1959:113-157). Fiillere eklendiğinde geniş zaman anlamı katan sıfat fiil eklerinden biridir. Bu ek, ünlüyle biten fiillere gelince –GII+, ünsüzle biten fiillere getirilince o fiilin ünlüsüne uygun olarak –ı/-i/-u/-ü ünlülerinden uygun olan ünlülerden biriyle eklenmektedir (Bayraktar,2004: 83).Bang, bu ekin kökeni konusunda –g+ fiilden isim yapan ek ve -II ‘edat’ ekinin kalıplaşmasıyla oluştuğunu ileri sürmüştür

(Bang,1923:9).Eraslan, ekin başındaki ünsüzlerin birleşik bir ek olduğunun kabul edildiğini, Bang ve diğer türkologların iddialarının aksine +*II* ekinin edat olmadığını, bu ekin bağlama görevi olan bir ek olduğunu ve bundan dolayı ekin isim-fiil eki olmasının mümkün olmadığını belirtmiştir (Eraslan,1980: 39).

3.2.2.1. *tutdum <...> birl[e] <...> anta bükegük<d>e yètdim keçe yaruk batar er-kli+ süñüşdüm anta sançdım* “ Tuttum.<...> ile <...> o anda (onlara) Bükegük’te yetiştım. Gece hava kararana kadar savaştım (ve) orada mızrakladım” (ŞU D1).

3.2.2.2. *eki ay kütdüm (küddüm?) kelmedi sekizinç ay bir yañıka sü yoriyın tédım tug taşkıır er-kli+* “ İki ay bekledim (ancak) gelmedi(ler).Sekizinci ayın birinci günü “asker sevkedin” dedim. Tuğu dışarı çıkaracak iken” (ŞU D5)

3.3.3. -gmA+

Fiillere eklendiğinde geniş zaman anlamı katan sıfat fiil eklerinden bir diğeridir. Fiilin bünyesinde ünlüye göre ekin ünlüsü değişebilirken, ünsüzle biten fiillerle geldiğinde fiilin bünyesine uygun bir bağlayıcı ünlü gelmektedir (Bayraktar,2004: 81).Bu ekin kökeni hakkında çok sayıda görüş vardır. Bang, -*g+* fiilden isim yapım ekiyle -*mA+* sıfat ekinin birleşmesiyle meydana geldiğini ileri sürmektedir(Bang,1923:9).Ramstedt de tıpkı Bang gibi bu ekin teşkil yöntemini kabul etmektedir (Ramstedt,1952:153-154). Kemal Eraslan, Bang ve Ramstedt’in görüşlerine karşı çıkarak , -*mA+* sıfat -fiil ekinin hiçbir metinde varlığının tespit edilmediğini ve -*g+* ekinin -*mA+* ekinin üzerine gelmesinin mümkün olmayacağını savunmuştur. Bu durumdan dolayı -*gmA+* ekini birleşik bir ek olarak almanın uygun olduğunu belirtmiştir (Eraslan,1980: 39).

3.2.3.1.*[bunı] bitı-gme+ bunı yaratıgma bilge kutlug tarkan señün bunça bodunug atın yolın ayıgma lum? (kanım) eçisi eki ayur tedi* “(bunu) yazan, bunu yapan Bilge Kutlug Tarkan Sengün’(dür). Bunca boyların adlarını, sanlarını söyleyen (anlatan) hanımın? amca(lar)ı (olan) iki anlatıcı(?)söyledi (anlattı)” (Ta K5).

3.2.3.2.*[bunı] bitigme bunı yaratı-gma+ bilge kutlug tarkan señün bunça bodunug atın yolın ayıgma lum? (kanım) eçisi eki ayur tedi*“(bunu) yazan, bunu yapan Bilge Kutlug Tarkan Sengün’(dür). Bunca boyların adlarını, sanlarını söyleyen (anlatan) hanımın(?) amca(lar)ı (olan) iki anlatıcı (?) söyledi. (anlattı)” (Ta K5).

3.2.3.3.[bunu] bitigme bunu yaratıgma bilge kutlug tarkan seŋün bunça bodunug atın yolın ayı-**gma**+ lum? (kanım) eçisi eki ayur tedi“(bunu) yazan, bunu yapan Bilge Kutlug Tarkan Sengün’(dür). Bunca boyların adlarını, sanlarını söyleyen (anlatan) hanımın (?) amca(lar)ı (olan) iki anlatıcı (?) söyledi (anlattı)” (Ta K5).

3.2.3.4. yarlukadı bayırku tarduş bilige tarkan kutlug yagma tawgaç sogdak başı bilige seŋün uzal öŋ erkin bunu yaratı-**gma**+ böke tutum “buyruk verdi. Bayırku (ve) Tarduşlarla (ilgili) Bilge Tarkan Kutlug Yagma, Çin (ve) Soğdlarla (ilgili) işlerin başı Bilge Sengün Uzal Öng Erkin’(dir). Bunu yapan (yaratan) Böke Tutum’dur” (Ta K6).

3.2.3.5. <...> [kara yotu]lkan <...>-z yüğüri-**gme**+ .g.r ..begniğ (?) ben <...> rgm <...> tg ..nçıg ben etdim bunca bitigig <...> bitig [biti]dim “<...> Kara Yotulkan (?) koşan(?) <...> Begni’yi(?) ben <...> düzenledim. Bu kadar yazıtı <...> yazıtı yazdırdım” (ŞU GEK2).

3.2.3.6. bunu yarat-(ı)**gma**+ böke tutum “Bunu yapan (meydana getiren), Böke Tutum’(dur)” (Ta Kap.).

3.2.3.7. <...>r eri-**gme**+ I <...> (KarB I/III 6).

3.2.3.8. uygur yerinte yağlakar kan ata kel[i-**gme**+] “Uygur ülkesindeki Yağlakar hanımı sürerek gelen” (Su 1)

3.3.4. -mİş+

Geçmiş zaman anlamı katan sıfat-fiil ekleri içerisinde en işlek olanlardan biridir. Har.’de ve Kıp.’da ismin hal ekleri ve edatlarla birlikte zarf-fiiller meydana getirme fonksiyonu vardır. EAT ve TT’de bu şekilde bir kullanım yoktur (Bayraktar,2004: 54). Gabain, bu ekin isim-fiil eki olduğunu, etken ve edilgen sıfatlar meydana getirdiğini, *n* ağzında -*mAş*+ şeklinde kullanıldığını, seyrek olarak ta -*mUş*+ biçiminde kullanıldığını belirtir ve ekin sıklıkla yüklemi isim yaptığını ifade eder (Gabain,1988:122-145).

3.2.4.1.<...>-da teŋr<i>de bol-**mış**+ el etmiş Uygur kagan olurm[ış] “<...>-da Tengride Bolmuş El Etmiş Uygur Kağan tahta oturmuş <...>” (Tes D1).

3.2.4.2.<...>-da teŋr<i>de bolmış el et-**mış**+ Uygur kagan olurm[ış] “<...>-da Tengride Bolmuş El Etmiş Uygur Kağan tahta oturmuş <...>” (Tes D1).

3.2.4.3. <...> *teŋr<i>de bol-mış+ ěl ětmiş [bilge] kaganım olurtı ěl tutdı* “<...> Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ım tahta oturdu, yurdu tuttu (düzenledi)” (Tes D4).

3.2.4.4. <...> *teŋr<i>de bolmış ěl ět-mış+ [bilge] kaganım olurtı ěl tutdı* “<...> Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan’ım tahta oturdu, yurdu tuttu (düzenledi)” (Tes D4).

3.2.4.5. <...> *atlıgın yamaşdı bıŋa <...> yorıdı oz-mış+ tegin udurganta yorıyur tedi anı algıl tedi* “<...> atlısıyla (bize) katıldı. Süvari birliğı (atlı askerler) <...> ilerledi. “Ozmış Tegin Udurgan’dan (bize doğru) ilerliyor” dedi. (Onu) yakala” dedi (Ta D6).

3.2.4.6. <...> *oz-mış+ tegin kan boltı kony yılıka yorıdım* “<...> Ozmış Tegin han oldu. Koyun yılında (743) (üzerine) yürüdüm” (Ta D9).

3.2.4.7. *teŋride bol-mış+ ěl ětmiş bilge kagan ěl bilge katun <...> kagan atıg katun atıg atanıp ötüken kedin uçınta tez başınta örgin [anta ěttdim çıt] anta yaratıtdım.* “Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (ve eşim) El Bilge Katun <...> kağan adını, hatun adını alıp Ötüken’in batı ucunda, Tes (Irmağı’nın) kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum, karargâh çitlerini) orada vurdurdum” (Ta B1).

3.2.4.8. *teŋride bolmış ěl ět-mış+ bilge kagan ěl bilge katun <...> kagan atıg katun atıg atanıp ötüken kedin uçınta tez başınta örgin [anta ěttdim çıt] anta yaratıtdım.* “Tengride Bolmuş, El Etmiş Bilge Kağan (ve) (eşim) El Bilge Katun <...> kağan adını, hatun adını alıp Ötüken’in batı ucunda, Tes (Irmağı’nın) kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum, karargâh çitlerini) orada vurdurdum” (Ta B1).

3.2.4.9. *onunç ay ěki yaŋka bar[dı]m t <...> a/e tẽ-mış+i ö/ü <...> l yult <...> m ..r o/u <...> g ö/üsl çe tokıdım* “Onuncu ayın ikinci gününde vardım. <...> dediğı <...> bozguna uğrattım” (ŞU B2).

3.2.4.10. <...> *ěl ět-mış+ kanım yaşı tegip uçdı oğlu yawgum kagan boltı <...>* “El Etmiş hanımın yaşı tamam olup öldü. Oğlu yabgum, kağan oldu” (Tes B5).

3.2.4.11. *teŋride bol-mış+ ěl ětmiş bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başı inançu бага tarkan ulug buyruk tokuz bolmış bilge tay seŋün tay? <...>* “Tengride

Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan'ımın kendisine tâbi boyların sayısı altmış (idi). İç (işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>" (Ta B6).

3.2.4.12.*teŋride bolmuş el èt-miş+ bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başı inançu бага таркан улуг buyruk tokuz bolmuş bilge tay seŋün tay?* <...>"Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan'ımın kendisine tâbi boyların sayısı altmış (idi). İç (işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>" (Ta B6).

3.2.4.13.*teŋride bolmuş el ètmiş bilge kanım içreki bodunı altmış iç buyruk başı inançu бага таркан улуг buyruk tokuz bol-mış+ bilge tay seŋün tay?* <...>"Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan'ımın kendisine tâbi boyların sayısı altmış (idi). İç (işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan. Büyük komutan Tokuz Bolmuş Bilge Tay Sengün <...>" (Ta B6).

3.2.4.14.*teŋri[de b]ol-mış+ el ètmiş bilge kagan b[en]* <...> *tölis* <...> "(ben) Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan'ım <...> Tölis <...>" (ŞU K1).

3.2.4.15.*teŋri[de b]olmuş + el èt-miş+ bilge kagan b[en]* <...> *tölis* <...> "(ben) Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan'ım <...> Tölis <...>" (ŞU K1).

3.2.4.16.*su[w]* <...> *anta kal-mış+ı bodun on Uygur tokuz oguz üze yüz yıl olurup s* <...> *a/e orkon ügüz o/u* <...>"su <...> o sırada, geri kalan halk (ile) On Uygur(lar), Dokuz Oğuz(lar)a yüz yıl hükmedip <...> Orhun Irmağı <...>" (ŞU K3).

3.2.4.17.*oz-mış+ tegin kan bolmuş kony yılka yorıdım ekinti süñüş [eŋ il]ki ay altı yaŋıka t[okıdım]* <...> "Ozmuş Tegin han olmuş. Koyun yılında (743) (üzerlerine) ordu sevkettim. İkinci savaş, birinci ayın altıncı gününde (idi). (onları) bozguna uğrattım <...>" (ŞU K9).

3.2.4.18.*atadı teŋide bol-mış+ el ètmiş bilge kagan atadı el bilge katun atadı kagan atanıp katun atanıp ötüken ortosınta as öŋüz baş kan ıdok baş kedinin örgin bunta eti<t>dim*"atadı. Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge kagan (olarak) atadı. (Eşimi) El Bilge Katun (olarak) atadı. Kağan (olarak) atanıp (eşim de) hatun (olarak) atanıp Ötüken

ortasında As Öngüz Baş ve Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında kağanlık otağını burada kurdurdum” (Ta G6).

3.2.4.19.*atadı teŋride bolmış el et-mış+ bilge kagan atadı el bilge katun atadı kagan atanıp katun atanıp ötüken ortosınta as öŋüz baş kan ıdok baş kedinin örgin bunta eti<t>dim*“atadı. Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge kagan (olarak) atadı. (Eşimi) El Bilge Katun (olarak) atadı. Kağan (olarak) atanıp (eşim de) hatun (olarak) atanıp Ötüken ortasında As Öngüz Baş ve Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında kağanlık otağını burada kurdurdum” (Ta G6).

3.2.4.20.*[u]t bul-mış+ al-* (KarB I/I 3).

3.2.4.21.*teŋride kut bul-mış+ötügen elinde* “Tengride Kut Bulmuş Ötüken yurdunda”(HT VII 2).

3.3.5. -sIk+,sUk+

Gelecek zaman ve gereklilik bildiren bir ek olmasına karşın bazı örneklerde kalıplaşarak sıfat-fiil eki görevinde kullanılmıştır (Gabain, 1988:129). Ramstedte göre –s fiil yapma ekiyle –ık+ fiilden isim yapma ekinin birleşmesiyle bu ek meydana gelmiştir(Räsänen,1957: 141). Brockelmann, *sIk<sıg* ‘sıgmak, uymak’anlamına dayandırarak bu ekin oluşumunu açıklamıştır (Brockelmann,1951:109).OY’da –sIk+ ekinin varlığı tespit edilmiştir. Bu yazıtlarda tespit edilen örneklerin tümünde ekin üzerinde iyelik eki kullanılmıştır (Bayraktar,2004: 96).

3.2.5.1.<...> kaganım bilgesin üçün öŋre kün tug-sık+dakı bodun <...>“kağanımı bilge olduğu için doğuda güneşin doğduğu yerdeki halklar <...>” (Tes D5).

3.2.5.2.yası taşka yaratı<t>dım tulku taşka tokıtdım üze kök teŋri yarlıkadok üçün asra yagız yer igit<d>öküçün elimin törömün etinti[m]<...> öŋre kün tug-sık+dakı bodun kəsre ay tugsıkdakı bodun. “yassı taş üzerine yazdırttım, yazıt taşı üzerine hak ettirdim. Yukarıda mavi gök buyurduğu için, aşağıda yağız yer beslediği için yurdumu (ve) yasalarımı düzenledim.<...> Doğuda güneşin doğduğu yerdeki boylar, batıda ayın doğduğu yerdeki boylar” (Ta B3).

3.2.5.3.yası taşka yaratı<t>dım tulku taşka tokıtdım üze kök teŋri yarlıkadok üçün asra yagız yer igit<d>öküçün elimin törömün etinti[m]<...> öŋre kün tugsıkdakı dakı bodun

kəsre ay tug-sık+dakı bodun. “ yassı taş üzerine yazdırttım, yazıt taşı üzerine hak ettirdim. Yukarıda mavi gök buyurduğu için, aşağıda yağız yer beslediği için yurdumu (ve) yasalarımı düzenledim.<...> Doğuda güneşin doğduğu yerdeki boylar, batıda ayın doğduğu yerdeki boylar” (Ta B3).

3.2.5.4.<...> *ilgerü kün tug-suk+* “ doğu(da) gün doğduğu (yerde) ” (KarB I/III 8).

3.2.5.5.<...> *kèrü kün bat-sık+* <...> “geri(de) (batıda) gün battığı (yerde) ” (KarB I/III 10).

3.2.5.6.*küm sorugum kün tug-suk+a <kün> batsıka* “Şanım, şöhretim gün doğusundan (gün) batısına (kadar)” (Su 4).

3.2.5.7.*küm sorugum kün tugsuka <kün> bat-sık+a* “Şanım, şöhretim gün doğusundan (gün) batısına (kadar)” (Su 4).

3.4. Zarf-Fiil Ekleri

Gabain, zarf-fiiller için gerçek anlamda bir isim olmadıklarını, çokluk eki almadıklarını ve asıl fiilin tasviri ya da yardımcı fiillerle isim olmayan bir biçimle birleştiklerini, birden çok çekimi olan fiil şekilleri olduğunu ifade etmiştir (Gabain,1988: 229). Kişi ve zaman durumu olmadan temel veya yan cümlelerin yüklemine belirten, çoğunlukla cümlede zarf tümleci fonksiyonu taşıyan fiilimsilerdir. Bir diğer fonksiyonu ise yardımcı eylemlerle birlikte birleşik fiiller kurmaktır (Bayraktar,2004:137). Ergin, gerendium başlığı altında değindiği zarf-fiil ekleri için ‘*hareket durumu belirten fiil biçimleri olduklarını ve bu durumlarıyla fiillerin zarf biçimlerini oluşturduklarını*’ belirtmiştir (Ergin,1986:336). Şahin, fiillerin zarf biçimleri olan zarf-fiillerin isim olarak çekime girmediklerini ifade etmiştir (Şahin,2009: 76).

Türk dilinin bütün dönemlerini incelediğimizde belirli bir takım zarf-fiil ekleri karşımıza çıkmaktadır. Bu ekler; *-(I)p+*, *-(y)I/U+*, *-A+*, *-GAç+*, *-(y)In+*, *-mAyInçA+*, *-GInCA+*, *-(y)IncAk+*, *-(y)IncAgAz+*, *-mADIn+*, *-mAtI*, *-(I)BAn+*, *-(y)UbAnI+*, *-(y)UbAnIn+*, *-GAlI+*, *-GAlIr+*, *-UrAk+*, *-ArAk+*, *-(y)IcAk+*, *-(y)IcAGAz+*, *-(y)ICAgIz+*, *-(y)IcAgIn+*, *-(er)ken+*, şeklinde bir hayli zarf-fiil ekinin varlığı tespit edilmiştir (Bayraktar,2004:138).

3.4.1. -A+

-U+ ile oluşturulan eklere göre daha seyrek karşılaşılan zarf-fiil, fiilden isim yapım ekidir (Gabain,1988:232).Bu ekin diğer ünlü seslerle oluşan şekilleri(-u+,ü,-e+,-ı,-i+), özellikle edat yaparak yapım eki görevini yerine getirmektedir (Eraslan,2012:119).

3.3.1.1. <...> [bodu]nı akız-**a-** barmış uç[uz köl]ke atlığın töke barmış kadir (akadır?) kasar ewdi bersil yatız oguz “<...> halkı bastırmış, (onlar) Uçuz Gölü’ne atlarıyla birlikte döküvermiş. Kadir (Akatzir?) Kasar, Evdi, Bersil, Yatız (ve) Oğuz(lar)”(Ta D2).

3.3.1.2. <...> [bodu]nı akıza barmış uç[uz köl]ke atlığın tök-**e+** barmış kadir (akadır?) kasar ewdi bersil yatız oguz “<...> halkı bastırmış, (onlar) Uçuz Gölü’ne atlarıyla birlikte döküvermiş. Kadir (Akatzir?) Kasar, Evdi, Bersil, Yatız (ve) Oğuz(lar)”(Ta D2).

3.3.1.3. yêr ayu bêrti anta sançdım yazoklug atlıg[ıg] <...> teñri tut-**a+** bêrti kara êgil bodunug yok kılmadım evin barkın yulkısın [y]ulımadım kıyın aydım turguru ko<d>tum kentü bodunum têdim udu keliñ têdim kodup bardım kelmedi yiçe. “ yer buyruk verdi, orada mızrakladım. Günahkâr süvarileri (atlı birlikleri) <...> (ebedî) gök tutuverdi. Sade halkı (avam kesimini) yok etmedim. Evini, barkını (ve) at sürülerini yağmalamadım. Cezalarını söyledim (tebliğ ettim). Oldukları gibi bıraktım. “Kendi halkım” dedim. “Gelin (bana katılın)” dedim. (Öylece) koyup bıraktım. Gelmedi(ler). Tekrar” (ŞU D 2).

3.3.1.4. kergün sakışın başın kör-**e+** kelti <...> uçı seleñe ke tegi çeri êtdi bêşinç ay tokuz otuzka sünüşdüm anta sançdım seleñe ke sıkı sançdım yazı kıltım üküşi seleñe kudi bardı ben seleñe keçe udu yorıdım sünüşde tutup on er ı<d>tım “(Düşman), Kergü, Sakış ve Şıp (Irmağı’nın) kaynağını görerek (?) geldi. <...> ucu, Selenge’ye kadar asker konuşlandırdı. Beşinci ayın yirmi dokuzunda savaştım. Orada mızrakladım. Selenge’de sıkıştırıp mızrakladım. (Orayı) dümdüz ettim. Birçoğu Selenge’nin aşağısına doğru gitti. Ben Selenge’yi geçip izleyerek ilerledim. Savaşta (onlardan bazılarını) ele geçirip, (bunların içinden) on adamı (haberci (elçi?) olarak) gönderdim” (ŞU D 4).

3.3.1.5. kergün sakışın başın köre kelti <...> uçı seleñe ke tegi çeri êtdi bêşinç ay tokuz otuzka sünüşdüm anta sançdım seleñe ke sık-**a+** sançdım yazı kıltım üküşi seleñe kudi bardı ben seleñe keçe udu yorıdım sünüşde tutup on er ı<d>tım “(Düşman), Kergü, Sakış ve Şıp (Irmağı’nın) kaynağını görerek (?) geldi. <...> ucu, Selenge’ye kadar asker

konuşlandırdı. Beşinci ayın yirmi dokuzunda savaştım. Orada mızrakladım. Selenge’de sıkıştırıp mızrakladım. (Orayı) dümdüz ettim. Birçoğu Selenge’nin aşağısına doğru gitti. Ben Selenge’yi geçip izleyerek ilerledim. Savaşta (onlardan bazılarını) ele geçirip, (bunların içinden) on adamı (haberci (elçi?) olarak) gönderdim” (ŞU D 4).

3.3.1.6. *kerğün sakışın şıp başın köre kelti <...> uçı seleñe ke tegi çeri êtdi bêşinç ay tokuz otuzka sünüşdüm anta sançdım seleñe ke sık-a+ sançdım yazı kıltım üküşi seleñe kudi bardı ben seleñe keçe udu yorıdım sünüşde tutup on er ı<d>tım*“(Düşman), Kergü, Sakış ve Şıp (İrmağı’nın) kaynağını görerek (?) geldi. <...> ucu, Selenge’ye kadar asker konuşlandırdı. Beşinci ayın yirmi dokuzunda savaştım. Orada mızrakladım. Selenge’de sıkıştırıp mızrakladım. (Orayı) dümdüz ettim. Birçoğu Selenge’nin aşağısına doğru gitti. Ben Selenge’yi geçip izleyerek ilerledim. Savaşta (onlardan bazılarını) ele geçirip, (bunların içinden) on adamı (haberci (elçi?) olarak) gönderdim” (ŞU D 4).

3.3.1.7. *kerğün sakışın şıp başın köre kelti <...> uçı seleñe ke tegi çeri êtdi bêşinç ay tokuz otuzka sünüşdüm anta sançdım seleñe ke sık-a sançdım yazı kıltım üküşi seleñe kudi bardı ben seleñe keç-e+ udu yorıdım sünüşde tutup on er ı<d>tım*“(Düşman), Kergü, Sakış ve Şıp (İrmağı’nın) kaynağını görerek (?) geldi. <...> ucu, Selenge’ye kadar asker konuşlandırdı. Beşinci ayın yirmi dokuzunda savaştım. Orada mızrakladım. Selenge’de sıkıştırıp mızrakladım. (Orayı) dümdüz ettim. Birçoğu Selenge’nin aşağısına doğru gitti. Ben Selenge’yi geçip izleyerek ilerledim. Savaşta (onlardan bazılarını) ele geçirip, (bunların içinden) on adamı (haberci (elçi?) olarak) gönderdim” (ŞU D 4).

3.3.1.8. *içikdi sınıarı b[odun] <...><...>-a kirti anta yan-a+ tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşuna boşunuldum êki olguna yawgu şad at bértim tarduş tölis bodunka bértim ançıp bars yılka çık tapa yorıdım* “tâbi oldu. (Diğer) yarısı da <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kışı Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İki oğluma yabgu (ve) şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim. Sonra Pars yılında (750) Çiklere doğru yürüdüm” (ŞU D 7).

3.3.1.9. *içikdi sınıarı b[odun] <...><...>-a kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşun-a+ boşunuldum êki olguna yawgu şad at bértim tarduş tölis bodunka bértim ançıp bars yılka çık tapa yorıdım* “tâbi oldu. (Diğer) yarısı da <...>-a girdi.

Oradan yine geri döndüm. Kışı Ötüken'in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İki oğluma yabgu (ve) şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim. Sonra Pars yılında (750) Çiklere doğru yürüdüm" (ŞU D 7).

3.3.1.10. *içikdi sınıarı b[odun] <...><...>-a kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşuna boşunuldum eki olguna yawgu şad at bértim tarduş tölis bodunka bértim ançıp bars yılka çık tap-a+ yorıdım* "tâbi oldu. (Diğer) yarısı da <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kışı Ötüken'in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İki oğluma yabgu (ve) şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim. Sonra Pars yılında (750) Çiklere doğru yürüdüm" (ŞU D 7).

3.3.1.11. *<...> anta toñtartım kan[ın altım] anta yok boltı türük bodun anta içgertim anta yan-a+ "*<...> orada devirdim (yıktım). Hanını (tutsak) aldım, orada yok oldular. Kök Türk halkını orada tâbi kıldım. Orada yine" (Ta D8)

3.3.1.12. *yaratıtdım tokuz oguz <...>n begleri kelti o/u<...>o/uk .l yeme yaramatın yagıd[u er]miş ürün begig kara bulukug anı olurmuş kırkız tap-a+ er idmiş siz taşıkın çikig taşgarıñ temiş men taşıkayın temiş kör bodkal ıda?* "hak ettirdim. Dokuz Oğuz <...> beyleri geldi. <...> (Onlar) yine zamansız (uygunsuz?) düşmanlaşmıştı. (Onlar) Ürün Beg, Kara Buluk (ve) Anı (Irmağı)'da otururlarmış. Kırgızlara doğru adam göndermiş, " siz savaşa çıkın (yola çıkın),Çikleri dışarı çıkarın (savaşa çıkarın)" demiş. "(Ardından) ben de yola çıkayım " demiş. "Bak, Bodkal ormanında?" (ŞU D 10).

3.3.1.13. *kawışalımtemiş ötü[ken] <...>-m temiş <...> [toku?]z [ya]ñı[ka] sü yorıdım o/u .. totok başın çık tap-a+ bıña ı<d> tım eşi yér tapa az er ı<d>tım kör tédim kırkız kanı kögmen irinte* "birleşelim demiş. Ötüken <...>-m demiş <...> dokuzuncu gün asker sevkettim. <...> Askerî valinin komutasında Çiklere doğru süvari (atlı birlik) gönderdim. Müttefiklerin yerine doğru az adam gönderdim. "Bak" dedim. Kırgızların kağanı Kögmen'in kuzeyinde" (ŞU D 11).

3.3.1.14. *kawışalımtemiş ötü[ken] <...>-m temiş <...> [toku?]z [ya]ñı[ka] sü yorıdım o/u .. totok başın çık tapa bıña ı<d> tım eşi yér tap-a+ az er ı<d>tım kör tédim kırkız kanı kögmen irinte* "birleşelim demiş. Ötüken <...>-m demiş <...> dokuzuncu gün

asker sevkettim. <...> Askerî valinin komutasında Çiklere doğru süvari (atlı birlik) gönderdim. Mütteliklerin yerine doğru az adam gönderdim. “Bak” dedim. Kırgızların kağanı Kögmen’in kuzeyinde” (ŞU D 11).

3.3.1.15. *sekizinç ay üç yanika yor[ıdım?] <...> [kar]lok tirigi barı<p> türgeşke kel[ti] yan-a+ tüşüp* “sekizinci ayın üçüncü gününde ilerledim. <...> Karluklardan hayatta kalanlar Türgeş(ler)e geldiler. Yine geri dönüp” (ŞU B 1).

3.3.1.16. *bç. o/u tm [yay]ladım b<...>-miş (?) tawgaç kanı kagan <...> ö/ü . l barmış o/u .. ı/i . si bir [kı]z sek[iz urı] oğlın tutdum ı/i . k <...>yan-a+<...> d <...> k .. eki bodunug alıp tokuzunç ay <...> ükenig tokıdım “<...> yayladım. <...>-miş Çin kağanı <...> gitmiş. <...> bir kız (ve) sekiz erkek çocuğunu ele geçirdim. <...> yine <...> iki halkı dokuzuncu ay <...> bozguna uğrattım”* (ŞU B 3).

3.3.1.17. *ı/i <...>s <...> y[ègi]r[mike] anta .[ya]n-a+ <...> ı/i <...>s <...> m<...>-de tugın .. tılıg <...> s kawışıp m <...>-in bir otuzka ben .. o/u . kl <...>-miş ör[gin]? <...> [ü]ç o[tuz]ka anta sançdım. “<...> yirmisinde orada yine <...>-de tuğunu muhbirleri (habercileri) <...> birleşip <...> yirmi birinde ben <...>-miş yirmi üçünde orada mızrakladım”* (ŞU B 6).

3.3.1.18. *<...> -miş boz ok başın akıza uçuz kökle atlıgın tök-e+ barmış “<...> Boz Ok(ların) liderimi hücum ettirip (düşmanı) Uçuz Gölü’ne atlarıyla (birlikte) döküvermiş”* (Tes K3).

3.3.1.19. *yan-a+ [tüşdi] tokuz oguz bodunumun tērü kuvratı altım kañım köl bilg[e] kagan <...>“yine geri döndü. Dokuz Oğuz halkımı derleyip topladım. Babam Köl Bilge Kağan <...>”* (ŞU K 5).

3.3.1.20. *içgerip yan-a+ yorıdım keyre başınta üç birküde kan süsi [birle] katıltım anta <...>“tâbi kılıp yine ilerledim. Keyre (Irmağı’nın) kaynağında, Üç Birkü’de kağanın ordusuna katıldım. Orada <...>”* (ŞU K 7).

3.3.1.21. *üç karlok yawlak sakınıp tez-e+ bardı kur<ı>ya on ok<k>a kirti lagzı yılka t[okıdım?] <...> tay bilge totokug “Üç Karluk(lar) kötülük düşünüp kaçıp gitti(ler).Batıda On Oklara katıldılar. Domuz yılında (747) bozguna uğrattım. <...> (Babam), Tay Bilge Totok’u”* (ŞU K 11).

3.3.1.22. *eşiñe er kelti karlok eşiñe kelmedök tedi erin? sü karlok tap-a+ <...>-g kem kargu .-dı ertiş ügüzüg arkar başı tuşı anta er kamış altın. [ya]nta s<...> keçdim* “Müttefiklerinden adam geldi”. “Karlukların müttefiklerinden (hiç kimse) gelmedi.” dedi. Ordusunu Karluklara doğru <...> Kem (ve) Kargu (?) . (?) İrtiş Irmağı’(nın), Arkar başı (denilen) birleşme (?) yerinde, orada kamıştan yapılmış, altta <...> geçtim ” (ŞU G 1).

3.3.1.23. *anta tokıdım anta yan-a+ tüşdüm çık bodunug bıñam süre kelti <...> tez başı çitimin yayladım yaka anta yakaladım* “Orada bozguna uğrattım. Oradan tekrar döndüm. Çık halkını süvari birliğim (atlı askerlerim) önlerine katıp geldi. <...> Tes (Irmağı) kaynağında çitimi (vurdurup) yazı geçirdim. Karargâhın sınırlarını belirledim ” (ŞU G2).

3.3.1.24. *anta tokıdım anta yana tüşdüm çık bodunug bıñam sür-e+ kelti <...> tez başı çitimin yayladım yaka anta yakaladım* “Orada bozguna uğrattım. Oradan tekrar döndüm. Çık halkını süvari birliğim (atlı askerlerim) önlerine katıp geldi. <...> Tes (Irmağı) kaynağında çitimi (vurdurup) yazı geçirdim. Karargâhın sınırlarını belirledim” (ŞU G2).

3.3.1.25. *sünüşdüm anta sançdım <...> beg <...>-tim içgerip igdir böl[ök] <...> ben anta késre it yılıka üç karlok yawlak sakınıp tez-e+ bardı kur<ı>ya on ok<k>a* “Savaşım. Orada mızrakladımç <...> bey <...>-dim. Tâbi kılıp İgdir(lerden) Bölök <...> ben, ondan sonra it yılıka (746) Üç Karluklar kötülük düşünüp kaçıp gittiler (ve) batıda On Ok(lar)a” (Ta G 3).

3.3.1.26. *[tap-a+] er idmiş t<...> têmış içre ben bulgayın têmış taşdıntan <...> aşayın têmış basmıl yağıdıp evimerü bardı anı içgermedim* “(doğru) adam göndermiş. “t<...>” demiş. “İçeriye ben karıştırıyım (isyan edeyim)” demiş. “Dışarıdan <...> aşayım” demiş. Basmıl(lar)ı düşman edip karargâhıma (doğru) vardı(lar). Onları tâbi kılmadım” (ŞU G 4).

3.3.1.27. *y[agı] bol-<...> turup yerin tap-a+ bardı anı udu ugru? yagradkan? sekizinç ay ben udu yorıdım ewimin ersegünite yula költe ko<d>tum anta ertim <...>* “Düşman ol-<...> kalkıp kendi topraklarına vardı. Onu izleyip <...> Ugru? (ve) Yagradkan’da (?)

sekizinciay (onları) izleyerek geldim. Karargâhımı Ersegün’de Yula Gölü’nde bıraktım. Sonra (onlara) ulaştım” (ŞU G 6).

3.3.1.28. *basmlıg ko[dup] <...>-inç ay bir otuzka karlokug b t nt ..-di yorga yarışda süsin anta sançdım ewi on kün öñre ürküp barmış anta yan-a+ yorıp tüşdüm <...>“Basmıl(lar)ı bırakıp (terkedip) <...>-nci ayın yirmi birinde Karluk(lar)ı <...> Yogra-Yarış’ta ordusunu orada mızrakladım. Karargâhını (karargâhtakş halkı) on gün önceden ürküp (korkup) kaçmışlar. Sonra yine ilerleyip geri döndüm<...>” (ŞU G 7).*

3.3.1.29. *anta bodun içikd[i] <...> y r <...>ri . d g l ö/ük.l . karlok tap-a+ tezıp kirti anta yana tüşüp orkon balıklıg beltirinte el örginin anta örgipen étitdim el ewi[n] “Halk o anda tâbi oldu. <...> Karluklara doğru kaçıp gitti. Oradan yine geri dönüp Orhon Irmağı (ile) Balıklıg Irmağı’nın birleştiği yerde ülkenin tahtını (yönetim merkezini) orada kurdurup düzenlettim. Ülkenimn karargâhını <...>” (ŞU G 10).*

3.3.1.30. *anta bodun içikd[i] <...> y r <...>ri . d g l ö/ük.l . karlok tapa tezıp kirti anta yan-a+ tüşüp orkon balıklıg beltirinte el örginin anta örgipen étitdim el ewi[n]“Halk o anda tâbi oldu. <...> Karluklara doğru kaçıp gitti. Oradan yine geri dönüp Orhon Irmağı (ile) Balıklıg Irmağı’nın birleştiği yerde ülkenin tahtını (yönetim merkezini) orada kurdurup düzenlettim. Ülkenin karargâhını <...>” (ŞU G 10).*

3.3.1.31. *<...> k ty .. s g r .k t ingıl k id t -m? . apa (?) bamış atı ol tumış o/u <...> bilmed[ök] <...>-ın barça tükep tez-e+ “<...> (o) atı bağlamış, orası kapanmış <...> bilmediği (için) (onların) tamamı yok olup kaçmışlar (?)” (ŞU G Ek 1).*

3.4.2. -I+

Birden çok farklı ünlü ses karşılığı olan zarf fiil; fiilden isim yapan ektir (Gabain, 1988:232). -I+ eki de diğer eklerde olduğu gibi özellikle edat yapmak suretiyle yapım eki görevini yerine getirmektedir(Eraslan,2012:119).

3.3.2.1. *értim burguda yétdim törtünç ay tokuz yañka süñüşdüm sançdım yilkısın barımın kızın koduzun keliürtüm beşinç ay udu kelti sekiz oguz tokuz tatar kalmatı kelti seleñe kedin yılun kol bér<i>din sıñar şıp başın teg-i+ étdim. “Ulaştım. (Onlara) Burgu (Irmağın)’da yetiştim. Dördüncü ayın dokuzuncu gününde savaştım, mızrakladım. At sürülerini, varlıklarını, kızlarını ve karılarını getirdim. Beşinci ay, izleyerek geldiler.*

Sekiz Oğuz(ve) Dokuz Tatar(lar)’dan (herkes orada) durmadan, kalmadan geldi. Selenge’nin batısında Yılun-Kol’ün güney ucundan Şıp (Irmağı’nın) kaynağına kadar asker konuşlandırdım” (ŞU D3).

3.3.2.2. *kerğün sakışın şıp başın köre kelti <...> uçı seleñe ke teg-i+ çeri ètdi beşinç ay tokuz otuzka sünjüşdüm anta sançdım seleñe ke sika sançdım yazı kıl tım üküşi seleñe kudi bardı ben seleñe keçe udu yorıdım sünjüşde tutup on er ı<d>tım* “(Düşman), Kergü, Sakış ve Şıp (Irmağı’nın) kaynağını görerek (?) geldi. <...> ucu, Selenge’ye kadar asker konuşlandırdı. Beşinci ayın yirmi dokuzunda savaştım. Orada mızrakladım. Selenge’de sıkıştırıp mızrakladım. (Orayı) dümdüz ettim. Birçoğu Selenge’nin aşağısına doğru gitti. Ben Selenge’yi geçip izleyerek ilerledim. Savaşta (onlardan bazılarını) ele geçirip, (bunların içinden) on adamı (haberci (elçi?) olarak) gönderdim” (ŞU D 4).

3.3.2.3. *beşinç ayka teg-[i+] <...>-ka ö[tüken yış] başı anta [as] öñüz başı anta ıdok baş kedininte yavaş tokuş beltirinte anta yayladım örgin anta yaratıtdım çıt anta tokıtdım.* “beşinci ayına kadar <...>-a Ötüken (ormanlı) Dağı zirvesi, As-Öngüz Baş (ile), Iduk Baş’ın batısında Yavaş ve Tokuş (ırmaklarının) birleştikleri yerde yazı geçirdim. Tahtı orada kurdurdum, çiti orada vurdurdum” (ŞU D 9).

3.3.2.4. *tapıg bért[i] <...> s r s <...> b ..-çi <...> [ba]rmış ol t <...> a/e .. söziñe yazmayın tedi y[añıl]m[ayın] tedi .. içikmedi <...>-m kö/ü <...> ançıp s çg n sog[da]k tawgaçka seleñede bay balık yapıt-ı+ bértim* “hizmet etti. <...>-varmış. O <...> “sözüne inanmayın, yanılmayın” dedi. <...> Tâbi olmadı. <...> sonra <...> Soğdlu(lar) (ve) Çinli(ler)e Selenge’de Bay Balık (şehrini) yaptııverdim” (ŞU B 5).

3.3.2.5. *yana [tüşdi] tokuz oguz bodunumun tərü kuwrat-ı+ altım kañım köl bilg[e] kagan <...>* “yine geri döndü. Dokuz Oğuz halkımı derleyip topladım. Babam Köl Bilge Kağan <...> ” (ŞU K 5).

3.3.2.6. *uygur yerinte yaglakar kan at-a+ kel[igme]* “ Uygur ülkesindeki Yaglakar hanını sürerek gelen” (Su 1)

3.4.3. -U+

-A+ ile oluşturulan eklere göre daha yoğun kullanılan bu ek; zarf-fiil, fiilden isim yapım ekidir (Gabain,1988:232). -U+ eki, özellikle edat yaparak yapım eki görevini yerine getirmektedir (Eraslan,2012:119).

3.3.3.1. *kün kıv<...>-miş tün tērilmış [b]ükegükde sekiz oguz tokuz tatar kalmadok eki yañıka kün tugur-u süñüşdüm kulum küñüm bodunug teñri* “Gündüz <...>-miş gece (tekrar) toplanmışlar. Bükegük’te Sekiz Oğuz (ve) Dokuz Tatar(lar) kalmadı. İkinci gün güneş doğar doğmaz savaştım. Kullarım, hizmetçilerim ve halkım (için) gök (ve)”(ŞU D1).

3.3.3.2. *yēr ay-u+ bērti anta sançdım yazoklug atlıg[ıg] <...> teñri tuta bērti kara ēgil bodunug yok kılmadım ewin barkın yilkısın [y]ulımadım kıyın aydım turguru ko<d>tum kentü bodunum tēdim udu keliñ tēdim kodup bardım kelmedi yiçe.* “ yer buyruk verdi, orada mızrakladım. Günahkâr süvarileri (atlı birlikleri) <...> (ebedî) gök tutuverdi. Sade halkı (avam kesimini) yok etmedim. Evini, barkını (ve) at sürülerini yağmalamadım. Cezalarını söyledim (tebliğ ettim). Oldukları gibi bıraktım. “Kendi halkım” dedim. “Gelin (bana katılın)” dedim. (Öylece) koyup bıraktım. Gelmedi(ler). Tekrar” (ŞU D2).

3.3.3.3. *yēr ayu bērti anta sançdım yazoklug atlıg[ıg] <...> teñri tuta bērti kara ēgil bodunug yok kılmadım evin barkın yilkısın [y]ulımadım kıyın aydım turgur-u+ ko<d>tum kentü bodunum tēdim udu keliñ tēdim kodup bardım kelmedi yiçe.* “yer buyruk verdi, orada mızrakladım. Günahkâr süvarileri (atlı birlikleri) <...> (ebedî) gök tutuverdi. Sade halkı (avam kesimini) yok etmedim. Evini, barkını (ve) at sürülerini yağmalamadım. Cezalarını söyledim (tebliğ ettim). Oldukları gibi bıraktım. “Kendi halkım” dedim. “Gelin (bana katılın)” dedim. (Öylece) koyup bıraktım. Gelmedi(ler). Tekrar” (ŞU D2).

3.3.3.4. *yēr ayu bērti anta sançdım yazoklug atlıg[ıg] <...> teñri tuta bērti kara ēgil bodunug yok kılmadım ewin barkın yilkısın [y]ulımadım kıyın aydım turguru ko<d>tum kentü bodunum tēdim ud-u+ keliñ tēdim kodup bardım kelmedi yiçe.* “yer buyruk verdi, orada mızrakladım. Günahkâr süvarileri (atlı birlikleri) <...> (ebedî) gök tutuverdi. Sade halkı (avam kesimini) yok etmedim. Evini, barkını (ve) at sürülerini

yağmalamadım. Cezalarını söyledim (tebliğ ettim). Oldukları gibi bıraktım. “Kendi halkım” dedim. “Gelin (bana katılın)” dedim. (Öylece) koyup bıraktım. Gelmedi(ler). Tekrar” (ŞU D2).

3.3.3.5. *értim burguda yètdim törtünç ay tokuz yaŋka süñüşdüm sançdım yilkısın barımın kızın koduzun kelürtüm bēşinç ay ud-u+ kelti sekiz oguz tokuz tatar kalmatı kelti seleŋe kēdin yılun kol bēr<i>din sınar şıp başın tegi ètdim.* “ Ulaştım. (Onlara) Burgu (Irmağın)’da yetiştim. Dördüncü ayın dokuzuncu gününde savaştım, mızrakladım. At sürülerini, varlıklarını, kızlarını ve karılarını getirdim. Beşinci ay, izleyerek geldiler. Sekiz Oğuz(ve) Dokuz Tatar(lar)dan herkes geldi. Selenge’nin batısında Yılun-Kol’ün güney ucundan Şıp (Irmağı’nın) kaynağına kadar asker konuşlandırdım” (ŞU D3).

3.3.3.6. *kerğün sakışın şıp başın köre kelti <...> uçı seleŋe ke tegi çeri ètdi bēşinç ay tokuz otuzka süñüşdüm anta sançdım seleŋe ke sıkı sançdım yazı kıltım üküşi seleŋe kudı bardı ben seleŋe keçe ud-u+ yorıdım süñüşde tutup on er ı<d>tım* “ (Düşman), Kergü, Sakış ve Şıp (Irmağı’nın) kaynağını görerek (?) geldi. <...>ucu, Selenge’ye kadar asker konuşlandırdı. Beşinci ayın yirmi dokuzunda savaştım. Orada mızrakladım. Selenge’de sıkıştırıp mızrakladım. (Orayı) dümdüz ettim. Birçoğu Selenge’nin aşağısına doğru gitti. Ben Selenge’yi geçip izleyerek ilerledim. Savaşta (onlardan bazılarını) ele geçirip, (bunların içinden) on adamı (haberci (elçi?) olarak) gönderdim” (ŞU D4).

3.3.3.7. *yelme eri kelti yağı [keli]r tēdi yağın başı yorı-(y)u+ kelti sekizinç ay èki yaŋka çığıltır költe kañuy kezü süñüşdüm* “Öncü birliğin askeri geldi. “Düşman geliyor” dedi. Düşmanın başı ilerleyerek geldi. Sekizinci ayın ikinci gününde Çığıltır Gölü’nden Hanuy(?) Irmağı (boyunca) ilerlerken savaştım” (ŞU D6).

3.3.3.8. *yelme eri kelti yağı [keli]r tēdi yağın başı yorıy kelti sekizinç ay èki yaŋka çığıltır költe kañuy kez-ü+ süñüşdüm* “Öncü birliğin askeri geldi. “Düşman geliyor” dedi. Düşmanın başı ilerleyerek geldi. Sekizinci ayın ikinci gününde Çığıltır Gölü’nden Hanuy(?) Irmağı (boyunca) ilerlerken savaştım” (ŞU D6).

3.3.3.9. *anta sançdım anta ud-u+ yorıdım ol ay bēş yēgirmike keyre başı üç birküde tatar birle katı tokıdım sınar bodun* “Orada mızrakladım (ve onları) kovaladım. O ayın

on beşinde Keyre (Irmağı'nın) kaynağı (ile) Üç Birkü'de Tatarlarla şiddetli bir savaşa tutuştum. Halkın yarısı” (ŞU D6).

3.3.3.10. *yaratıtdım tokuz oguz <...>n begleri kelti o/u<...>o/uk .l yeme yaramatın yagıd-[u+ er]miş ürün begig kara bulukug anı olurmuş kırkız tapa er ıdmiş siz taşıkın çikig taşgarıñ temiş men taşıkayın temiş kör bodkal ıda?* “hak ettirdim. Dokuz Oğuz <...> beyleri geldi. <...> (Onlar) yine zamansız (uygunsuz?) düşmanlaşmıştı. (Onlar) Ürün Beg, Kara Buluk (ve) Anı (Irmağı)'da otururlarmış. Kırgızlara doğru adam göndermiş, “ siz savaşa çıkın (yola çıkın),Çikleri dışarı çıkarın (savaşa çıkarın)” demiş. “ (Ardından) ben de yola çıkayım ” demiş. “Bak, Bodkal ormanında?” (ŞU D10).

3.3.3.11. *yana [tüşdi] tokuz oguz bodunumun tēr-ü+ kuwratı altım kañım köl bilg[e] kagan <...>*“yine geri döndü. Dokuz Oğuz halkımı derleyip topladım. Babam Köl Bilge Kağan <...>” (ŞU K5).

3.3.3.12. *tutdum katunun anta altım türük bodun anta ingar-u+ yok boltı anta kësre takıgu yılka <...> bodun <...>-un tuyup*“(Ozmuş Kağan'ı) tuttum. Hatununu orada ele geçirdim. Kök Türk halkı ondan sonra (bunun üzerine) yok oldu. Ondan sonra Tavuk yılında (745) <...> halk <...>-ını duyup” (ŞU K10).

3.3.3.13. *<...> [ta]gda körti yag[ı] (?) <...> el tēp ay-u+ kelti bēş yēgirmike <...> taygan költe tēriltim bidgüçi er anta ı<d>t[ım er ke]lti kara yotulkan keçip kelirti ben utru yorıdım <...> boltı karlok*“<...> Dağı'nda gördü. “ Düşman (?) <...> yurt” deyip söyleyerek geldi. (O ayın) on beşinde <...> Taygan Gölü'nde (tekrar) toplandım. Yazıcı (nişancı?) adam gönderdim. O (geri) geldi. Kara Yotulkan'ı geçip getirdiklerini (söyledi). Ben karşılarına (doğru) ilerledim. <...> oldu. Karluk(lar)a” (ŞU G3).

3.3.3.14. *ı/i anta t[okıdım] <...> [b]ēşinç [ay] altı otuzka süñüşdüm anta sançdım içüy k[eçip] <...> [türğēşi]g? togur-u+ sançdım* “<...> -i orada bozguna uğrattım. <...> Beşinci ayın yirmi altısında savaştım, orada mızrakladım. İçüy Irmağı'nı geçip <...> Türgeş(ler)i? doğrudan (dosdoğru) mızrakladım” (ŞU G5).

3.3.3.15. *y[agı] bol-<...> turup yērin tapa bardı anı ud-u+ ugru? yagradkan? sekizinç ay ben udu yorıdım evimin ersegünite yula költe ko<d>tum anta ertim <...>*“Düşman ol-<...> kalkıp kendi topraklarına vardı. Onu izleyip <...> Ugru (?) (ve) Yagradkan'da

(?) sekizinci ay (onları) izleyerek geldim. Karargâhımı Ersegün’de Yula Gölü’nde bıraktım. Sonra (onlara) ulaştım” (ŞU G6).

3.3.3.16. *y[agı] bol-<...> turup yêrin tapa bardı anı udu ugru? yagradkan? sekizinç ay ben ud-u+ yorıdım evimin ersegünte yula költe ko<d>tum anta ertim <...>*“Düşman ol-<...> kalkıp kendi topraklarına vardı. Onu izleyip <...> Ugru (?) (ve) Yagradkan’da (?) sekizinci ay (onları) izleyerek geldim. Karargâhımı Ersegün’de Yula Gölü’nde bıraktım. Sonra (onlara) ulaştım” (ŞU G6).

3.3.3.17. *meniş süm üç <...>-p bërti tug [taşık]r bēş yüz kedimlig yadag bir êki şaşıp kelti künjüm kulum bodunug teñri yêr anta ay-u+ [bê]rti anta sançdım* “benim ordum üç <...>-verdi. Tuğu (dışarı) çıkaran beş yüz zırhlı piyadeden bir ikisi (birkaçı) ayrılıp geldi. Hizmetçilerim (ve) kullarım, halkı(m) (için) gök (ve) yer böyle buyurduğu için (onları) orada mızrakladım <...>” (ŞU G9).

3.3.3.18. *<...>-miş r n togurgug keçür-ü+ b<...>n o/ul .. o/u . g sançdım ..s [karl]ok basmul <...> o/u tērilip o/u <...>*“<...>-miş <...> Togurgu Irmağı’nı geçirip <...> (onları) mızrakladım. <...> Karluk(lar) (ve) Basmıl(lar) <...> toplanıp <...>” (ŞU G12).

3.3.3.19. *<...> eşidip yañıla-(y)u+ ol <...>*“işitip(duyup), tekrar ederek o <...>” (KarB I/III 9).

3.3.3.20. *<...>-mızka korkun-u+ ayınu*(KarB I/IV 7).

3.3.3.21. *<...>-mızka korkunu ayın-u+* (KarB I/IV 7).

3.3.3.22. *kut bolzun al-ı+ barzun* “Kutlu olsun, (onu) alıversin ” (HT XVII 4).

3.4.4. -mATI+ , -mATIn+

EUT’de -p+ zarf –fiilinin olumsuz biçimi;-mATI+,-pAn+ zarf-fiilinin olumsuz biçimi;-mATIn+ ekidir. Olumlu halinin aksine +n ile genişlemiş olumsuz hali, daha işlektir (Gabain, 1988:235).EAT’de bu ek, -mADIn+ biçimiyle karşılık bulur. Diğer zaman zarf-fiillerinin aksine asıl fiile zamanda öncelik imkânı tanır (Gülsevin,1997:127).

Bu ekin kökeni hakkında farklı görüşler vardır. Bang, bu ekin –mA olumsuzluk bildiren ek +t+ fiilden isim yapan ek +ı/i üçüncü teklik kişi iyelik eki + n vasıta ekinin

kalıplaşmasıyla *-mATIn+* zarf-fiil ekinin oluştuğunu ileri sürmüştür (Bang,1923: 12). Deny,-mA+ isim fiil eki, + *-tı* ‘-tuy, ‘yasaklamak, engel olmak’ ekleşmiş fiil ve olumsuzluk anlamı içeren ekin üzerine gelen +*n* vasıta ekinin kalıplaşmasıyla bu ekin oluşum yapısını açıklar (Deny,1941:905). Ergin *-ma* olumsuzluk eki+ *-ma+* ‘isim fiil’ ekinin üzerine gelen *-dan*‘*çıkma durum(ablatif)*’ eki olarak bu ekin yapısını açıklar (Ergin,1989:323-324).

3.3.4.1.*értim burguda yëtdim törtünç ay tokuz yañıka süñüşdüm sançdım yilkısın barımın kızın koduzun kelürtüm bëşinç ay udu kelti sekiz oguz tokuz tatar kal-matı+ kelti seleñe këdin yılun kol bër<i>din sıñar şıp başın tegi ëtdim.* “ Ulaştım. (Onlara) Burgu (Irmağın)’da yetiştim. Dördüncü ayın dokuzuncu gününde savaştım, mızrakladım. At sürülerini, varlıklarını, kızlarını ve karılarını getirdim. Beşinci ay, izleyerek geldiler. Sekiz Oğuz(ve) Dokuz Tatar(lar)dan (herkes orada) durmadan, kalmadan geldi. Selenge’nin batısında Yılun-Kol’ün güney ucundan Şıp (Irmağı’nın) kaynağına kadar asker konuşlandırdım”(ŞU D3).

3.3.4.2.*yaratıtdım tokuz oguz <...>n begleri kelti o/u<...>o/uk .l yeme yara-matın+ yağıd[u er]miş ürün begig kara bulukug anı olurmuş kırkız tapa er idmiş siz taşıkın çikig taşğarın temiş men taşıkayın temiş kör bodkal ıda?* “ hâk ettirdim. Dokuz Oğuz <...> beyleri geldi. <...> (Onlar) yine zamansız (uygunsuz?) düşmanlaşmıştı. (Onlar) Ürün Beg, Kara Buluk (ve) Anı (Irmağı)’da otururlarmış. Kırgızlara doğru adam göndermiş, (Ardından) ben de yola çıkayım ” demiş. “Bak, Bodkal ormanında?” (ŞU D10).

3.4.5. -p+

Sık kullanımı olan bu ek, OY’da ünlü ile bitmiş eylemlere herhangi bir bağlayıcı ses almadan *-p* şeklinde getirilmiştir. Fiil tabanı yuvarlak ünlü içerenlere ise *-u,-ü* bağlayıcı sesiyle, fiil tabanları düz olanlara ise *-ı,-i* bağlayıcı ses yardımıyla getirilmiştir (Bayraktar,2004:139).EUT’de ünlü ile biten fiil kök ya da gövdelerine *-p+*, ünsüzle bitenlere genellikle *-Ip+*, son heceleri yuvarlak ünlü olan fiil tabanlarında ise *-Up+* şeklinde yapılmaktadır. *nağzı*yla yazılan metinlerde *-ap+*, *-äp+* şeklinde yapılan, kullanımı işlek olan zarf-fiil ekidir. Bu ek, kişi ve tekil-çoğul olması açısından üzerine geldiği fiilin görevlerini taşımaktadır. Tasviri fiillerde özellikle (*bar-,yori- -tur* vs.) iş-hareket fiilleri, *-p* zarf-fiil ekiyle yapılmaktadır (Gabain, 1988:230).

Kıpçak sahasındaki metinlerde tıpkı OY’ndaki gibi ünlüyle bitmiş fiillere $-p+$, ünsüzle bitenlere ise $-Ip+,-Up+$ şeklinde geldiği görülmektedir (Bayraktar,2004:142). EAT’de farklı bir durum söz konusudur. Bu dönem eserlerinde ek, bağlayıcı ünlüyle kalıplaşmıştır. Bu dönemin özelliği olan ünlü yuvarlaklaşmasından dolayı ek genellikle $-(y)Up,-(y)Ûp+$ şekliyle kullanılmaktadır. Bu ek, iki fiili birbirine bağlayarak ilk fiilin ardından diğer fiilin yapıldığını ya da yapılacağını belirtir (Gülsevin,1997:133).

3.3.5.1. *yêr ayu bêrti anta sançdım yazoklug atlıg[ıg] <...> teñri tuta bêrti kara êgil bodunug yok kılmadım ewin barkın ylıkısın [y]ulımadım kıyın aydım turguru ko<d>tum kentü bodunum têdim udu keliñ têdim kod-(u)p+ bardım kelmedi yiçe.* “ yer buyruk verdi, orada mızrakladım. Günahkâr süvarileri (atlı birlikleri) <...> (ebedî) gök tutuverdi. Sade halkı (avam kesimini) yok etmedim. Evini, barkını (ve) at sürülerini yağmalamadım. Cezalarını söyledim (tebliğ ettim). Oldukları gibi bıraktım. “Kendi halkım” dedim. “Gelin (bana katılın)” dedim. (Öylece) koyup bıraktım. Gelmedi(ler). Tekrar” (ŞU D2).

3.3.5.2. *<...> üçün otuz [tatar] <...> el tutdı anç-(ı)p+ yaşı tegdi* “<...> için Otuz Tatar(lar) <...> yurdu tuttu (düzenledi). Ondan sonra yaşı tamam oldu(öldü)” (Tes D3).

3.3.5.3. *yollug ıya bas-(ı)p+ olurt[ı] <...> yêrig <...>*“Yollug Kağan (tebaasını, halkını) bağımlı kılarak hüküm sürdü. <...> yeri <...>” (Tes D6).

3.3.5.4. *içikdi sınarı b[odun] <...><...>-a kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım bêrtim anç-(ı)p+ bars yılka çık tapa yorıdım* “tâbi oldu. (Diğer) yarısı da <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kışı Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İki oğluma yabgu (ve) şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim. Sonra Pars yılında (750) Çikleredoğru yürüdüm”(ŞU D7).

3.3.5.5. *tokıdım ol y[ılka] <...> [içi]kd[i] . ç .ant[a] <...> [te]z başınta kasar kur<ı>dın örgin anta êtitdim çit anta tokıdım yay anta yayladım yaka anta yakaladım belgümün bitigimin anta yaratıtdım anç-(ı)p+ ol yıl küzün ilgerü yorıdım tatarıg ayıtdım* “bozguna uğrattım. O yıl içinde <...> tâbi oldu. Orada <...> Tes Irmağı’nın kaynağında (ve) Kasar’ın batısında tahtımı kurdurdum, çiti orada vurdurdum. Yazı orada geçirdim. (Karargâhımın) sınırlarını belirledim. Damgamı (ve) yazıtımı orada

meydana getirdim. Ondan sonra o yıl güzün doğuya doğru yürüdüm. Tatarları korkuttum (tehdit ettim)” (ŞU D8).

3.3.5.6. *teñride bolmış él étmiş bilge kagan él bilge katun <...> kagan atıg katun atıg atan-(ı)p+ ötüken kedin uçınta tez başınta örgin [anta étitdim çıt] anta yaratıtdım* “Tengride Bolmuş, El Etmiş Bilge Kağan (ve eşim) El Bilge Katun <...> kağan adını, hatun adını alıp Ötüken’in batı ucunda, Tes(Iрмаğı’nın) kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum, karargâh çitlerini) orada vurdurdum” (Ta B1).

3.3.5.7. *kelti <...> karlok bod[un] <...> t o/u <...>-miş . zl <...>-medi kan <...> anç-(ı)p+ sekizinç ay üç yañıka yor[ıdım?] <...> [kar]lok tirigi barı<p> türgêşke kel[ti] yana tüşüp* “Geldi <...> Karluk halkı <...>-miş <...>-medi hanı <...> sonra sekizinci ayın üçüncü gününde ilerledim. <...> Karluklardan hayatta kalanlar Türgêş(ler)e geldiler. Yine geri dönüp” (ŞU B1).

3.3.5.8. *kelti <...> karlok bod[un] <...> t o/u <...>-miş . zl <...>-medi kan <...> ançıp sekizinç ay üç yañıka yor[ıdım?] <...> [kar]lok tirigi barı<p> türgêşke kel[ti] yana tüşüp* “Geldi <...> Karluk halkı <...>-miş <...>-medi hanı <...> sonra sekizinci ayın üçüncü gününde ilerledim. <...> Karluklardan hayatta kalanlar Türgêş(ler)e geldiler. Yine geri dönüp” (ŞU B1).

3.3.5.9. *kelti <...> karlok bod[un] <...> t o/u <...>-miş . zl <...>-medi kan <...> ançıp sekizinç ay üç yañıka yor[ıdım?] <...> [kar]lok tirigi barı<p> türgêşke kel[ti] yana tüş-(ü)p+* “Geldi <...> Karluk halkı <...>-miş <...>-medi hanı <...> sonra sekizinci ayın üçüncü gününde ilerledim. <...> Karluklardan hayatta kalanlar Türgêş(ler)e geldiler. Yine geri dönüp” (ŞU B1).

3.3.5.10. *bç. o/u tm [yay]ladım b<...>-miş (?) tawgaç kanı kagan <...> ö/ü . l barmış o/u .. ı/i . si bir [k]z sek[iz urı] oğlın tutdum ı/i . k <...>yana <...> d <...> k .. eki bodunug al-(ı)p+ tokuzunç ay <...> ükenig tokıdım* “<...> yayladım. <...>-miş Çin kağanı <...> gitmiş. <...> bir kız (ve) sekiz erkek çocuğunu ele geçirdim. <...> yine <...> iki halkı dokuzuncu ay <...> bozguna uğrattım” (ŞU B3).

3.3.5.11. *buyl[a]? <...> evime êkinti ay altı yañıka tüşdüm takıgu yılka o/u <...>-ka kö/ü <...>-düm ..bêiş o/u g s n g yok kalmış anç-(ı)p+ kelti eki kızın* “Buyla? <...>

karargâhıma ikinci ayın altıncı gününde geri döndüm. Tavuk yılında (757) <...>-dim <...>-vermiş <...> yok etmiş. Böylece, geldi. İki kızıyla” (ŞU B4).

3.3.5.12. <...> *él étmiş kanım yaşı teg-(i)p+ uçdı oğlu yawgum kagan boltı* <...>“El Etmiş hanımın yaşı tamam olup öldü. Oğlu yabgum, kağan oldu” (Tes B5).

3.3.5.13. *tapıg bért[i] <...> s r s <...> b ..-çi <...> [ba]rmiş ol t <...> a/e .. söziye yazmayın tédi y[anıl]m[ayın] tédi .. içikmedi <...>-m kö/ü <...> anç-(i)p+ s çg n sog[da]k tawgaçka seleñede bay balık yapıtı bértim* “hizmet etti. <...>-varmış. O <...> “sözüne inanmayın, yanılmayın” dedi. <...> Tâbi olmadı. <...> sonra <...> Soğdlu(lar) (ve) Çinli(ler)e Selenge’de Bay Balık (şehrini) yaptııverdim” (ŞU B5).

3.3.5.14. *ı/i <...>s <...> y[égi]r[mike] anta .[ya]na <...> ı/i <...>s <...> m <...>-de tugın .. tılıg <...> s kavış-(i)p+ m <...>-in bir otuzka ben .. o/u . kl <...>-miş ör[gin]? <...> [ü]ç o[tuz]ka anta sançdım.* “<...> yirmisinde orada yine <...>-de tuğunu muhbirleri (habercileri) <...> birleşip <...> yirmi birinde ben <...>-miş yirmi üçünde orada mızrakladım” (ŞU B6).

3.3.5.15. <...> *olurmuş anıñ eli üç yüz yıl tutmuş anç-(i)p+ bodunı bardı* “<...> tahta oturmuş. Onun yurdu, üç yüz yıl yurt tutmuş, sonra halkı gitti” (Tes K2).

3.3.5.16. *su[v] <...> anta kalmış bodun on Uygur tokuz oguz üze yüz yıl olur-(u)p+ s<...> a/e orkon ügüz o/u <...>*“su <...> o sırada, geri kalan halk (ile) On Uygur(lar), Dokuz Oğuz(lar)a yüz yıl hükmedip <...> Orhon Irmağı <...>” (ŞU K 3).

3.3.5.17.*içger-(i)p+ yana yorıdım keyre başıta üç birküde kan süsi [birle] katıldım anta <...>*“tâbi kılıp yine ilerledim. Keyre (Irmağı’nın) kaynağında, Üç Birkü’de kağanın ordusuna katıldım. Orada <...>” (ŞU K7).

3.3.5.18. *tutdum katunun anta altım türük bodun anta ingaru yok boltı anta kësre takıgu yılka <...> bodun <...>-un tuy-(u)p+* “(Ozmiş Kağan’ı) tuttum. Hatununu orada ele geçirdim. Kök Türk halkı ondan sonra (bunun üzerine) yok oldu. Ondan sonra tavuk yılında (745) <...> halk <...>-ını duyup” (ŞU K10).

3.3.5.19. *üç karlok yawlak sakın-(i)p+ teze bardı kur<ı>ya on ok<k>a kirti lagzı yılka t[okıdım?] <...> tay bilge totokug* “Üç Karluk(lar) kötülük düşünüp kaçıp

gitti(ler).Batıda On Oklara katıldılar. Domuz yılında (747) bozguna uğrattım.<...> (Babam), Tay Bilge Totok'u" (ŞU K11).

3.3.5.20. <...> [ta]gda körti yag[ı] (?) <...> el tē-p+ ayu kelti bēş yēgirmike <...> taygan költe tēriltim bidgüçi er anta ı<d>t[ım er ke]lti kara yotulkan keçip kelirti ben utru yorıdım <...> boltı karlok “<...> Dağı’nda gördü. “Düşman (?) <...>yurt” deyip söyleyerek geldi. (O ayın) on beşinde <...> Taygan Gölü’nde (tekrar) toplandım. Yazıcı (nişancı?) adam gönderdim. O (geri) geldi. Kara Yotulkan’ı geçip getirdiklerini (söyledi). Ben karşılarına (doğru) ilerledim. <...> oldu. Karluk(lar)a” (ŞU G3).

3.3.5.21. <...> [ta]gda körti yag[ı] (?) <...> el tēp ayu kelti bēş yēgirmike <...> taygan költe tēriltim bidgüçi er anta ı<d>t[ım er ke]lti kara yotulkan keç-(i)p+ kelirti ben utru yorıdım <...> boltı karlok“<...> Dağı’nda gördü. “Düşman (?) <...> yurt” deyip söyleyerek geldi. (O ayın) on beşinde <...> Taygan Gölü’nde (tekrar) toplandım. Yazıcı (nişancı?) adam gönderdim. O (geri) geldi. Kara Yotulkan’ı geçip getirdiklerini (söyledi). Ben karşılarına (doğru) ilerledim. <...> oldu. Karluk(lar)a” (ŞU G3).

3.3.5.22.sühüşdüm anta sançdım <...> beg <...>-tim içger-(i)p+ igdir böl[ök] <...> ben anta kēsre it yılıka üç karlok yawlak sakınıp teze bardı kur<ı>ya on ok<k>a “Savaşım. Orada mızrakladımç <...> bey <...>-dim. Tâbi kılıp İgdir(lerden) Bölök <...> ben, ondan sonra it yılıka (746) Üç Karluklar kötülük düşünüp kaçıp gittiler (ve) batıda On Ok(lar)a” (Ta G3).

3.3.5.23.sühüşdüm anta sançdım <...> beg <...>-tim içgerip igdir böl[ök] <...> ben anta kēsre it yılıka üç karlok yawlak sakın-(i)p+ teze bardı kur<ı>ya on ok<k>a “Savaşım. Orada mızrakladımç <...> bey <...>-dim. Tâbi kılıp İgdir(lerden) Bölök <...> ben, ondan sonra it yılıka (746) Üç Karluklar kötülük düşünüp kaçıp gittiler (ve) batıda On Ok(lar)a” (Ta G3).

3.3.5.24. taşdıntan <...> aşayın tēmiş basmıl yagıd-(i)p+ evimerü bardı anı içgermedim taşdınta üç karlok üç ıdok tür[gēş]<...> o/ult <...> ötükente ben “Dışarıdan <...> aşayım” demiş. Basmıl(lar)ı düşman edip karargâhıma (doğru) vardı(lar).Onları tâbi kılmadım. Dışarıdan Üç Karluk(lar) üç kutsal<...> Türgeş(ler)<...> Ötüken’de ben”(ŞU G4).

3.3.5.25.*ı/i anta t[okıdım] <...> [b]ëşinç [ay] altı otuzka süñüşdüm anta sançdım içüy k[eç-(ı)p] <...> [türğëşi]g? toguru sançdım “<...> -i orada bozguna uğrattım. <...> Beşinci ayın yirmi altısında savaştım, orada mızrakladım. İçüy Irmağı’nı geçip <...> Türgeş(ler)i (?) doğrudan (dosdoğru) mızrakladım” (ŞU G5).*

3.3.5.26.*ı/i anta t[okıdım] <...> [b]ëşinç [ay] altı otuzka süñüşdüm anta sançdım içüy k[eçip] <...> [türğëşi]g? toguru sançdım anta ötrö türğëş karlokug tawarın al-(ı)p+ yulıp barmış ewime tüş[düm] “<...> -i orada bozguna uğrattım. <...> Beşinci ayın yirmi altısında savaştım, orada mızrakladım. İçüy Irmağı’nı geçip <...> Türgeş(ler)i? doğrudan (dosdoğru) mızrakladım. Bundan ötürü (dolayı) Türgeş(ler), Karluk(lar)ın varlıklarını alıp evini barkını yağmalayıvermiş. (Daha sonra) karargâhuma geri döndüm <...>” (ŞU G5).*

3.3.5.27.*ı/i anta t[okıdım] <...> [b]ëşinç [ay] altı otuzka süñüşdüm anta sançdım içüy k[eçip] <...> [türğëşi]g? toguru sançdım anta ötrö türğëş karlokug tawarın alıp yul-(ı)p+ barmış ewime tüş[düm] “<...> -i orada bozguna uğrattım. <...> Beşinci ayın yirmi altısında savaştım, orada mızrakladım. İçüy Irmağı’nı geçip <...> Türgeş(ler)i? doğrudan (dosdoğru) mızrakladım. Bundan ötürü (dolayı) Türgeş(ler), Karluk(lar)ın varlıklarını alıp evini barkını yağmalayıvermiş. (Daha sonra) karargâhuma geri döndüm <...>” (ŞU G5).*

3.3.5.28.*y[agı] bol-<...> tur-(u)p+ yërin tapa bardı anı udu ugru? yagradkan? sekizinci ay ben udu yorıdım evimin ersegünite yula költe ko<d>tum <...> “Düşman ol-<...> kalkıp kendi topraklarına vardı. Onu izleyip <...> Ugru? (ve) Yagradkan’da(?) sekizinci ay (onları) izleyerek geldim. Karargâhımı Ersegün’de Yula Gölü’nde bıraktım” (ŞU G6).*

3.3.5.29.*atadı teñride bolmış ël ëtmiş bilge kagan atadı ël bilge katun atadı kagan atan-(ı)p+ katun atanıp ötüken ortosınta as öñüz baş kan ıdok baş këdinin örgin bunta ëti<t>dim “atadı. Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (olarak) atadı. (Eşim) El Bilge Katun (olarak) atadı. Kağan (olarak) atanıp (eşim de) hatun (olarak) atanıp Ötüken’in ortasında As Öngüz Baş ve Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında kağanlık otağını burada kurdurdum” (Ta G6).*

3.3.5.30.*atadı tenride bolmuş el etmiş bilge kagan atadı el bilge katun atadı kagan atanıp katun atan-(ı)p+ ötüken ortosınta as öñüz baş kan ıdok baş kedinin örgin bunta eti<t>dim* “atadı. Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağan (olarak) atadı. (Eşim) El Bilge Katun (olarak) atadı. Kağan (olarak) atanıp (eşim de) hatun (olarak) atanıp Ötüken’in ortasında As Öngüz Baş ve Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında kağanlık otağını burada kurdurdum” (Ta G6).

3.3.5.31.*basmlıg ko[d-(u)p+] <...>-inç ay bir otuzka karloklug b t nt ..-dı yorga yarışda süsin anta sançdım ewi on kün öñre ürküp barmış anra yana yorıp tüşdüm* “Basmıl(lar)ı bırakıp (terkedip) <...>-nci ayın yirmi birinde Karluk(lar)ı <...>Yogra-Yarış’ta ordusunu orada mızrakladım. Karargâhını (karargâhtaki halkı) on gün önceden ürküp (korkup) kaçmışlar. Sonra yine ilerleyip geri döndüm” (ŞU G7).

3.3.5.32.*basmlıg ko[dup] <...>-inç ay bir otuzka karloklug b t nt ..-dı yorga yarışda süsin anta sançdım ewi on kün öñre ürk-(ü)p+ barmış anra yana yorıp tüşdüm* “Basmıl(lar)ı bırakıp (terkedip) <...>-nci ayın yirmi birinde Karluk(lar)ı <...> Yogra-Yarış’ta ordusunu orada mızrakladım. Karargâhını (karargâhtaki halkı) on gün önceden ürküp (korkup) kaçmışlar. Sonra yine ilerleyip geri döndüm” (ŞU G7).

3.3.5.33.*basmlıg ko[dup] <...>-inç ay bir otuzka karloklug b t nt ..-dı yorga yarışda süsin anta sançdım ewi on kün öñre ürküp barmış anra yana yor-(ı)p+ tüşdüm* “Basmıl(lar)ı bırakıp (terkedip) <...>-nci ayın yirmi birinde Karluk(lar)ı <...> Yogra-Yarış’ta ordusunu orada mızrakladım. Karargâhını (karargâhtaki halkı) on gün önceden ürküp (korkup) kaçmışlar. Sonra yine ilerleyip geri döndüm” (ŞU G7).

3.3.5.34.*meniñ süm üç <...>-p berti tug [taşık]r beş yüz kedimlig yadag bir eki şaş-(ı)p+ kelti küñüm kulum bodunug teñri yer anta ayu [bê]rti anta sançdım* “benim ordum üç <...>-verdi. Tuğu (dışarı) çıkaran beş yüz zırhlı piyadeden bir ikisi (birkaçı) ayrılıp geldi. Hizmetçilerim (ve) kullarım, halkı(m) (için) gök (ve) yer böyle buyurduğu için (onları) orada mızrakladım <...>” (ŞU G9).

3.3.5.35.*anta bodun içikd[i] <...> y r <...>ri . d g l öük.l . karlok tapa tez-(ı)p+ kirti anta yana tüşüp orkon balıklıg beltirinte el örginin anta örgipen etitdim el evi[n]* “Halk o anda tâbi oldu. <...> Karluklara doğru kaçıp gitti. Oradan yine geri dönüp Orhon

Irmağı (ile) Balıklık Irmağı'nın birleştiği yerde ülkenin tahtını (yönetim merkezini) orada kurdurup düzenlettim. Ülkenin karargâhını <...>" (ŞU G10).

3.3.5.36. *anta bodun içikd[i] <...> y r <...> ri . d g l ö/ük.l . karlok tapa tezip kirti anta yana tüş-(ü)p+ orkon balıklık beltirinte el örginin anta örgipen etitdim el evi[n]* "Halk o anda tâbi oldu. <...> Karluklara doğru kaçıp gitti. Oradan yine geri dönüp Orhon Irmağı (ile) Balıklık Irmağı'nın birleştiği yerde ülkenin tahtını (yönetim merkezini) orada kurdurup düzenlettim. Ülkenin karargâhını <...>" (ŞU G10).

3.3.5.37. *<...>-miş <...> r n togurgug keçürü b<...>n o/u .. o/u . g sançdım ..s [karl]ok basmıl <...> o/u tertil-(i)p+ "* "<...>-miş <...> Togurgu Irmağı'nı geçirip <...> mızrakladım. <...> Karluk(lar) (ve) Basmıl(lar) <...> toplanıp" (ŞU G12).

3.3.5.38. *<...> k ıy .. s g r .k t ingıl k id t -m? . apa (?) bamış atı ol tumış o/u <...> bilmed[ök] <...>-in barça tük-(e)p+ teze "* "<...> (o) atı bağlamış, orası kapanmış <...> bilmediği (için) (onların) tamamı yok olup kaçmışlar (?) " (ŞU G Ek1).

3.3.5.39. *<...> eşid-(i)p+yañılayı ol <...>"* "işitip (duyup), tekrar ederek o <...>" (KarB I/III 9).

3.3.5.40. *<...> eşid-(i)p <...>"* "işitip (duyup) <...>" (KarB VI 2).

3.3.5.41. *<...> bar-(ı)p+ <...>"* "<...> varıp (ulaşıp)<...>" (KarB VI 7).

3.3.5.42. *toñın? lt..ñ al-(ı)p+ barır men könlüg? buyruk?* "<...> alıp giderim gönlü(?) komutan(?)" (HT II 4).

3.3.5.43. *barır men <...> tegi-p+ l <...>* "Giderim. <...> saldırıp <...>" (HT XVII 3).

3.3.5.44. *teñr<i>ken kunçuy yegen botur erkin awlak? eri bol-(u)p+ turdı. yañı köl tarkan küdegü kelirti bunça <...> süg <...> eki kaya teg bek bolzun* "Kutlu prenses, Yegen Botur Erkin Awlak eri olmuştu (?) Yangı Köl Tarkan güvey getirdi. Bu kadar <...> orduyu iki kaya gibi sağlam olsun!" (Ar 1).

3.4.6. -pAn+

TT'de -ArAk eki, bu ekin görev ve anlamını yüklenmiştir (Bayraktar,2004:195).-p zarf-fiil ekinin kalıplaşmış ve genişlemiş biçimi olan -pAn+ zarf-fiil eki, görev olarak tıpkı -

p eki gibidir. UY’nda ve *n* ağızıyla yazılmış eserlerde karşımıza çıkmaktadır. yağzında çok nadir örnekte görülmektedir (Gabain,1974:231).Ekin nasıl oluştuğu konusunda yine farklı görüşler bulunmaktadır. Bang ve Brockelmann, *-p+* zarf-fiil ekiyle *-An* vasıta durumu ekinin zaman içinde kalıplaşarak oluştuğunu düşünmektedir (Bang, 1996: 55, Brockelmann,1954:187).Çağatay, diğer araştırmacılar gibi *-p* zarf-fiil ekinin *-An* kalıplaşmış vasıta durumu ekinin birleşmesiyle bu ekin meydana geldiğini kabul etmiştir (Çağatay,1943:66-80).Kıpçak sahası eserlerinde *-pAn* ekinin *-bAn* şeklinde kullanıldığı görülmektedir (Bayraktar,2004:197).Bu ek, EAT’de *-(y)Up+* ekinin genişletilmiş biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ek, EAT dönemine özgü olan bir zarf-fiil ekidir (Gülsevin,1997:133).

3.3.6.1. *anta bodun içikd[i] <...> y r <...>ri . d g l ö/ük.l . karlok tapa tezip kirti anta yana tüşüp orkon balıklıg beltirinte él örginin anta örgi-**pen**+ étitdim él evi[n]* “Halk o anda tâbi oldu. <...> Karluklara doğru kaçıp gitti. Oradan yine geri dönüp Orhon Irmağı (ile) Balıklıg Irmağı’nın birleştiği yerde ülkenin tahtını (yönetim merkezini) orada kurdurup düzenlettim. Ülkenin karargâhını <...> ” (ŞU G10).

4.FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER

4.1. -d-

Günümüzde kullanılmayan, işlevini kaybetmiş fiilden fiil yapan bir ektir. Bu ek, anlam itibariyle kuvvetlendirme bildirmektedir (Gabain, 1988:153). Ş.Tekin, işlevinin tam olarak bilinmeyen ve hemen hemen kök yapıda bulunan ekler arasında bahsettiği bu ekin, tek heceli fiillerin köklerine geldiğini ve +a-/ +e- isimden fiil yapan ekin ardından geldiğini ifade etmektedir (Tekin,1976: 20).

4.1.1.*kıyın aydım turguru ko-<d>-tu-m* “Cezalarını söyledim(tebliğ ettim). Oldukları gibi bıraktım” (ŞU D2).

4.1.2.*kentü bodunum tēdim udu keliñ tēdim ko-d-(u)p bardım kelmedi*“Kendi halkım” dedim.”Gelin(bana katılın)”dedim.(Öylece) koyup bıraktım (gelmediler)” (ŞU D2).

4.1.3.*basmılıg ko-[d-up] <...>-inç ay bir otuzka karlokug b.t.nt ..-dı yorga yarışda süsin anta sançdım* “Basmılları bırakıp(terkedip)<...>+nci ayın yirmi birinde Karluk(lar)ı<...> Yogra-Yarış’ta ordusunu orada mızrakladım” (ŞU G7).

4.1.4.*ewimin ersegünte yula költe ko-<d>-tu-m* “Karargâhımı Ersegün’de Yula Gölü’nde bıraktım” (ŞU G6).

4.2. -DAr-

Bu ek, fiilden fiil yapan fiil ettirgenlik ekidir. Seyrek olarak -DÜr-, -DŪr- olarak karşımıza çıkar ve - t – ettirgenlik ekinden daha kuvvetli bir yaptırma anlamı taşıdığı kabul edilmektedir. Gabain, bu ekin -t+u-r- şeklinde üç ekin bir araya gelmesiyle meydana geldiğini belirtmektedir (Gabain,1988: 60).Bu ekin, -t- ve -gar- ettirgenlik eklerinin birleşimiyle meydana gelmiş olabileceği iddiası, kabul görmektedir (Ergin,1990:202, Timurtaş, 2005: 136, Hacıeminoğlu,1992: 107). Buna rağmen bazı örneklerde görülen yaptırma işlevi, başka örneklerde ise bu işlev dışında kullanılan örnekler de bulunmaktadır. EAT’de bu ek yaptırma görevindeki eklerin en işleklerinden biridir. Burada ekin ünlüsü dar-düz ünlü olarak karşımıza çıkmaktadır (Gülsevin,1997:139-140).

4.2.1. <...> *anta toŋ-tar-tı-m* “<...> Orada devirdim ” (Ta D8).

4.3. -gA-

Çok sık kullanılmayan, UY’da bir kere karşılaşılan, fiilden fiil yapan ektir.

4.3.1. *sekiz otuz yaşıma yılan yılka türük elin anta bul-ga-t-dı-m* “28 yaşımda yılan yılında(741) Köktürk yurdunu o anda karıştırdım” (Ta D5).

4.4. -gUr-

Yaptırma anlamı bildiren fiilden fiil yaptırma ekidir (Gabain,1988:155). Ş.Tekin, bu ekin kaynağının -k-ür- eklerinin birleşmesinden meydana gelmiş olabileceğini belirtir (Tekin,1976: 20).YUT’de eylemin bildirdiği harekete uygunluk gösteren sıfatlar türeten ve çok işlek olmayan bir ektir (Öztürk, 2015: 42). Batı Türkçesinde kullanımı ortadan kalkan birkaç kelime örneğiyle birlikte 1800’lerin ortalarına kadar kullanımını sürdürmüş ve başka eklerle etkileşime girmiştir. Bu ek, Doğu ve Kuzey Türk lehçelerinde seyrek olmakla beraber günümüzde kullanılmaya devam etmektedir (Gülsevin, 1997:140, Hacıeminoğlu,1992: 109).

4.4.1. *kıyın aydım tur-gur-u ko<d>tu-m* “Cezalarını söyledim,(tebliğ ettim)oldukları gibi bıraktım ” (ŞU D2).

4.5. -K-

Ş.Tekin, bu ekin işlevinin tam olarak bilinmemekle beraber yaklaşık olarak kökün anlamına geldiğini bildirmiştir. Kuvvetlendirme görevi olan fiilden fiil yapan ekdir (Tekin,1976: 45). ET’de geçişli fiiller de üretir. TT yazı dilinde pek işlek olmayan bu ek, fiillere kendiliğinden oluşma, dönüşlülük, kuvvetlendirme’ anlamları katmaktadır. (Gabain, 1988: 59, Banguoğlu,2004:280, Korkmaz,2003:127).

4.5.1. *oguz türük t[aş-(ı)k]-mış anta katılmış* “ Oğuzlar(ve)Köktürkler ayrılmış daha sonra katılmışlar” (ŞU G8).

4.6. -I-

Edilgenlik, bilinmezlik ve dönüşlülük anlamı oluşturan fiilden fiil yapım ekidir (Erdal,1991: 7.241, Tekin, 1976: 20, Gabain,1988: 156). Çoğunlukla ünlüyle biten geçişli fiil kök ve gövdelerinden edilgen fiiller türetmektedir(Ergin, 1990:193, Korkmaz,2003:127). Çok sık kullanımı olan bir ektir. EAT’de de asıl edilgenlik eki olarak varlığını sürdürmektedir (Gülsevin,1997:140).

4.6.1.*kün kıw<...>-miş tün tər-(i)I-miş*“Gündüz<...>-miş gece (tekrar) toplanmışlar”(ŞU D1).

4.6.2.*<...>-a kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşuna boşun-(u)I-dum eki olguma yawgu şad ad bərtim tarduş tölis bodunka bərtim*“ <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kışı, Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İkiogluma Yabgu (ve) Şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim ” (ŞU D7).

4.6.3.*uygur kanım tut-(u)I-m[ış]* “Uygur hanım tutulmuş” (Tes B4).

4.6.4.*söziŋe yazmayın tedi y[an-(ı)I-mayın tedi*“Sözüne inanmayın yanılmayın dedi”(ŞU B5).

4.6.5.*üç birküde kan süsi [birle] kat-(ı)I-tı-m*“Üç Birkü’de kağan ordusuna katıldım” (Ta K7).

4.6.6. *<...>taygan költe tər-(i)I-ti-m*“<...>Taygan Gölü’nde (tekrar) toplandım”(ŞU G3).

4.6.7. *oguz türük t[aşık]mış anta kat-(ı)I-mış* “Oguzlar(ve) Köktürkler ayrılmış daha sonra katılmışlar” (ŞU G8).

4.6.8. *<...>[karl]ok basmıl<...> o/u tər-(i)I-ip<...>*“<...> Karluk(lar) (ve) Basmıl(lar) <...> toplanıp<...>” (ŞU G12).

4.7. -mA-

Olumsuzluk bildiren işlek bir ektir. Kelime köküne gelen bütün ekler, -mA- ekinin önünde yer alır; bunun üzerine yalnızca, isim-fiil veya zarf-fiil oluşturan ekler getirilebilir (Gabain,1988:158).Ramstedt, -m ekiyle oluşturulan adlara Ural dillerindeki e-, Tunguzcadaki olumsuzluk bildiren a-/e-eklerinin birleştirilmesiyle meydana geldiğini ifade etmiştir (Räsänen,1957:232). Bu ek için çeşitli zamanlarda eklerin yapısında bir takım ödünçlemeler ve değişimler sonucunda olumsuzluk bildiren fiilden fiil yapan ekin oluşmuş olabileceği görüşü yaygındır.

4.7.1.kara eğil bodunug yok kıl-**ma**-dı-m “Sade halkı(avamı) yok etmedim” (ŞU D2).

4.7.2.evin barkın yulkısın[y]ulı-**ma**-dı-m“Evini barkını (ve)at sürülerini yağmalamadım” (ŞU D2).

4.7.3.kentü bodunum tédim udu keliñ tédim kodup bardım kel-**me**-di “Kendi halkım”dedim. “Gelin(bana katılın)”dedim. (Öylece) koyup bıraktım (gelmediler) ”(ŞU D2).

4.7.4.bëşinç ay udu kelti sekiz oguz tokuz tatar kal-**ma**-tı kelti “Beşinci ay izleyerek geldiler.Sekiz Oğuz(ve)Dokuz Tatar(lar)’dan herkes geldi(kimse kalmadı.)” (ŞU D3).

4.7.5.işig küçüg bërgil tedim eki ay kütdüm(küddüm?) kel-**me**-di“İşini gücünü ver dedim.” İki ay bekledim(ancak) gelmedi(ler.)” (ŞU D5).

4.7.6.<...>a/e söziñe yazmayın tedi y[anıl]-**m**[a-yın] tedi içikmedi“<...> sözüne inanmayın, yanılmayın” dedi. Tabi olmadı.” (ŞU B3).

4.7.7.<...> söziñe yazmayın tedi y[anıl]-**m**[a-yın] tedi içik-**me**-di“<...> sözüne inanmayın, yanılmayın”dedi. Tabi olmadı” (ŞU B3).

4.7.8.<...> a/e .. söziñe yaz-**ma**-yın tedi y[anıl]-**m**[a-yın] tedi içikmedi“<...>sözüne inanmayın, yanılmayın” dedi. Tâbi olmadı ” (ŞU B5).

4.7.9.ëşine er kelti karlok ëşiñe kel-**me**-dök tedi “Müttefiklerden adam geldi. “Karlukların müttefiklerinden(kimse) gelmedi”dedi” (ŞU G1).

4.7.10.*basml yagıdıp evimerü bardı anı içger-me-di-m* “Basml(lar)ı düşman edip karargâhıma (doğru) vardı(lar). Onları tâbi kılmadım.” (ŞU G4).

4.7.11.*o/u<...> bil-me-dök<...>-ın barça tükep teze“<...>bilmediği (için)(onların) tamamı yok olup kaçmışlar.(?)”* (ŞU G ek 1).

4.8. - n –

Tü.’de en sık kullanılan yapım eklerinden biridir. Eylemlere dönüşlülük anlamı katan fiilden fiil yapım ekidir. Aynı zamanda son sesi –ile biten eylem yapılarının üzerine gelerek dönüşlülük ve edilgenlik anlamı da sağlar (Gabain, 1988:159). Bazı araştırmacılar, -l edilgenlik ekinin aykırılışması sonucunda –n dönüşlülük ekinin meydana geldiğini ileri sürmektedir (Çeneli,1997: 52).EAT’de asıl dönüşlülük eki olarak –n eki karşımıza çıkmaktadır (Gülsevin,1997:140).

4.8.1.*<...>ntar ata-n-tı-m sekiz otuz yaşıma yılan yılka türük èlin anta bulga<t>dım anta artatdım“<...> atandım. Yirmi sekiz yaşımda, yılan yılında (741) Kök Türk yurdunu o anda karıştırdım (ve) o anda bozguna uğrattım”* (Ta D5).

4.8.2.*<...>-a kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşu-n-a boşunuldum eki olguma yawgu şad ad bërtim tarduş tölis bodunka bërtim“ <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kış, Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İkiogluma Yabgu (ve) Şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim”* (ŞU D7)

4.8.3.*<...>-a kirti anta yana tüşdüm ötüken irin kışladım yag<ı>da boşuna boşu-n-uldum eki olguma yawgu şad ad bërtim tarduş tölis bodunka bërtim“ <...>-a girdi. Oradan yine geri döndüm. Kış, Ötüken’in kuzeyinde geçirdim. Düşmandan kurtulup rahatladım. İkiogluma Yabgu (ve) Şad ünvanları verdim. (Onları) Tarduş ve Tölis boylarına (yönetici olarak) tayin ettim”* (ŞU D7).

4.8.4.*kagan atıg katun atıg ata-n-ıp ötüken kèdin uçınta tez başınta örgin [anta ètitdim çıt] anta yaratıtdım“Kağan adını, hatun adını alıp Ötüken’in batı ucunda, Tes (Irmağı’nın) kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum, karargâh çitlerini) orada vurdurdum”* (Ta B1).

4.8.5.*üze kök teñri yarlıkadok üçün asra yagız yér igit<d>ök üçün elimin törümün eti-n-ti-m*“Yukarıda mavi gök buyurduğu için, aşağıda yağız yer beslediği için yurdumu (ve) yasalarımı düzenledim” (Ta B3).

4.8.6.*<...>ag-(ı)n-tır-tı uygur kanım tutulm[ış] <...>kü? [takı]gu yılka <...>“<...> göğe yükseltti. Uygur Hanım Tutulmuş <...> Tavuk yılında (745)”* (Tes B4).

4.8.7.*ol yerimin suwumun ko-n-ur köçür ben*“Bu topraklarımın (üzerinde) (ve) ırmaklarım (boyunca)konup göçerim” (Ta B4).

4.8.8.*ur-(u)ñ-u yüz başı ulug urungu tölis begler oğlu bñ başı tarduş külüg eren tarduş ıswaras*“Urungu (idi). Yüzbaşı Ulug Urungu. Tölis beylerinin oğulları(ndan) Binbaşı Tölis Külüg Eren. Tarduş beylerinin oğulları(ndan) Binbaşı Tarduş Külüg Eren (ile) Tarduş İşbaralar” (Ta B7).

4.8.9.*uruñu yüz başı ulug ur-(u)ñ-u tölis begler oğlu bñ başı tarduş külüg eren tarduş ıswaras*“Urungu (idi). Yüzbaşı Ulug Urungu. Tölis beylerinin oğulları(ndan) Binbaşı Tölis Külüg Eren. Tarduş beylerinin oğulları(ndan) Binbaşı Tarduş Külüg Eren (ile) Tarduş İşbaralar” (Ta B7).

4.8.10.*<...>[ü]ç tümen r<...> sançdok yerd[e]<...> sak-(ı)n-mış “<...> Otuz bin(kişi)yi <...> mızrakladığımız yerde <...>düşünmüş”* (ŞU B7).

4.8.11.*<...>[ön]re tawgaçka bazla-n-mış Uygur kagan tok olurmuş yetmiş yıl ermiş“<...> Doğu’da Çin’e tâbi olmuş. Uygur kağanı tok (bir biçimde) tahta oturalı yetmiş yıl olmuş ”* (Tes K5).

4.8.12.*<...>[te]zig kasar kur<ı>g ko-n-tı çıt tikdi “Tes (Irmağının)(kaynağına) Kasar’ın batısına yerleşti. Çit dikti”* (Tes G2).

4.8.13.*<...> elser ilgerü ko-n-tı belgüsin bitigin bo urtı bo yaratdı “Elser doğuya yerleşti. Damgasını ve yazıtını bu (kişi) hak etti ve bu (kişi)meydana getirdi”* (Tes G3).

4.8.14.*tokuz tatar <...> buyruk <...> [b]eş señüt kara bodun turuyun kañım kanka ötü-n-ti eçü apa atı*“Dokuz Tatar(lar) <...> dokuz komutan <...> beş general (ve) halk (önünde) ayağa kalkarak babam kağana şöyle arz ettiler: “Atalarımızın adı”(Ta G4).

4.8.15.*kagan ata-n-ıp* “Kağan (olarak) atanıp” (Ta G6).

4.8.16.*katun ata-n-ıp*“(Eşim de)hatun (olarak) atanıp” (Ta G6).

4.8.17. <...>-*ki ög(ü)r-(ü)n-ç* (KarB I/I 10)

4.8.18. <...>-*mızka kork-(u)n-u ayınu*(KarB I/IV 7).

4.8.19. <...>-*mızka korkunu ayı-n-u*(KarB I/IV 7).

4.8.20.*ur-(u)n-gu yargan bitidim*“(Ben) Urungu Yargan, yazdım.” (HT XI 2)

4.8.21.*oglanım erde marımınça bol kanka tap katıgla-n-*“ Evlatlarım! Her zaman (?), hocalarınız gibi olun, hana hizmet edin, çalışıp çabalayın” (Su 9).

4.9. -r-

Fiile yaptırma anlamı katan fiilden fiil yapan ektir. Gabain, bu ekin genellikle *u*, nadiren *a*, çok seyrek olarak da *ı* ünlüsü aldığını ifade etmiştir (Gabain, 1988: 161). EAT’de de bu ekin varlığı tespit edilmiştir ancak çok işlek bir ek değildir(Gülsevin,1997:139).

4.9.1.*men taşıkayın temişkö-r- bodkal ıda?*“Ben yola çıkayım” demiş. “ Bak, Bodkal ormanında?” (ŞU D10).

4.9.2.*êşi yêr tapa az er ı<d>tım kö-r- tédim* “Müttefiklerin yerine doğru az adam gönderdim “Bak dedim ” (ŞU D11).

4.9.3.*kara yotulkan keçip kel-(i)r-ti ben utru yorıdım<...>boltı karlok* “Kara Yotulkan’ı geçip getirdiklerini (söyledi.). Ben karşılarına (doğru) ilerledim.<...> oldu. Karluklara” (ŞU G3).

4.9.4.*éter-(ü)r- ertim*“Düzene sokardım(?)” (KarB II 5)

4.9.5.*teñr<i>ken kunçuy yêgen batur êrkin awlak? eri bolup turdı yañı köl tarkan küdegü kel-(i)r-ti bunça <...> süg <...> êki kaya teg bek bolzun* “Kutlu prenses, Yegen Batur Erkin Awlak(?) eri olmuştu. Yangı Köl Tarkan güvey getirdi. Bunca <...> orduyu <...> iki kaya gibi sağlam olsun!” (Ar 1)

4.10. -ş-

İşteşlik ve tekrar etme, pekiştirme anlamı katan fiilden fiil yapım ekidir. Bu ek, -ma eki hariç, bütün yapım eklerinden sonra gelir. Eylem içindeki unsurların biri aktif, diğeri pasif konumda olabilir. Hatta her iki unsur da aktif olabilir (Gabain,1988:164). Ramstedt, bu ekin Mo. kökenli olduğunu ileri sürmüştür. Bang, *eş-* ‘birliktelik etmek, izlemek’ fiilinden hareketle bu ekin meydana geldiğini savunmuştur (Çeneli,1997: 57). EAT’de de bu ek karşılıklı yapma anlamıyla geçişli fiillerde ve birliktelik anlamıyla geçişsiz fiillerde kullanılır (Gülsevin,1997:141).

4.10.1. *kawı-ş-alı-m tēmiş ötü[ken] <...> tēmiş <...>[toku?]z [ya]nı[ka] sü yorıdım* “Kavuşalım (birleşelim) demiş. Ötüken <...>-m demiş <...> dokuzuncu gün asker sevkettim ” (ŞU D11).

4.10.2. *<...> tugın tılıg<...> kavı-ş-ıp <...>-in<...> tuğunu muhbirleri<...>birleşip<...>*” (ŞU B6).

3.10.3. *<...> takıgu yılıka yorıdım yılladım bēşinç ay üç yegirmike kal-(ı)ş-dı* “<...>tavuk yılında (745) (üzerlerine)yürüdüm.(O) yılı orada geçirdim. Beşinci ayın on üçünde başkaldırdılar” (Ta G2).

4.10.4. *<...> armak? kun-(u)ş-mak tartışmak <...>* (KarB I/IV 9).

4.10.5. *<...> armak? kunuşmak tart-(ı)ş-mak <...>* (KarB I/IV 9).

4.11. -t-

Fiil kök ya da gövdelerine gelerek yaptırma anlamı katan fiilden fiil yapım ekidir. Gerektiğinde bağlayıcı ünlü alır. Yaptırma ve edilgenlik anlamları katmak için kullanılır (Gabain,1988:165).

4.11.1. *sekiz otuz yaşıma yılan yılıka türük élin anta bulga<t>dım anta arta-t-dı-m* “Yirmi sekiz yaşımda yılan yılında(741) Kök Türk yurdunu, o anda karıştırdım (ve) o anda bozguna uğrattım ” (Ta D5).

4.11.2. *çıt anta tokı-t-dı-m yay anta yayladım yaka anta yakaladım* “Çiti orada vurdurdum. Yazı orada geçirdim. (Karargâhımın) sınırlarını belirledim” (ŞU D8).

4.11.3.*ançıp ol yıl küzün ilgerü yorıdım tatarıg ay-(ı)t-dı-m*“Ondan sonra o yıl güzün doğuya doğru yürüdüm. Tatar(lar)ı korkuttum (tehdit ettim)” (ŞU D8).

4.11.4.*belgümün bitigimin anta yarat-(ı)t-dı-m* “Damgamı (ve) yazıtımı orada meydana getirttim” (ŞU D8).

4.11.5.*[te]z başınta kasar kur<ı>dın örgin anta eti-t-tim*“Tes (Irmağının)kaynağında (ve) Kasar’ın batısında tahtımı kurdurdum” (ŞU D8).

4.11.6. *yavaş tokuş beltirinte anta yayladım örgin anta yarat-(ı)t-dı-m* “Yavaş ve Tokuş (ırmaklarının)birleştikleri yerde yazı geçirdim. Tahtı orada kurdurdum”(ŞU D9).

4.11.7.*yavaş tokuş beltirinte anta yayladım örgin anta yaratıtdımçıt anta tokı-t-dı-m*“Yavaş ve Tokuş (ırmaklarının)birleştikleri yerde yazı geçirdim. Tahtı orada kurdurdum, çiti orada vurdurdum” (ŞU D9).

4.11.8.*yarat-(ı)t-dı-m tokuz oguz <...>n begleri kelti* “hâkettirdim. Dokuz Oğuz <...> beyleri geldi” (ŞU D10).

4.11.9.*ötügen kedin uçınta tez başınta örgin[anta eti-t-di-m çıt] anta yaratıtdım* “Ötüken’in batı ucunda, Tes (Irmağı’nın)kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum), (Karargâh çitlerini) orada vurdurdum” (Ta B1).

4.11.10.*ötügen kedin uçınta tez başınta örgin[anta etitdim çıt] anta yarat-(ı)t-dı-m*“Ötüken’in batı ucunda, Tes (Irmağı’nın) kaynağında kağanlık otağını (orada kurdurdum). (Karargâh çitlerini)orada vurdurdum” (Ta B1).

4.11.11.*as öñüz baş kan ıdok baş kedininte yayladım örgin bunta yarat-(ı)t-dı-m* “As Öngüz Baş (ile) Kan Iduk Baş (dağlarının) batısında yayladım. Kağanlık otağını burada kurdurdum” (Ta B2).

4.11.12.*örgin bunta yaratıtdım çıt bunta tokı-t-dı-m* “Kağanlık otağını burada yaptırtım. Karargâh çitlerini burada vurdurdum” (Ta B2).

4.11.13.*yassı taşka yarat-(ı)t-dı-m tulku taşka tokıtdım*“Yassı taş üzerine yazdırtım, yazıt taşı üzerine hak ettirdim” (Ta B3).

4.11.14.*yassı taşka yaratıtdımtulku taşka tokı-t-dı-m*“Yassı taş üzerine yazdırttım. Yazıt taş üzerine hak ettirdim” (Ta B3).

4.11.15.*begzeker çigşi bıla бага таркан üç yüz turgak tur-(u)t-dı* “Begzeker Çigşi(ve) Bıla Baga Tarkan(ile birlikte) üç yüz muhafız(yazıtı) ayağa kaldırdı” (Ta K2).

4.11.16.*tokuz oguz bodunum tērū kuvra-t-ı altım*“Dokuz Oğuz halkımı derleyip topladım” (ŞU K3).

4.11.17.*as öñüz baş kan ıdok baş kēdinin örgin bunta eti-t-di-m* “As Öngüz Baş(ve) Kan İduk Baş (dağlarının)batısında kağanlık otağını burada kurdurdum” (Ta G6).

4.11.18.*orkon balıklıg beltirinte el örginin anta örgipen eti-t-di-m*“Orhon (Irmağı) (ile) Balıklıg (Irmağının) birleştiği yerde ülkenin tahtını orada kurdurup düzenlettim” (ŞU G10).

4.11.19.*<...> atın yara-t- <...> (KarB I/II 1).*

4.11.20.*kasuy? kara başıg yayla-t-<d>ım küzte toñın taşka ertim* “Kasuy’da (?) halkı yaylattım (yazı orada geçirttim), güzün Tonyın Taş’a (Hoytu Tamır’a) ulaştım. (HT II 3).

4.11.21.*kan yogla-t-dı* “Han (Kağan), cenaze töreni yaptırdı” (KÇor 14).

4.12. -tUr-

-t-yaptırma ekine göre daha yoğun bir yaptırma anlamı taşıyan fiilden fiil yapım ekidir. Bu ekin bazı durumlardayaptırma anlamı katıp katmadığını tespit etmek oldukça zordur. (Gabain,1988: 166). EAT ‘de -dUr- biçiminde kullanımı işlek olan fiilden fiil yaptırma ekidir (Gülsevin,1997:139).

4.12.1.*Kulaçuka kutlug boluñ kaya <u>r-<t>ur-tum* “(Adım) Kul Açuk(tur). Kutlu olun. Kaya(ya) yazı vurdurdum” (Ar 3).

4.13. -Ur-

Genellikle *u*, seyrek olarak *a*, çok az örnekte de *ı* ünlüsüyle oluşan fiilden fiil yaptırma ekidir (Gabain,1988:161).UY'da daha çok *-ol-* fiil tabanında karşımıza çıkan ve yaptırma anlamı katan bu ek, fiilden fiil yapım ekidir. EAT'de bu ek pek işlek değildir(Gülsevin,1997:138).

4.13.1.*<...>-da teñr<i>de bolmuş el etmiş Uygur kagan ol-ur-m[ış]<...>* “<...>-da Tengride Bolmuş El Etmiş Uygur Kağan tahta oturmuş <...>” (Tes D1).

4.13.2.*<...>ç yol<l>ug kagan <...> bumın kagan üç kagan ol-ur-mış eki yüz yıl olurmuş*“<...>Yollug Kağan<...> Bumın Kağan(bu) üç kağan tahta oturmuş, iki yüz yıl hüküm sürmüşler” (Ta D1).

4.13.3.*<...>ç yol<l>ug kagan <...> bumın kagan üç kagan olurmuş eki yüz yıl ol-ur-mış* “<...>Yollug Kağan<...> Bumın Kağan(bu) üç kağan tahta oturmuş. İki yüzyıl hüküm sürmüşler” (Ta D1).

4.13.4.*<...>eçüm apam sekiz on yıl ol-ur-mış ötügen eli tegres eli ékin ara orkon ügüzde* “<...>ceddim, atalarım seksen yıl hüküm sürmüşler. Ötüken yurdu (ile) Tegres yurdu, (bu) ikisinin arasında Orhon Irmağı'nda” (Ta D3).

4.13.5.*yılıksın barımın kızın koduzın kel-ür-tü-m beşinç ay udu kelti* “At sürülerini, varlıklarını, kızlarını(ve) kadınlarını getirdim. Beşinci ay, izleyerek geldiler” (ŞU D3).

4.13.6.*<...>teñride bolmuş el etmiş [bilge] kaganım ol-ur-tı el tutdı* “ <...>Tengride Bolmuş El Etmiş Bilge Kağanım tahta oturdu” (Tes D4).

4.13.7.*<...> [yét]miş yıl ol-ur-mış <...> barmış atımın üze kök teñri asra yağız yer yana*“<...> yetmiş yıl hüküm sürmüşler. <...> yıl geçmiş. Adımı yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yine” (Ta D4).

4.13.8.*yollug ıya basıp ol-ur-t[ı] <...>yérig <...>* “Yollug Kağan (tebaasını) bağımlı kılarak hüküm sürdü.<...> yeri <...>” (Tes D6).

4.13.9.*ürün begig kara bulukug anı ol-ur-mış kırkız tapa er idmiş*“(Onlar)Ürüng Beg,Kara Bulug(ve)Anı(Irmağın)'da otururlarmış. Kırgızlara doğru adam göndermiş” (ŞU D10).

4.13.10.<...>ükenig tokıdım anta ol-**ur**-up biñe ı<d>tı-m (kotay?) yartag? tugın“<...> bozguna uğrattım. Orada oturup süvari birliğini gönderdim. Kutsal (kotay?= Çin İpeği)(?)tuğunu” (ŞU B 3).

4.13.11.<...>ol-**ur**-tı oglı tarduşıyawgu tölis çad olurtı kanım eli <...>“<...>tahta oturdu. Oğulları, Tarduş Yabgu (ve) Tölis Şad (olarak) görev aldı. Kağanımın yurdu <...>” (Tes B6).

4.13.12.<...>[ke]l-**ür**-tü-m“<...> getirdim” (ŞU B Ek 2).

4.13.13.[yér]teñri kılınokda uygur kagan ol-**ur**-mış bök ulug kagan [ermiş] “Yer ve gök yaratıldığında Uygur kağan tahta oturmuş. (O) yüce (ve) büyük kağan imiş”(Tes K1).

4.13.14.ötügen eli tegres eli ékin ar[a] o[.l-u]r-mış suwı seleñe ermiş“Ötüken yurdu (ile) Tegres yurdu, (bu) ikisinin arasında hüküm sürmüş, suyu Selenge imiş” (ŞU K2).

4.13.15.<...>ol-**ur**-mış anıñ eli üç yüz yıl el tutmuş ançıp bodunı bardı “<...> tahta oturmuş. Onun yurdu, üç yüz yıl yurt tutmuş, sonra halkı gitti” (Tes K2).

4.13.16.su[w] <...> anta kalmış bodun on uygur tokuz oguz üze yıl yıl ol-**ur**-up <...>Su <...>sırasında, geri kalan halk (ile) On Uygur(lar), Dokuz Oğuzlarla yüzyıl hükmedip <...>” (ŞU K3).

4.13.17.tür[ük kaga]n çak elig ol-**ur**-mış türük eliñe altı otuz yaşıma ıdok .o/u ..g berti “Kök Türk kağanının(yönetimi) zamanında elli yıl hüküm sürmüş. Kök Türk yurdunda yirmi altı yaşında kutsal <...>-verdi” (ŞU K4).

4.13.18.<...> [öñ]re tawgaçka bazlanmış uygur kagan tok ol-**ur**-mış yetmiş yıl ermiş“<...> Doğu’da Çin’e tâbi olmuş. Uygur Kağanı Tok (bir şekilde) tahta oturmalı yetmiş yıl olmuş” (Tes K5).

4.13.19.<...>-miş <...> r n togurgug keç-**ür**-ü (b<...>n o/ul .. o/u .g) sançdım “<...>-miş <...> Togurgu Irmağı’nı geçirip <...> mızrakladım ” (ŞU G12).

4.14. -z-

Kullanımı nadir olan, yalnızca birkaç örnekte karşılaşılan ve yaptırma görevinde kullanılan fiilden fiil yapım ekidir (Gabain,1988:167).Tü.'de çok eski dönemlerden beri karşılaşılan, kullanımı sık olmayan ettirgenlik eklerinden biridir(Tekin,2003: 96,Ergin,1990: 203). Bu ek, Batı Türkçesi'nin diğer kolları olan Az.'de ve Trkm.'de daha sık görülmektedir (İlker,1997: 85).

4.14.1.<...>[*bodu*]nı *ak-(ı)z-a barmış uç[uz köl]ke atlığın töke barmış* “<...> halkı bastırmış, (onları) Uçuz Gölü'ne atlarıyla birlikte döküvermiş ” (Ta D2).

4.14.2.<...>-*mış boz ok başın ak-(ı)z-a uçuz kölke atlığın töke barmış* “<...>miş Boz Okların liderini hücum ettirip (düşmanı) Uçuz Gölü'ne atlarıyla (birlikte) döküvermiş”(Tes K3).

SONUÇ

Kök Türk Devletinden sonra Asya'nın iç bozkırlarında egemenlik kuran Uygurlar, Kök Türkler gibi kendinden sonra gelecek nesillere aktarılacak üzere yazıtlar bırakmışlardır. Türk Runik Harfli Uygur Yazıtları olarak bilinen 11 adet yazıt ve bir adet kaplumbağa altlık üzerindeki metinde 15 iye, 8 ifye, 18 fiye, 1 is. fiil, 5 sıf. fiil, 6 zarf fiil, 14 ffye olmak üzere toplam 68 yapım eki saptanmıştır. Belirlenen bu ekler dışında hala tartışmalı olan eklerin de varlığının ilerleyen dönemde kabul görebileceği düşünülürse bu sayının artması mümkün olacaktır. Günümüz Türk dili ve lehçelerinde kullanılan kimi eklerin Uygur döneminde de kullanılıyor olması, diğer kimi ekler ile ilgili var olan bazı sorunların çözümü noktasında katkıda bulunacaktır. Bu çalışmada, isimden isim yapım eki almış 154 sözcük, isimden fiil yapan 64 sözcük, fiilden isim yapan 130 sözcük, is.fiil eki almış 2 sözcük, sıf. fiil eki almış 48 sözcük, zarf fiil eki almış 106 sözcük ve fiilden fiil yapan 101 sözcük olmak üzere toplam 605 yapım eki almış sözcük tespit edilmiştir. Söz konusu yazıtların bazı kısımları, günümüze gelinceye kadar yaşadığı bir takım tahribattan dolayı okunamamıştır. Ayrıca bazı eklerin varlığı konusunda ortak kanaat olmayışı da örneklerin daha az olması nedeniyle, olması gerekenden daha az örneğe yer verilmiştir.

Bu yazıtlar üzerinde çalışılırken belirli bir sıralamaya göre hareket edilmiştir. Öncelikle isimden isim yapan ekler, ardından isimden fiil yapan ekler ve fiilden isim yapan ekler sıralanmıştır. Fiilden isim yapan ekler altında belirtilen fiilimsi ekleri de isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil ekleri sıralamasıyla alt başlık olarak bu kısımda incelenmiş, son olarak fiilden fiil yapım eklerine değinilmiştir.

Yapım ekleri, kendi aralarında alfabetik sıraya göre sınıflandırılmış, eklerin geçtiği metinler numaralandırılmıştır. Yazıtlardaki yapım eklerinin sıralanmasında ayrıca yazıt taşlarının yüzey yönleri esas alınmış, doğu-batı-kuzey-güney olarak sıralanmasına dikkat edilmiştir. Bu çalışmayla Türkçe kelimelerin etimolojik kökenleri hakkında yeni bilgilere ulaşılması, Türk dilinin henüz keşfedilmemiş birçok dil zenginliğinin keşfedilmesi, söz yapımı çalışmalarına ağırlık verilerek bu alandaki çalışmaların sayısının artması temel amaç olarak amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Atalay, B. ,(1941), *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*, TDK Yayınları, İstanbul.
- Aydın, E. (2018), *Uygur Yazıtları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Aydın, E. ,(2000), *Uygur Kağanlığı Yazıtları*, Kömen Yayınları, Konya.
- Aydın, E. ,(2014), *Orhon Yazıtları*, Kömen Yayınları,Konya.
- Bang, W. , (1980), *Berlin'dekiMacar Enstitüsünden Türkoloji Mektupları (1925-1934)*, (çev. Şinasi Tekin) , Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bang, W. , “Das Negative Verbum der Türk Sprachen”, (çev. Şinasi Tekin), 1923, *SBAW Phil.-hist.Kl.* ,(17), ss.114-131.
- Bang, W. ,(1996), *Köktürkçeden Osmanlıcaya*, (çev. Tahsin Aktaş), TDK Yayınları, Ankara.
- Banguoğlu, T. ,(2004), *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Bayraktar, N. ,(2004), *Türkçede Fiilimsiler*, TDK Yayınları, Ankara.
- Bazin, L. ,(1993), “Quelques remarques d'Epigraphie Turque ancienne”. *TDIA* 3, ss.33-41.
- Brockelmann, C. , “Zur Grammatik des Osmanisch Türkischen”, (çev. Kemal Eraslan), 1919, *ZDMG*,(70), ss.185-215.
- Brockelmann, C. ,(1954), *Osttürkische Grammatik der Litteratursprachen Mittelasiens*, 2.Baskı, Leiden,
- Bulak, Ş. ,(2017), “*Karşılaştırmalı Türk Yazı Dilleri Grameri/ Fiil Çekimi*” Kesit Yayınları, İstanbul.
- Caferoğlu, A. ,(2015), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*,(3.Baskı), TDK Yayınları, Ankara.
- Clauson, G. “Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler”, (çev. Uluhan Özalan), *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1/ Güz 2007, (1), ss.185-196.
- Çağatay, S. ,“Uygurca ve Osmanlıcada İnsturmental –on”, *DTCFD*, 1943,I, (3), ss.93-107.
- Çeneli, İ. ,(1997), *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*,(1.Baskı),TDK Yayınları, Ankara.

- Deny, J. ,(1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*,(çev. Ali Ulvi Elöve), Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul.
- Deny, J.,(1995), *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)*, (çev. Oytun Şahin), TDK Yayınları, Ankara.
- Doerfer, G.,(1963-1975), *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I, II, III, IV*. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Eckmann, J., “Das chawarezmtürkische”, *PhTF*, 1959, Wiesbaden, I, ss.113-157.
- Eraslan, K. , (1980), *Eski Türkçede İsim-Fiiller*, İÜEF Yayınları, İstanbul.
- Eraslan, K. ,(2012),*Eski Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Erdal, M. ,(1991), *Old Turkic Word Formation I,II*, Otto Harrosowitz, Wiesbaden.
- Ergin, M. ,(1991), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayın Tanıtım, Ankara.
- Gabain, A.von, (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. M. Akalın), TDK Yayınları, Ankara.
- Gedizli, M. ,“ Türkçede Tek Şekilli ve Çok İşlevli Yapım Ekleri”,*Turkish Studies*, Sonbahar 2012, 7/4, ss. 3353, http://www.turkishstudies.net/makaleler/1532917778_zz096gedizlimehmet_s-3351-3369.pdf (10, 05, 2018)
- Gencan, T.N. ,(1979), *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, G. ,(1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara.
- Güzel, F. ,(2015), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söz Yapımı*, Fırat Ü. SBE, Doktora Tezi.
- Hacıeminoğlu, N. ,(1992), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Hamilton, J.R. ,(2011), *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, (çev: Vedat Köken),TDK Yayınları, Ankara.
- Hatipoğlu, V. ,(1974), *Türkçenin Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara.
- İlker, A. ,(1997), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, TDK Yayınları, Ankara.
- Kaçalin, M. ,(2006), *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. , (1984), *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

- Karaağaç, G. ,(2009), *Dil, Tarih ve İnsan*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Z. ,(2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*,TDK Yayınları, Ankara.
- Ölmez, M. , (1997), Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (2) *TDİA* 7, ss.175-186, Ankara.
- Öztürk, R. , (2015), *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Poppe, N. , (2009), *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, (çev. Günay Karaağaç), Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Radloff, W. ,(1899), Die alttürkischen Inschriften der Mongolei, die Inschrift des Tonyukuk (Zweite), St. Petersburg.(Akt: Erhan Aydın).
- Ramstedt, G. J. ,(1952), Einführung in die altaische sprachwissenschaft II, formenlehre, MSFOu,104/2.
- Ramstedt, G.J. , (1913), Zwei Uigurische runeninschriften in der Nord-Mongolei, JSFOu,30/3, s.1-63.
- Räsänen, M. , (1957), *Materialen zur Morphologie der Türkischen Sprachen, Studia Orientalia, Edidit Societas Orientalis*, Fennica, XXI, Helsinki.
- Salman, R. ,(2003), Türkçede Sıfat-fiil (Partisip) Eklerinin Kalıcı İsim Oluşturma İşlevleri, *TDAY-B* 1999,s.189-223.
- Şahin, H. , (2009), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tekin Ş. , (1976), Eski Türkçe, *TDEK*.
- Tekin, T. ,(2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, Simurg Yayınları, Ankara.
- Thomsen, V. ,(2002), *Orhon Yazıtları Araştırmaları*, (çev. Vedat Köken), Ankara.
- Tietze, A. ,(2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı I,(A-E)*, Simurg Yayınları, İstanbul-Wien.
- User, Ş. ,(2006), Eski Türkçede Bazı Unvanların Yapısı Üzerine, *Bilig* 39: s.219-238.
- Uygur, C.V. ,(1994), *Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçelerinde İsim*, Gazi Ü. SBE, Doktora Tezi, Ankara.
- Üstüner, A. , (2000), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara.
- Zülfıkar, H. ,(1991), *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Burhan Sevim
E-posta: burhan_sevim2009@hotmail.com
Telefon Numarası: 0 (534) 329 87 90

ÖĞRENİM

- ☐ Lise, Malatya Hacı Ahmet Akıncı Lisesi,2007.
- ☐ Önlisans, Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi, Adalet Programı,2013
- ☐ Lisans, Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü,2015.
- ☐ Lisans, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2013.

İLGİ ALANLARI

- ☐ Eski Türkçe
- ☐ Uygur Dönemi Yazıtları
- ☐ Runik Harfli Türkçe Metinler
- ☐ Dilbilim
- ☐ Sözcük Yapımı

YABANCI DİL

- ☐ Orta düzeyde İngilizce

KİŞİSEL BİLGİLER

- ☐ Doğum Yeri: Battalgazi - Malatya
- ☐ Doğum Tarihi : (20.11.1990)
- ☐ Askerlik Durumu: Tecilli